

**Fundusze
Europejskie**
Program Regionalny

WOJEWÓDZTWO
ŚWIĘTOKRZYSKIE

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Raport końcowy

dotyczący badania pn.

BADANIE KONDYCJI SEKTORA EKONOMII SPOŁECZNEJ W WOJEWÓDZTWIE ŚWIĘTOKRZYSKIM

Zamawiający: Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego

Wykonawca: Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi

Puszczykowo, grudzień 2016 r.

Spis treści

Wykaz skrótów używanych w tekście	5
1. Streszczenie	6
2. Wprowadzenie.....	9
2.1. Cel główny badania	9
2.2. Cele szczegółowe badania.....	9
2.3. Szczegółowe obszary badawcze.....	9
2.4. Zakres podmiotowy badania.....	11
3. Metodologia badania	13
4. Analiza i interpretacja wyników	15
4.1. Inwentaryzacja i charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej.....	15
4.1.1. Informacje metodologiczne.....	15
4.1.2. Liczba podmiotów ekonomii społecznej i ich rodzaje/typy w województwie świętokrzyskim	15
4.1.3. Trwałość podmiotów ekonomii społecznej.....	17
4.1.4. Zatrudnienie w PES.....	19
4.1.5. Wolontariat w PES	21
4.1.6. Działalność zarobkowa w PES	22
4.1.7. Rodzaj i profil prowadzonej działalności przez PES	24
4.1.8. Podsumowanie	27
4.2. Kondycja ekonomiczna podmiotów ekonomii społecznej	27
4.2.1. Wielkość i dynamika rynków zbytu na produkty ekonomii społecznej na terenie województwa świętokrzyskiego	27
4.2.2. Rentowność i zyskowność działalności produkcyjno-usługowej podmiotów ekonomii społecznej.....	28
4.2.3. Wykorzystanie bezzwrotnych form finansowania działalności PES.....	31
4.2.4. Wykorzystanie zwrotnych form finansowania działalności PES.....	32
4.2.5. Zasoby materialne posiadane przez podmioty ekonomii społecznej	33
4.3. Zasoby ludzkie w podmiotach ekonomii społecznej.....	34
4.3.1. Profil osób zaangażowanych w działalność podmiotów ekonomii społecznej...	34
4.3.2. Sytuacja materialna i funkcjonowanie społeczne uczestników/ członków/pracowników poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej po przystąpieniu do podmiotu.....	36
4.3.3. Potrzeby członków/pracowników podmiotów ekonomii społecznej związane z rozwojem społecznym i zawodowym	39
4.3.4. Relacje interpersonalne wewnątrz podmiotów ekonomii społecznej	40

4.3.5.	Przebieg procesów decyzyjnych w podmiocie ekonomii społecznej. Sposób zarządzania bieżącą działalnością	41
4.4.	Możliwości rozwoju podmiotów ekonomii społecznej.....	42
4.4.1.	Problemy w działalności, na jakie trafiają podmioty ekonomii społecznej	42
4.4.2.	Korzystanie i skuteczność aplikowania o środki ze źródeł zewnętrznych	47
4.4.3.	Działania promocyjne podejmowane przez podmioty ekonomii społecznej (promocja produktów/usług, dbałość o wizerunek organizacji).....	49
4.4.4.	Plany rozwoju i strategię rozwoju podmiotu ekonomii społecznej	51
4.5.	Współpraca podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami publicznymi i niepublicznymi	53
4.5.1.	Rodzaje i poziom współpracy poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami (sektorem publicznym, pozarządowym i biznesu).....	53
4.5.2.	Kluczowi partnerzy PES w osiąganiu założonych celów ekonomii społecznej...	58
4.5.3.	Partnerstwa sformalizowane	61
4.5.4.	Ocena korzyści współpracy podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami (sektorem publicznym, pozarządowym i biznesu).....	62
4.5.5.	Ewentualne bariery współpracy i możliwości ich zniwelowania	64
4.6.	Analiza współpracy jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej	68
4.6.1.	Informacje metodologiczne.....	68
4.6.2.	Wiedza przedstawicieli samorządów lokalnych na temat ekonomii społecznej.	68
4.6.3.	Osadzenie ekonomii społecznej w strukturach JST	70
4.6.4.	Wsparcie PES przez JST w zakresie udzielania zleceń	72
4.6.5.	Wsparcie finansowe udzielane PES przez JST	77
4.6.6.	Wsparcie pozafinansowe udzielane PES przez JST	79
4.6.7.	Partnerstwa PES z JST	79
4.6.8.	Plany JST w zakresie ekonomii społecznej.....	80
4.6.9.	Podsumowanie	83
4.7.	Szczegółowa diagnoza procesu reintegracji/rehabilitacji społeczno-zawodowej w podmiotach ekonomii społecznej, w tym barier skuteczności procesu i potrzeb w zakresie jego usprawniania	83
4.7.1.	Charakterystyka społeczno-zawodowa beneficjentów podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym.....	83
4.7.2.	Oferta podmiotów ekonomii społecznej oraz ich działania.....	88
4.7.3.	Kluczowe problemy związane z procesem reintegracji społeczno-zawodowej beneficjentów PES	92
4.7.4.	Reintegracja społeczna i zawodowa beneficjentów PES oraz ich usamodzielnianie się	94

4.7.5.	Podsumowanie	100
4.8.	Szczegółowa identyfikacja problemów i diagnoza potrzeb PES o charakterze spółdzielczym	100
4.8.1.	Charakterystyka i profil działalności spółdzielni biorących udział w badaniu..	100
4.8.2.	Proces kształtowania się spółdzielni socjalnych	103
4.8.3.	Strategie prowadzenia działalności (działania promocyjne i strategie rozwoju)	106
4.8.4.	Przyczyny zakończenia działalności przez spółdzielnie	107
4.8.5.	Ocena skuteczności uzyskanego wsparcia instytucjonalnego	113
4.8.6.	Oczekiwania działaczy spółdzielni socjalnych względem pomocy ze strony instytucji, która mogłaby zapobiec zamknięciu spółdzielni	113
4.8.7.	Podsumowanie	115
4.9.	Analiza SWOT sektora ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim	117
5.	Wnioski i rekomendacje	124
6.	Aneksy	127
7.	Literatura	128

Wykaz skrótów używanych w tekście

CATI	Wywiad telefoniczny wspomagany komputerowo
CAWI	Ankieta internetowa
CIS	Centrum Integracji Społecznej
DR	Analiza danych zastanych
ES	Ekonomia społeczna
FGI	Zogniskowany wywiad grupowy
IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony
KIS	Klub integracji społecznej
NGO	Organizacja pozarządowa
OWES	Ośrodek Wsparcia Ekonomii Społecznej
PES	Podmiot ekonomii społecznej
ROPS	Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej
SpP	Spółdzielnia pracy
SpS	Spółdzielnia socjalna
TDI	Telefoniczny wywiad pogłębiony
WTZ	Warsztaty terapii zajęciowej
ZAZ	Zakład aktywności zawodowej

1. Streszczenie

Niniejszy raport przedstawia wyniki badania kondycji sektora ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim zrealizowanego jesienią 2016 r. na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego przez Fundację im. Królowej Polski św. Jadwigi.

Koncepcja i metodologia badania

Głównym celem badania była diagnoza kondycji sektora ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim – opis stanu ilościowego i jakościowego podmiotów ekonomii społecznej wraz z ustaleniem szans i obszarów rozwoju dotychczasowych i nowopowstających podmiotów ekonomii społecznej. W ramach badania wykorzystano zarówno ilościowe (CATI, CAWI), jak i jakościowe (IDI, FGI, TDI) metody i techniki badawcze, przeprowadzono także analizę danych zastanych. Badaniem objęto następujące rodzaje podmiotów należących do sektora ekonomii społecznej: spółdzielnie socjalne, podmioty reintegracyjne (CIS, KSI, WTZ, ZAZ), organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą i/lub odpłatną działalność pożytku publicznego, spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie tj. spółdzielnie pracy, inwalidów i niewidomych, spółki non profit.

Inwentaryzacja i charakterystyka PES

Na podstawie przeprowadzonego badania oszacować można, że sektor ES w województwie świętokrzyskim tworzy ok. 280 aktywnych podmiotów, angażujących w swoje działania, jako pracowników, prawie 3400 mieszkańców województwa. Badanie ujawniło jednak, że duża liczba spośród podmiotów zaliczonych powyżej do sektora ES nie prowadzi w istocie działalności zarobkowej, ani też nie zatrudnia odpłatnego personelu.

Kondycja ekonomiczna PES

Działalność zarobkowa świętokrzyskich PES miała w 2015 r. raczej niewielką skalę. Ponad 92% badanych podmiotów prowadzących działalność zarobkową działało jedynie na rynku lokalnym i regionalnym. Ponad 80% badanych NGO oraz spółdzielni i spółek non-profit uzyskało w 2015 roku przychody w wysokości nie przekraczającej 100 tys. zł. Niska jest także rentowność działalności zarobkowej. Znacznie istotniejszym źródłem finansowania działalności PES są dotacje bezzwrotne – korzystało z nich około połowy wszystkich NGO i spółdzielni socjalnych oraz niemalże 1/5 podmiotów reintegracyjnych (nie uwzględniając dotacji przeznaczonych ściśle na działalność PES o charakterze reintegracyjnym). Działające na terenie województwa świętokrzyskiego PES w niewielkim stopniu korzystają ze zwrotnych form wsparcia finansowego prowadzonej działalności. Około 5% podmiotów zaciągnęła jakiekolwiek formy pożyczek lub kredytów, przy czym podmioty reintegracyjne w ogóle nie korzystały z tej formy finansowania. Niemal połowa wszystkich przebadanych PES ocenia, że posiadane zasoby materialne nie zaspokajają wszystkich potrzeb związanych z prowadzoną działalnością zarobkową.

Zasoby ludzkie w PES

Badanie wykazało, że obok klasycznych podmiotów reintegracyjnych (w całości kierujących swoje działania do osób bezrobotnych) funkcje reintegracyjne na terenie województwa

świętokrzyskiego pełnią głównie spółdzielnie socjalne (ponad połowa z nich zatrudnia głównie osoby wcześniej bezrobotne). Pozostałe podmioty – NGO, spółdzielnie pracy i spółki non-profit, w większości nie kierują tworzonych miejsc pracy do osób pozostających wcześniej bez zatrudnienia. Za główne potrzeby rozwojowe kadry przedstawiciele PES, w znacznej mierze niezależnie od typu reprezentowanego podmiotu, uznali wzrost wynagrodzeń, większą stabilność zatrudnienia oraz dostęp do szkoleń zawodowych. Badanie wykazało, że w pewnej części NGO i spółdzielni socjalnych (zwłaszcza spółdzielni socjalnych osób prawnych) nie funkcjonują demokratyczne standardy zarządzania – pracownicy rzadko albo wcale nie są angażowani w procesy podejmowania decyzji, co według niektórych definicji wykluczałoby te podmioty z kręgu przedsiębiorstw społecznych.

Ocena sytuacji PES i możliwości rozwoju PES

Przedstawiciele poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej różnią się w ocenie kondycji reprezentowanych podmiotów. Zdecydowanie najlepiej oceniana jest ona przez przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych – 2/3 z nich zgodziło się ze stwierdzeniem, że kondycja ich PES jest bardzo dobra. Najgorzej kondycję reprezentowanych przez siebie podmiotów oceniają przedstawiciele PES o najbardziej – spośród omawianych – rynkowym charakterze, tj. spółdzielni socjalnych. Zaledwie 20% z nich zgadza się, że jest ona bardzo dobra. Dla podmiotów ekonomii społecznej wszystkich typów podstawowym rodzajem napotykanym problemów są trudności finansowe. Pozyskiwane z różnych źródeł środki finansowe nie są wystarczające, pokrywają na ogół koszty bieżącej działalności ale nie wystarczają na podnoszenie jakości prowadzonej działalności statutowej (merytorycznej). Ze specyficznym rodzajem problemów zmagają się podmioty reintegracyjne. Poprawiająca się sytuacja społeczno-ekonomiczna lokalnych społeczności, duża podaż alternatywnych programów pomocowych oraz poszerzająca się gama (i wielkość) dostępnych dla osób w trudnej sytuacji form pomocy finansowej powodują trudności w rekrutacji uczestników programów reintegracyjnych i rehabilitacyjnych.

Jedną z głównych strategii przewyższania trudności, z którymi zmagają się PES jest aplikowanie o środki zewnętrzne. Skuteczność aplikowania o dotacje bezzwrotne była, wśród ubiegających się o takie wsparcie PES, stosunkowo wysoka (niemalże 70% aplikujących podmiotów otrzymało w 2015 r. dofinansowanie).

PES wykorzystują różnorodne formy działalności promocyjnej. Najczęściej wykorzystywane były narzędzia bezpłatne lub nisko kosztowe – własne serwisy www oraz prowadzone profile w mediach społecznościowych. Również często wykorzystywana była możliwość udzielania przez przedstawicieli PES wywiadów w mediach tradycyjnych.

Zaledwie 1/3 PES posiada opracowane plany rozwoju, przy czym w dużej części przypadków plany te zostały przygotowane w związku z istnieniem wymogów formalnych w tym względzie i nie są praktycznie wykorzystywane.

Współpraca PES z innymi podmiotami

Większość badanych PES współpracuje z innymi typami podmiotów, przy czym niemalże wszystkie przebadane PES wskazały JST jako najważniejszego partnera tej współpracy. W przypadku spółdzielni socjalnych, CIS oraz ZAZ równie często wskazane zostały firmy

prywatne. Dla NGO, spółdzielni socjalnych, KIS oraz WTZ istotnym partnerem był również inny PES. W zgodnej ocenie badanych przedstawicieli PES ich współpraca z innymi podmiotami przynosi same korzyści: finansowe, związane ze zwiększonymi możliwościami realizacji projektów dofinansowanych ze środków zewnętrznych, otrzymaniem wsparcia bądź pomocy w realizacji działań, a także z możliwością zbycia wyrobów lub otrzymania zleceń na realizację usług; związane podniesieniem jakości wsparcia merytorycznego oraz skuteczności oddziaływania PES w obszarze realizacji celów statutowych oraz związane z poprawą wizerunku PES.

Badanie wykazało, że na terenie województwa świętokrzyskiego mają miejsce pierwsze przejawy procesu wewnętrznej konsolidacji sektora ekonomii społecznej, tym niemniej proces ten wymaga dalszego wspierania i pobudzania.

Wsparcie dla PES udzielane przez samorządy lokalne

Badanie wykazało, że współpraca pomiędzy JST a PES w województwie świętokrzyskim jest słabo rozwinięta. Jednostki samorządu terytorialnego w niewielkim stopniu wykorzystują dostępne im instrumenty wsparcia PES (np. klauzule społeczne, zakup towarów i usług od PES, wsparcie finansowe i pozafinansowe dla PES), ekonomia społeczna jest też raczej słabo osadzona w strukturach JST (zarówno w aspekcie organizacyjnym, jak i w dokumentach strategicznych). Przedstawiciele JST co prawda wyrażają zainteresowanie powstawaniem nowych PES w ich gminach/powiatach, jednakże raczej nie są skłonne do podejmowania jakichkolwiek inwestycji w tym zakresie. Najbardziej pożądane przez samorządy lokalne typy PES to CIS, KIS oraz spółdzielnia socjalna osób fizycznych, z kolei najbardziej pożądanym typem usług oferowanych przez PES są usługi opiekuńcze nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi. Zidentyfikowanym problemem jest także słaby stan diagnoz lokalnych (gminnych, powiatowych) sektora organizacji pozarządowych w województwie świętokrzyskim.

Działalność PES o charakterze reintegracyjnym

Efekty działań PES o charakterze reintegracyjnym (CIS, KIS, WTZ, ZAZ) uznać można za zadowalające w zakresie reintegracji społecznej i zdrowotnej, natomiast za słabe w zakresie aktywizacji zawodowej. Problemy zgłaszane przez przedstawicieli PES o charakterze reintegracyjnym to m.in. słabo rozwinięta współpraca z innymi instytucjami działającymi na rzecz tych samych grup docelowych (np. powiatowe urzędy pracy); brak sformalizowanych procedur monitoringu losów absolwentów PES o charakterze reintegracyjnym; roszczeniowość uczestników PES i ich rodzin oraz brak motywacji do podjęcia zatrudnienia na otwartym rynku pracy.

2. Wprowadzenie

2.1. Cel główny badania

Głównym celem badania była diagnoza kondycji sektora ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim – opis stanu ilościowego i jakościowego podmiotów ekonomii społecznej wraz z ustaleniem szans i obszarów rozwoju dotychczasowych i nowopowstających podmiotów ekonomii społecznej.

2.2. Cele szczegółowe badania

1. **Inwentaryzacja i charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej** w województwie świętokrzyskim z uwzględnieniem m.in.: liczby podmiotów w województwie, obszaru i rodzaju prowadzonej działalności, formy organizacyjnej, miejsca siedziby, liczby osób zatrudnionych w podmiotach ekonomii społecznej, w tym liczby osób niepełnosprawnych (bez względu na rodzaj i wymiar czasu pracy), liczby wolontariuszy.
2. **Uzyskanie aktualnych i pogłębionych danych o kondycji sektora ekonomii społecznej** w województwie świętokrzyskim - ocena potencjału podmiotów ekonomii społecznej oraz możliwości rozwoju w kontekście: produktów i usług przez nie wytwarzanych, ich dostosowania do potrzeb rynkowych czy sytuacji społeczno-gospodarczej Województwa Świętokrzyskiego oraz zasobów służących integracji społeczno - zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym.
3. **Ocena poziomu, form i efektywności współpracy podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami** (sektora publicznego, prywatnego, pozarządowego), w tym barier współpracy i możliwości ich zniwelowania.
4. **Diagnoza procesu reintegracji/rehabilitacji społeczno-zawodowej w podmiotach ekonomii społecznej**, w tym barier skuteczności procesu i potrzeb w zakresie jego usprawniania.
5. **Identyfikacja barier, które utrudniają rozwój sektora ekonomii społecznej** w województwie świętokrzyskim - wpływają na działalność już istniejących podmiotów ekonomii społecznej oraz utrudniają/uniemożliwiają powstawanie nowych podmiotów.
6. **Uzyskanie rekomendacji** dotyczących perspektyw rozwoju ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim.

2.3. Szczegółowe obszary badawcze

1. Obszar prowadzonej działalności przez podmioty ekonomii społecznej:

- a) Liczba podmiotów ekonomii społecznej i ich rodzaje/types w województwie świętokrzyskim.
- b) Liczba osób zatrudnionych w podmiotach ekonomii społecznej, w tym liczba osób niepełnosprawnych (bez względu na rodzaj i wymiar czasu pracy) i wolontariuszy.

c) Rodzaj i profil (branża) prowadzonej działalności gospodarczej przez podmioty ekonomii społecznej.

2. Kondycja ekonomiczna podmiotów ekonomii społecznej:

- a) Wielkość, dynamika rynków zbytu na produkty ekonomii społecznej.
- b) Rentowność i zyskowność działalności produkcyjno-usługowej.
- c) Zadłużenie.
- d) Struktura przychodów (w tym m.in. stosunek przychodów spoza podmiotów publicznych w całości przychodów).
- e) Posiadane zasoby materialne.
- f) Trwałość zakładanych podmiotów ekonomii społecznej, w szczególności spółdzielni socjalnych.

3. Zasoby ludzkie w podmiotach ekonomii społecznej:

- a) Profil uczestnika/członka/pracownika poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej (status na rynku pracy przed przystąpieniem do podmiotu, wykształcenie, wiek, płeć).
- b) Sytuacja materialna i funkcjonowanie społeczne uczestników/członków/pracowników poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej przed i po przystąpieniu do podmiotu.
- c) Ocena skuteczności poszczególnych typów PES jako narzędzi reintegracji społeczno-zawodowej.
- d) Potrzeby członków/pracowników podmiotów ekonomii społecznej związane z rozwojem społecznym i zawodowym.
- e) Relacje interpersonalne wewnątrz podmiotów ekonomii społecznej.
- f) Przebieg procesów decyzyjnych w podmiocie ekonomii społecznej. Sposób zarządzania bieżącą działalnością.

4. Możliwości rozwoju podmiotów ekonomii społecznej:

- a) Problemy w działalności, na jakie trafiają podmioty ekonomii społecznej i strategie ich przezwyciężania.
- b) Korzystanie i skuteczność aplikowania o środki ze źródeł zewnętrznych.
- c) Katalog działań finansowanych ze środków zewnętrznych.
- d) Szanse usamodzielnienia się podmiotów ekonomii społecznej od pomocy ze źródeł zewnętrznych.
- e) Działania promocyjne podejmowane przez podmioty ekonomii społecznej (promocja produktów/usług, dbałość o wizerunek organizacji).
- f) Plany rozwoju i strategie rozwoju podmiotu ekonomii społecznej.

g) Analiza SWOT rozwoju sektora ekonomii społecznej.

5. Współpraca podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami publicznymi i niepublicznymi:

- a) Rodzaje i poziom współpracy poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami (sektorem publicznym, pozarządowym i biznesu).
- b) Zasady współpracy, potencjalne partnerstwa.
- c) Ocena korzyści współpracy podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami (sektorem publicznym, pozarządowym i biznesu).
- d) Z jakimi instytucjami współpraca jest szczególnie ważna dla osiągnięcia przez podmioty ekonomii społecznej założonych celów?
- e) Ewentualne bariery współpracy i możliwości ich zniwelowania.

6. Możliwości powstawania podmiotów ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim:

- a) Czynniki sprzyjające powstawaniu podmiotów ekonomii społecznej.
- b) Bariery zakładania podmiotów ekonomii społecznej.

7. Realizacja funkcji reintegracyjnych/rehabilitacyjnych przez podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym (CIS, KIS, ZAZ, WTZ):

- a) Przebieg procesu tworzenia, monitorowania i ewaluacji indywidualnych programów zatrudnienia socjalnego (CIS), kontraktów socjalnych (KIS), indywidualnych programów rehabilitacji (WTZ/ZAZ) pod kątem metodologii, angażowanych zasobów, współpracy z uczestnikiem i jego otoczeniem, angażowania innych instytucji.
- b) Realizacja procesu reintegracji/rehabilitacji społecznej i zawodowej w CIS/KIS/WTZ/ZAZ pod kątem: wykorzystywanych zasobów i jego efektów.
- c) Proces kształtowania w WTZ zaradności życiowej i samodzielności pod kątem wykorzystywanych zasobów i jego efektów.
- d) Proces rehabilitacji zdrowotnej/leczniczej/ruchowej w WTZ/ZAZ pod kątem wykorzystywanych zasobów i jego efektów.
- e) Bariery realizowanych procesów reintegracyjnych/rehabilitacyjnych oraz możliwości ich zniwelowania.

2.4. Zakres podmiotowy badania

Badaniem objęte zostały podmioty ekonomii społecznej z terenu województwa świętokrzyskiego, w tym:

- spółdzielnie socjalne,
- podmioty reintegracyjne (centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, warsztaty terapii zajęciowej, zakłady aktywności zawodowej),

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

WOJEWÓDZTWO
ŚWIĘTOKRZYSKIE

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

- organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą i/lub odpłatną działalność pożytku publicznego,
- spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie tj. spółdzielnie pracy, inwalidów i niewidomych, działające w oparciu o ustawę z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2016 r. poz. 21),
- spółki non profit, o których mowa w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, o ile udział sektora publicznego w spółce wynosi nie więcej niż 50%,

a także inne podmioty i osoby:

- samorządy lokalne (gminne i powiatowe),
- Ośrodki Wsparcia Ekonomii Społecznej (OWES) funkcjonujące na terenie województwa świętokrzyskiego,
- eksperci z zakresu ekonomii społecznej.

3. Metodologia badania

W ramach badania wykorzystano następujące metody i techniki badawcze:

1. Analiza danych zastanych (desk research)

Analizie poddane zostały następujące dane:

- unormowania prawne tworzenia i funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej, w tym: spółdzielni socjalnych, zakładów aktywności zawodowej, centrów integracji społecznej, klubów integracji społecznej, warsztatów terapii zajęciowej, organizacji pozarządowych prowadzących działalność gospodarczą,
- dane dostępne ze statystyki publicznej,
- raport z badania „Świętokrzyskie podmioty ekonomii społecznej”,
- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej,
- Regionalny Program Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie świętokrzyskim do 2020r.,
- sprawozdania roczne składane przez Centra Integracji Społecznej i Kluby Integracji Społecznej do Wojewody Świętokrzyskiego za 2014 i 2015 r.

W ramach desk research dokonano także analizy rejestrów podmiotów ekonomii społecznej, które stanowiły operat doboru próby badawczej do badań ilościowych i jakościowych. Do tego celu wykorzystane zostały następujące rejestry:

1. Katalog spółdzielni socjalnych prowadzony przez Ogólnopolski Związek Rewizyjny Spółdzielni Socjalnych,¹
2. Katalog spółdzielni pracy prowadzony przez Związek Lustracyjny Spółdzielni Pracy,²
3. Katalog Zakładów Pracy Chronionej, w tym spółdzielni inwalidów i niewidomych w województwie świętokrzyskim prowadzony przez Wojewodę Świętokrzyskiego (identyfikacja podmiotów badanych nastąpi poprzez analizę nazwy Zakładu Pracy Chronionej),³
4. Rejestr spółek non-profit w Krajowym Rejestrze Sądowym, z którego podmioty wyszukiwane będą przy pomocy strony internetowej Ministerstwa Sprawiedliwości (identyfikacja podmiotów badanych nastąpi poprzez analizę nazwy spółki – wpisanie frazy „non-profit” lub „przedsiębiorstwo społeczne”)⁴
5. Wykaz Centrów Integracji Społecznej w województwie świętokrzyskim prowadzony przez Wojewodę Świętokrzyskiego,⁵

¹ <http://ozrss.pl/category/katalog/wojewodztwo/swietokrzyskie/>

² http://www.zlsp.org.pl/pl/baza-spoldzielni?option=com_djclassifieds&view=items&Itemid=&se=1&layout=blog&search=Szukaj&se_regs%5B%5D=13&se_regs%5B%5D=13&se_cats%5B%5D=

³ <http://www.kielce.uw.gov.pl/pl/urząd/polityka-spoeczna/osoby-niepelnosprawne/6480,Zaklady-Pracy-Chronionej.html>

⁴ <https://ems.ms.gov.pl/krs/danepodmiotow>

⁵ <http://www.kielce.uw.gov.pl/pl/urząd/polityka-spoeczna/wykazy-i-rejestry-placo/6569,Wykazy-i-rejestry-placowek.html>

6. Rejestr Klubów Integracji Społecznej w województwie świętokrzyskim prowadzony przez Wojewodę Świętokrzyskiego,⁶
7. Baza teleadresowa zakładów aktywności zawodowej oraz warsztatów terapii zajęciowej prowadzona przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Kielcach,⁷
8. Baza teleadresowa organizacji pozarządowych województwa świętokrzyskiego w serwisie ngo.pl.⁸

2. Badania ilościowe przeprowadzone z zastosowaniem podejścia mixed-mode (CATI i CAWI)

Badanie ilościowe przeprowadzone zostało z kadrą zarządzającą/ppełniającą obowiązki osoby zarządzającej w podmiotach ekonomii społecznej na terenie województwa świętokrzyskiego. Zrealizowano 111 efektywnych wywiadów/ankiet.

3. Indywidualne wywiady pogłębione IDI

IDI przeprowadzone zostały z osobami zarządzającymi podmiotami ekonomii społecznej oraz ich pracownikami w 30 PES (w tym: 5 spółdzielni socjalnych, 5 podmiotów reintegracyjnych, 20 organizacji pozarządowych prowadzących działalność gospodarczą i/lub odpłatną działalność pożytku publicznego). Ponadto IDI przeprowadzone zostały z uczestnikami/osobami skierowanymi do zatrudnienia w podmiotach reintegracyjnych (CIS, KIS, ZAZ, WTZ) – 11 IDI.

4. Zogniskowane wywiady grupowe (FGI)

Przeprowadzone zostały 2 FGI. Na pierwszy FGI zaproszeni zostali wyłącznie przedstawiciele PES o charakterze reintegracyjnym (CIS, KIS, ZAZ, WTZ), natomiast na drugi FGI wyłącznie przedstawiciele PES o charakterze spółdzielczym, które zakończyły/zawiesiły działalność.

5. Ankieta internetowa (CAWI)

Badaniem CAWI objęte zostały samorządy lokalne (gminy oraz powiaty) z terenu województwa świętokrzyskiego. Uzyskano 50 efektywnych ankiet.

6. Telefoniczne wywiady pogłębione (TDI)

TDI przeprowadzone zostały z przedstawicielami akredytowanych Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej z województwa świętokrzyskiego. Zrealizowano 3 TDI.

7. Wywiad ekspercki

Wywiad ekspercki przeprowadzony został z niezależnym (zarówno w stosunku do Zamawiającego, jak i Wykonawcy) ekspertem z zakresu ekonomii społecznej. Zrealizowano 1 wywiad ekspercki.

⁶<http://www.kielce.uw.gov.pl/pl/urząd/polityka-spoeczna/wykazy-i-rejestry-placo/6569,Wykazy-i-rejestry-placówek.html>

⁷ <http://www.sejmik.kielce.pl/urząd/departamenty/regionalny-osrodek-polityki-spoecznej/307-baza-teleadresowa-instytucji-pomocy-i-integracji-spoecznej-województwa-swietokrzyskiego>

⁸ www.bazy.ngo.pl

4. Analiza i interpretacja wyników

4.1. Inwentaryzacja i charakterystyka podmiotów ekonomii społecznej

4.1.1. Informacje metodologiczne

Liczba działających na terenie województwa świętokrzyskiego PES została określona w oparciu o analizę danych zastanych uzupełnionych badaniem ilościowym PES mających na celu, m.in. zweryfikowanie aktualności danych zawartych w rejestrach. W badaniu ankietowym wzięło udział 111 podmiotów, w tym: 57 organizacji pozarządowych (NGO), 2 spółdzielnie pracy (SpP), 14 spółdzielni socjalnych (SpS), 2 spółki non-profit, 4 centra integracji społecznej (CIS), 9 klubów integracji społecznej (KIS), 20 warsztatów terapii zajęciowej (WTZ) oraz 3 zakłady aktywności zawodowej (ZAZ). Wśród powyższych podmiotów deklarujących prowadzenie aktywnej działalności w momencie realizacji badania zdiagnozowana została liczba osób zatrudnionych, liczba wolontariuszy, fakt prowadzenia działalności zarobkowej oraz jej rodzaj i profil. Dane te zostały zebrane w ramach badania ilościowego, dla którego uzupełnieniem były badania jakościowe realizowane w postaci indywidualnych wywiadów pogłębionych (IDI) prowadzonych z personelem zarządzającymi PES.

4.1.2. Liczba podmiotów ekonomii społecznej i ich rodzaje/typy w województwie świętokrzyskim

Na podstawie przeprowadzonego badania można dokonać próby choćby orientacyjnego oszacowania liczby PES poszczególnych typów faktycznie prowadzących działalność w województwie świętokrzyskim. Oszacowanie liczebności nastąpiło zgodnie z poniższym schematem:

1. Określenie maksymalnej liczebności populacji PES poszczególnych typów na podstawie danych rejestrowych (dotyczy spółdzielni socjalnych, spółdzielni pracy, spółdzielni inwalidów i niewidomych, spółek non-profit, CIS, KIS, ZAZ i WTZ) oraz publicznie dostępnych baz danych (NGO prowadzące działalność gospodarczą lub odpłatną działalność pożytku publicznego). Wykaz rejestrów i baz danych wykorzystanych w badaniu znajduje się w punkcie 3 niniejszego raportu.
2. Próba przeprowadzenia badania ilościowego na pełnej populacji PES i na tej podstawie określenie:
 - a. Liczby PES, z którymi udało się przeprowadzić badanie ilościowe (w tym uzyskać w ten sposób informację o tym, czy PES działa w momencie realizacji badania),
 - b. Liczby PES, z którymi nie udało się przeprowadzić badania ilościowego, ale udało się pozyskać informację o tym, czy PES działa w momencie realizacji badania (albo poprzez informację od przedstawiciela PES, z którym udało się nawiązać kontakt telefoniczny albo poprzez analizę informacji dostępnych w Internecie, którą przeprowadzono w przypadku PES, z którymi nie udało się nawiązać rozmowy telefonicznej).
 - c. Liczby PES, z którymi nie udało się nawiązać żadnego kontaktu ani znaleźć informacji o rzeczywistym statusie PES.
3. Obliczenie faktycznej liczebności PES funkcjonujących w momencie realizacji badania przy przyjęciu założenia iż w przypadku organizacji pozarządowych, spółdzielni pracy,

spółdzielni socjalnych, spółek non-profit i spółdzielni inwalidów połowa (50%) PES, z którymi nie udało się nawiązać żadnego kontaktu ani znaleźć informacji o rzeczywistym statusie PES (grupa „c”) funkcjonuje w momencie realizacji badania, a druga połowa nie funkcjonuje. Założenie to nie jest oczywiście weryfikowalne metodami empirycznymi (a przynajmniej nie przy przyjętej metodologii badania), aczkolwiek wydaje się racjonalne – PES, w tym w szczególności przedsiębiorstwa społeczne aktywne choć w niewielkim stopniu powinny dbać o możliwość nawiązania z nimi kontaktu, aktualność danych teled adresowych zamieszczonych w Internecie itd.). Z drugiej strony nieodbieranie telefonów od badaczy może być spowodowane innymi czynnikami (np. losowymi), które dotyczyć mogą także PES aktywnych w momencie realizacji badania. W przypadku PES reintegracyjnych założono, że funkcjonuje 100% PES spośród tych, z którymi nie udało się nawiązać kontaktu (rejstry tych instytucji są na bieżąco weryfikowane).

Obliczenia dotyczące liczebności PES poszczególnych typów znajdują się w tabeli zamieszczonej poniżej.

Tabela 1. Oszacowanie liczebności poszczególnych typów PES w województwie świętokrzyskim

Typ PES	Maksymalna liczebność populacji	Liczba PES, które wzięły udział w badaniu ilościowym		Liczba PES, z którymi nie udało się przeprowadzić badania ilościowego, ale udało się pozyskać informację o tym, czy PES działa w momencie realizacji badania		Liczba PES, z którymi nie udało się nawiązać żadnego kontaktu ani znaleźć informacji o rzeczywistym statusie PES	Szacowana liczebność PES, z którymi nie udało się nawiązać żadnego kontaktu ani znaleźć informacji o rzeczywistym statusie PES, które funkcjonują w momencie realizacji badania	Ogólna szacowana liczba PES funkcjonujących w momencie realizacji badania
		Funkcjonujące w momencie realizacji badania	Nie funkcjonujące w momencie realizacji badania	Funkcjonujące w momencie realizacji badania	Nie funkcjonujące w momencie realizacji badania			
CIS	6	6	0	0	0	0	0	6
KIS	11	9	0	2	0	0	0	11
WTZ	26	20	0	6	0	0	0	26
ZAZ	4	3	0	1	0	0	0	4
NGO	310	50	7	50	15	188	94	194
Spółdzielnia pracy	22	1	1	4	5	11	5	10
Spółdzielnie socjalne	52	10	4	1	6	31	15	26
Spółki non-profit	4	2	0	1	0	1	0	3
Spółdzielnia inwalidów	3	0	0	1	0	2	1	2

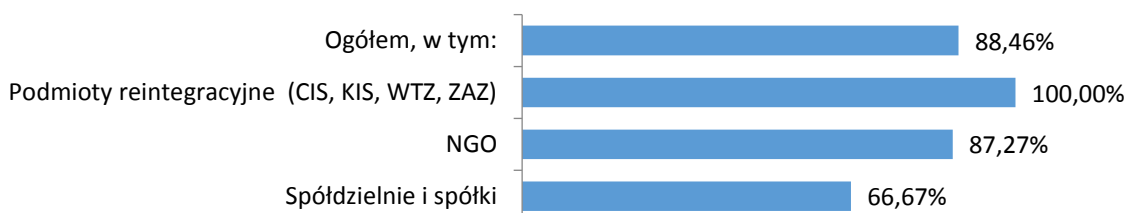
Źródło: opracowanie własne na podstawie desk research oraz badań ankietowych.

4.1.3. Trwałość podmiotów ekonomii społecznej

Podmioty ekonomii społecznej są narzędziem długofalowego rozwiązywania problemów społecznych. Jako takie wypełniają one swoje cele pod warunkiem ciągłego i stabilnego funkcjonowania w dłuższym okresie czasu. Z tej perspektywy trwałość funkcjonowania podmiotów ekonomii społecznej jawi się jako jeden z najistotniejszych wskaźników oceny kondycji całego sektora.

Badani zostali poproszeni o wskazanie, czy w 2015 roku reprezentowane przez nich podmioty nadal prowadziły działalność. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 1. Odsetek zarejestrowanych podmiotów ekonomii społecznej prowadzących działalność w 2015 roku w podziale na typy

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Do wskazanego powyżej odsetka działających ogółem podmiotów ekonomii społecznej jako wskaźnika oceny trwałości PES należy podejść ostrożnie. Można przypuszczać, że podmioty które zaprzestały działalności, w sposób istotny statystycznie rzadziej odpowiedziały na przesłaną ankietę. Z tego powodu powyższy wykres należy raczej potraktować jako ilustrację zróżnicowania trwałości PES poszczególnych typów. Najwyższą trwałością (100%) charakteryzują się podmioty reintegracyjne, niższą (87,27%) NGO, a najniższą (66,67%) spółdzielnie i spółki non profit.

Najmniejszą trwałością charakteryzują się zatem te podmioty, których kondycja finansowa w najwyższym stopniu zależy od efektywności prowadzonej działalności zarobkowej (spółdzielnie i spółki), najwyższą zaś te, które w znacznym stopniu mają zapewnione (obligatoryjne lub fakultatywne) finansowanie ze środków publicznych (podmioty reintegracyjne).

Wśród osób zajmujących się na terenie województwa wspieraniem PES można spotkać się z opinią, że dające się zidentyfikować na podstawie oficjalnych rejestrów liczby działających podmiotów ekonomii społecznej nie odpowiadają realnej liczbie faktycznie działających podmiotów:

Znacząco trwałość w odniesieniu do organizacji pozarządowych jest przynajmniej w teorii dość duża, bo te organizacje się nie wyrejestrowują, ale większość z nich tak naprawdę działalności nie prowadzi. [...] Nie mam dokładnych danych, ale wiem, że dużo organizacji, dużo spółdzielni socjalnych w tej chwili jest albo powstaje plan likwidacji

albo tak naprawdę już się kwalifikuje do takiego postępowania, które powinno już być przeprowadzone. /TDI OWES/

Wiem, że w województwie jest około 40 spółdzielni socjalnych zarejestrowanych, ale tak naprawdę działalność może prowadzi 5, może 10 w tej chwili, taką realną działalność. Mamy niby około 3,5 tysiąca organizacji pozarządowych, ale około połowa z nich jest w ogóle nieaktywna. /TDI OWES/

[...] po roku, dwóch [...] spółdzielnia nie idzie bezpośrednio do likwidacji, bo jeszcze raz – nie tak łatwo jest spółdzielnię zlikwidować, ale rzeczywiście ona przestaje wykonywać działalność. Jest taką wydmuszką, która gdzieś tam może widnieje cały czas w rejestrach, natomiast realnie rzeczywiście to ona już nie prowadzi działalności albo nie prowadzi w takim zakresie, do jakiego była utworzona. I tu faktycznie jest problem, że duża część z tych spółdzielni takich jest. /TDI OWES/

Badani reprezentujący podmioty, które nie funkcjonowały w 2015 roku zostali poproszeni o określenie przyczyn zakończenia działalności. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 2. Przyczyny zakończenia działalności PES

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

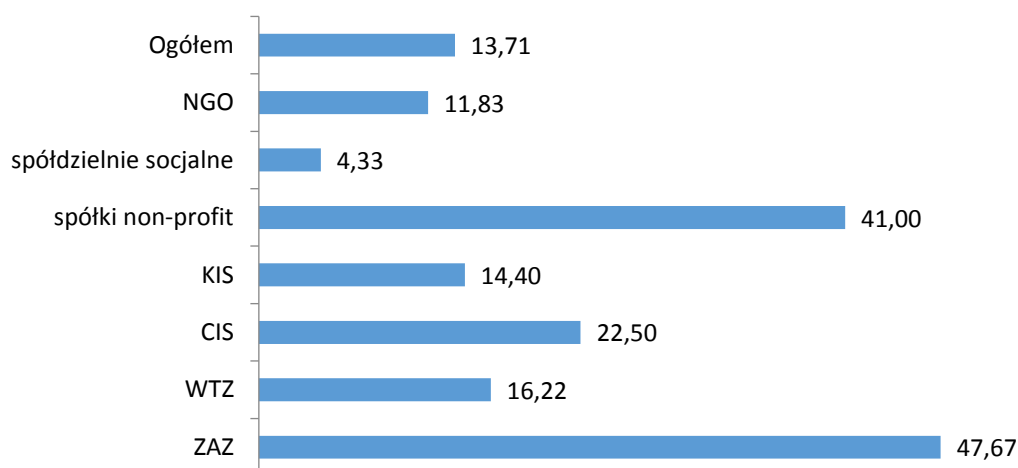
Przyczyny zaprzestania działalności są zatem bardzo zróżnicowane. Niewielka próba badawcza nie pozwala na dokonanie w tym względzie jakichkolwiek uogólnień lub na wyciąganie daleko idących wniosków. Można jednak zauważyć, że zła kondycja finansowa przedsiębiorstw (utrata dotacji lub brak możliwości regulowania zobowiązań finansowych) nie należy do głównych przesłanek zakończenia działalności PES i że na plan pierwszy wybijają się inne czynniki związane bądź to z systemowym otoczeniem PES (problemy polityczne i organizacyjno-prawne), bądź też z sytuacją wewnętrzną PES (przejście członków na emeryturę, brak

odpowiednich umiejętności i kompetencji, brak pomysłów, sprawy wewnętrzne, „wypalenie” formuły funkcjonowania. Ten drugi typ czynników pośrednio może oczywiście również mieć pośredni wpływ na kondycję finansową PES.

4.1.4. Zatrudnienie w PES

O kondycji sektora ekonomii społecznej oraz jego znaczeniu dla regionalnej gospodarki świadczy m.in. wielkość oraz struktura zatrudnienia. Badani zostali poproszeni o wskazanie liczby zatrudnionych osób. Wyniki badania zrealizowanego metodą CATI zaprezentowane w zamieszczonym poniżej wykresie zostały uzupełnione o dane dotyczące personelu zatrudnionego w KIS i CIS uzyskane podczas indywidualnych wywiadów pogłębionych prowadzonych z personelem zarządzającym tymi podmiotami. Poniższe zestawienie nie obejmuje osób zaangażowanych w działalność gospodarczą PES ale nie posiadających statusu pracownika, tj. uczestników programów WTZ, KIS i CIS.

Wykres nr 3. Uśredniona liczba osób zatrudnionych w poszczególnych typach PES

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego oraz indywidualnych wywiadów pogłębionych z przedstawicielami PES

Wielkość zatrudnienia przedstawia się odmiennie w zależności od typu PES. Największym pracodawcą, spośród przebadanych podmiotów, była jedna z organizacji pozarządowych zatrudniająca wg. deklaracji respondentów ok. 250 osób. Jednocześnie jednak średnia zatrudnienia w NGO wynosiła zaledwie niecałe 12 osób, czyli mniej niż uśredniony wskaźnik liczby zatrudnionych osób dla całego sektora – niecałe 14 osób. Najwyższy uśredniony wskaźnik liczby zatrudnionych osób odnotowały spółki non-profit oraz zakłady aktywności zawodowej, najniższy spółdzielnie socjalne.

W przypadku ZAZ liczba pracowników uwzględnia zarówno zatrudnionych specjalistów, jak i zatrudnione osoby z niepełnosprawnościami uczestniczące w programie rehabilitacji społeczno-zawodowej. W przypadku CIS w liczbie pracowników nie zostały uwzględnione osoby realizujące indywidualny program zatrudnienia socjalnego. Zgodnie z zapisami Ustawy

o zatrudnieniu socjalnym, uczestnicy programu, mimo, że angażują się w działalność zarobkową centrum oraz pobierają z tego tytułu wynagrodzenie (w postaci świadczenia integracyjnego) nie są od strony formalno-prawnej pracownikami CIS. Gdyby liczbę uczestników doliczyć do liczby osób zatrudnionych w CIS, wówczas średnia liczba pracowników CIS znacząco by wzrosła.

Struktura zatrudnienia w NGO była również mocno zróżnicowana ze względu na typ podmiotu.

I tak wśród NGO duża liczba organizacji nie zatrudnia wcale pracowników:

(...) absolutnie nikogo [nie zatrudniamy]. My działamy w tym momencie na zasadzie tylko i wyłącznie charytatywnej i w tym momencie jesteśmy tak świeżą organizacją, nikogo nie zatrudniamy. /IDI NGO/

(...) od początku istnienia naszej fundacji nie zatrudniliśmy jeszcze ani jednego pracownika. Zarząd fundacji pracuje całkowicie za darmo. Też nie pobieramy wynagrodzenia za swoją pracę. /IDI NGO/

Wśród organizacji zatrudniających pracowników, znaczna liczba unika zawierania umów o pracę preferując w ich miejsce umowy cywilno-prawne:

(...) jeżeli jest jakiekolwiek zatrudnienie w Stowarzyszeniu to jest to zatrudnienie na umowę zlecenie, to przy okazji realizacji jakiegoś projektu, tudzież zadania. Więc my tak jakby na stałe nie mamy ani jednego pracownika w stowarzyszeniu... /IDI NGO/

(...) nigdy nie zatrudnialiśmy na umowę o pracę. To są zawsze umowy zlecenie, lub umowy o dzieło (...) /IDI NGO/

Liczba zatrudnionych w NGO z upływem czasu wykazuje się dużą zmiennością, ściśle skorelowaną z niestabilnością sytuacji finansowej organizacji, uzależnionej od pozyskiwanego finansowania, grantów oraz liczby i wielkości realizowanych projektów:

(...) [zatrudnienie] jest uzależnione właściwie wyłącznie od grantów, które udało nam się pozyskać, bo zatrudniamy ludzi do realizacji konkretnych zadań związanych z konkretnymi projektami. /IDI NGO/

(...) jeżeli chodzi o czynniki, to [wielkość zatrudnienia] zależy od ilości uczniów jaką posiadamy, ponieważ dostajemy dotację na jednego ucznia, jakąś kwotę pieniędzy i jeżeli uczniów jest mniej, to mamy mniej pieniędzy... /IDI NGO/

W przypadku przebadanych spółdzielni socjalnych dominuje zatrudnienie na umowę o pracę (spółdzielnie osób prawnych) lub spółdzielczą umowę o pracę (spółdzielnie osób fizycznych). Dynamika zatrudnienia jest różna w różnych podmiotach. Z jednej strony zależy ona od kondycji ekonomicznej spółdzielni:

(...) można powiedzieć, że o 200% wzrosło zatrudnienie. Nadal będzie rosło wydaje mi się. [Jest to uzależnione] od coraz większej ilości klientów, coraz większej ilości pracy. /IDI SpS/

Z drugiej strony, niektóre ze spółdzielni uznają, że ich misją jest stworzenie przejściowych miejsc pracy i przywrócenie osób wykluczonych na otwarty rynek pracy, a co za tym idzie liczba

osób zatrudnionych jest zmienna i uzależniona od skuteczności realizowanego w spółdzielni procesu reintegracyjnego:

(...) celem spółdzielni jest wyprowadzenie ludzi z kręgu osób defaworyzowanych. W związku z tym, jest to, można powiedzieć, taka sinusoida, czyli zatrudniamy osoby, wyprowadzamy z kręgu osób defaworyzowanych, no i w związku z tym zatrudnienie rośnie i spada, rośnie i spada. /IDI SpS/

W przypadku podmiotów reintegracyjnych, w szczególności CIS, WTZ i ZAZ, kwestie liczby zatrudnionego personelu są w znacznej mierze uregulowane prawnie i skorelowane z liczbą uczestników programu:

Jest 55 uczestników, zgodnie z przepisami na każdą pracownię, pracownia liczy po 5 uczestników, musi być 11 terapeutów (...) /IDI WTZ/

Wcześniej był pracownik socjalny, który teraz nie jest wymagany, więc nie ma pracownika socjalnego (...) /IDI WTZ/

Podmioty reintegracyjne charakteryzują się również dużą stabilnością wielkości zatrudnienia:

Od okresu ostatnich lat, to zasadniczo utrzymuje się niezmienny poziom zatrudnienia, Na pewno się tak dzieje w sferze zatrudnienia na zasadzie umowy o pracę /IDI CIS/

To była stała, od samego początku istnienia KISu to było 3 pracowników, od 2015 roku jest 4 pracownik. /IDI KIS/

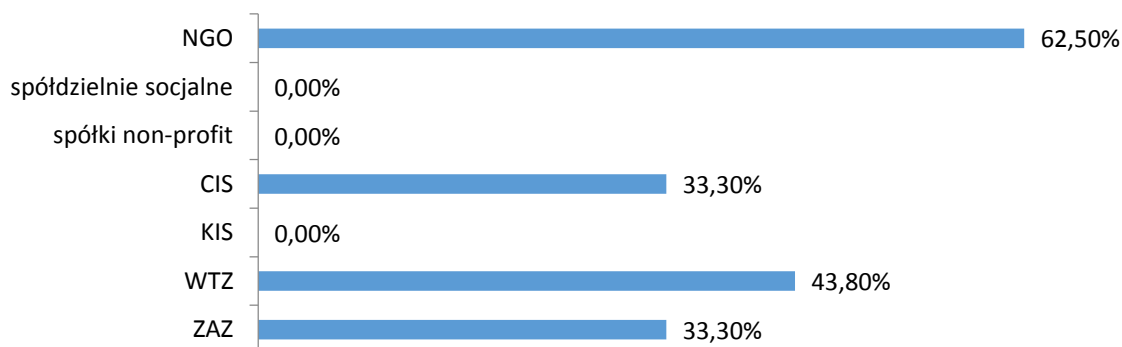
Tak, że ten stan się nie zmienia, ciągle jest taki sam. /IDI WTZ/

Ilość etatów jest w sumie stała /IDI WTZ/

4.1.5. Wolontariat w PES

Badani zostali poproszeni o wskazanie czy reprezentowane przez nich podmioty korzystały z pracy wolontariuszy. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 4. Odsetek PES angażujących wolontariuszy, wg. typów podmiotów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Z nieodpłatnej pracy wolontariuszy korzystała, zgodnie z informacjami uzyskanymi od respondentów, ponad połowa organizacji pozarządowych, niecała połowa WTZ oraz trzecia część CIS i ZAZ. Spółki non-profit oraz spółdzielnie socjalne nie angażowały wolontariuszy.

Brak zainteresowania spółdzielni socjalnych korzystaniem z pracy wolontariuszy częściowo tłumaczyć może brak znajomości przepisów umożliwiających angażowanie wolontariuszy przez PES:

Znaczy w ogóle nie słyszałam o czymś takim, że można angażować [wolontariuszy] /IDI SpS/

Aktywnie z pracy wolontariuszy korzystają głównie organizacje pozarządowe. W niektórych przypadkach zaangażowanie wolontariuszy jest podstawą działalności podmiotu:

Mamy wolontariuszy, którzy nawet uczestniczą w projektach.(...) To jest kilkanaście osób. /IDI NGO/

(...) działanie naszej fundacji to się przede wszystkim opierało właśnie na wolontariuszach, tylko i wyłącznie, także to co do tej pory robiliśmy, robiliśmy dzięki nim. /IDI NGO/

Poza formalnym wolontariatem prowadzonym w oparciu o zasady wynikające z Ustawy o prowadzeniu działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, PES korzystały również z nieodpłatnej pracy społecznej wykonywanej przez ich członków (w tym członków zarządu):

(...) można powiedzieć, że zarząd w pewien sposób i rada fundacji pełni swoje funkcje w sposób wolontarystyczny, nie czerpie z tego korzyści majątkowych /IDI NGO/

Właściwie wszyscy jakąś część pracy wolontaryjnej wykonujemy, ponieważ poza tym, że zatrudniamy osoby do realizacji konkretnych projektów, no to działanie organizacji polega też w dużym stopniu na takiej działalności nieodpłatnej i realizujemy, po prośbie swoje jakieś tam zainteresowani, hobby, czy potrzebę wpływania na rzeczywistość i to już się odbywa wyłącznie wolontaryjnie. /IDI NGO/

W dużej części organizacji wolontariat ma charakter akcyjny. Zaangażowanie wolontariuszy ma charakter uzupełniający względem pracy zatrudnionych pracowników:

Przed wszystkim angażujemy wolontariuszy akcyjnie, które od czasu do czasu prowadzimy. /IDI NGO/

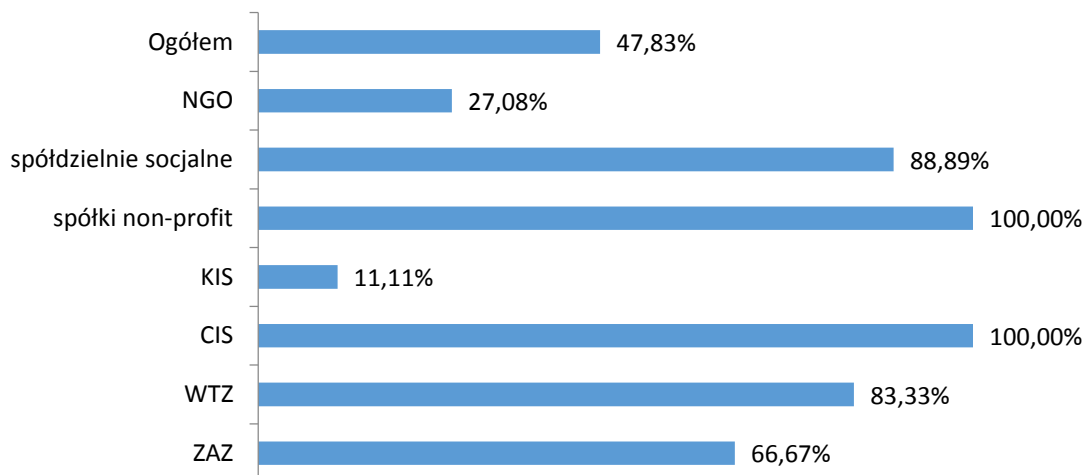
[angażujemy wolontariuszy] przy każdych imprezach, jeśli są to na przykład, Dzień Dziecka zorganizowany, to również. Głównie do tego /IDI NGO/

4.1.6. Działalność zarobkowa w PES

Badani zostali poproszeni o wskazanie czy reprezentowane przez nich podmioty sprzedały w 2015 roku choć jednokrotnie jakieś produkty lub usługi (w ramach prowadzonej działalności gospodarczej lub odpłatnej działalności pożytku publicznego). Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 5. Odsetek PES prowadzących w 2015 roku działalność zarobkową, wg typów podmiotu

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami JST

Nie wszystkie PES prowadzą faktyczną działalność zarobkową. Zaledwie niecałe 50% podmiotów pozyskuje w ten sposób jakiegokolwiek środki finansowe. **Zwraca uwagę bardzo niski (nieco ponad 27%) odsetek organizacji pozarządowych faktycznie prowadzących działalność zarobkową w ramach zarejestrowanej działalności gospodarczej lub odpłatnej działalności statutowej.**

Przeprowadzone badanie potwierdziło obiegową opinię, zgodnie z którą duża część PES rejestrujących działalność gospodarczą realnie jej nie prowadzi:

Mamy niby około 3,5 tysiąca organizacji pozarządowych, ale około połowa z nich jest w ogóle nieaktywna, z tego co wiem, a działalność gospodarczą ma zarejestrowane około 300 podmiotów, z czego słyszałem ostatnio informację, że realnie prowadzi ją może z połowa, taką działalność, którą ma w ogóle zarejestrowaną. Więc jest to bardzo nisko wskaźnik. /TDI OWES/

Istnieje zatem w tym obszarze duża rezerwa niewykorzystanych możliwości, wskazująca, jak się wydaje, na pilną potrzebę intensyfikacji promocji tej formy finansowania działalności statutowej NGO oraz wsparcie poszczególnych podmiotów w jej wdrażaniu i prowadzeniu.

Nie zaskakuje natomiast niski odsetek KIS prowadzących działalność zarobkową – wśród wskazanych w ustawie o zatrudnieniu socjalnym form wsparcia oferowanych przez kluby integracji społecznej, nie ma takich, które pozwalałyby na prowadzenie działalności handlowej lub wytwórczej.

Pozytywnie należy ocenić wysoki odsetek WTZ sprzedających wytwarzane na warsztatach produkty. Nawet jeżeli pozyskiwane tą drogą środki finansowe nie stanowią istotnego składnika budżetu WTZ, to fakt, iż uczestnicy konfrontowani są z rynkową oceną jakości wytwarzanych wyrobów wskazuje, że warsztaty starają się realizować strategię inkluzywną, włączającą

uczestników w zewnątrz, wykraczający poza środowisko warsztatów i osób z niepełnosprawnościami, obieg społeczny.

4.1.7. Rodzaj i profil prowadzonej działalności przez PES

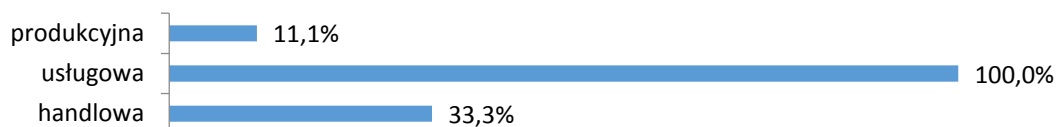
Badani zostali poproszeni o wskazanie jakiego typu działalność zarobkową (produkcyjną, usługową czy handlową) prowadziły reprezentowane przez nich podmioty w 2015 roku. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 6. Typy działalności zarobkowej NGO

NGO

Spółdzielnie socjalne

Spółki non-profit

CIS

ZAZ

WTZ i KIS

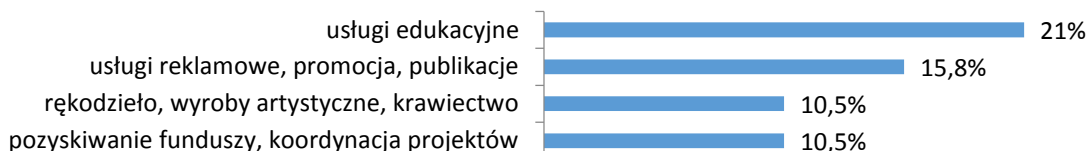
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Wśród świętokrzyskich PES dominuje działalność usługowa – niemalże wszystkie badane podmioty (poza KIS i WTZ) prowadziły działalność tego typu. Rzadziej prowadzona była działalność handlowa – działalność taką prowadziły prawie wszystkie CIS i ZAZ, mniej niż połowa wszystkich NGO i spółdzielni socjalnych oraz ani jeden KIS, WTZ. Działalność taka nie była również prowadzona przez przebadane spółki non-profit. Działalność produkcyjna była podejmowana przez wszystkie podmioty reintegracyjne (CIS, KIS, ZAZ i WTZ) oraz spółki non-profit, w marginalnym stopniu była natomiast prowadzona przez spółdzielnie socjalne i NGO.

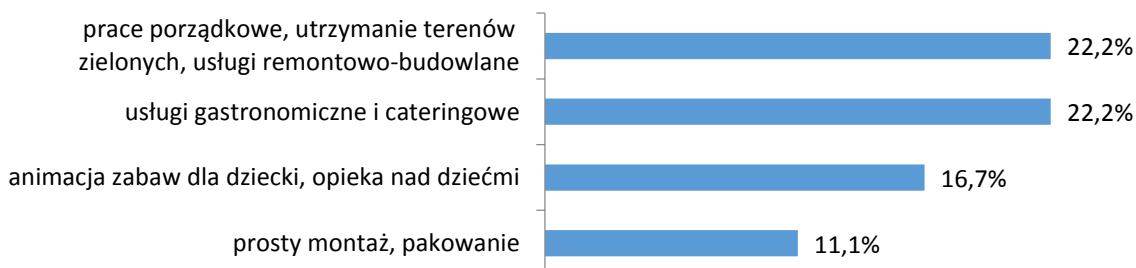
Przebadane podmioty zostały poproszone o wskazanie 3 głównych produktów prowadzonej działalności zarobkowej. Uzyskane odpowiedzi wskazują na bardzo duże ich zróżnicowanie. Najczęściej wskazywane typy produktów przez poszczególne typy podmiotów zostały zaprezentowane na poniższym wykresie.

Wykres nr 7. Główne produkty działalności zarobkowej PES w podziale na typy podmiotów

NGO

Spółdzielnie socjalne

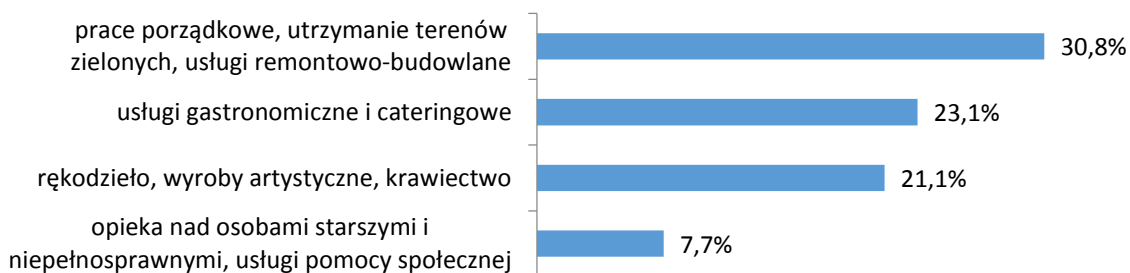

Spółki non-profit

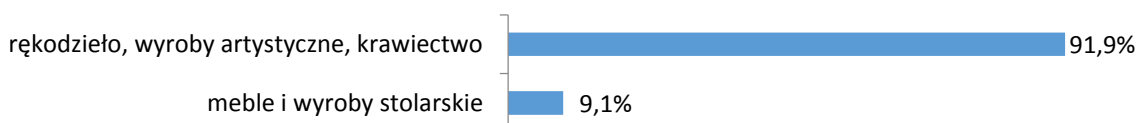

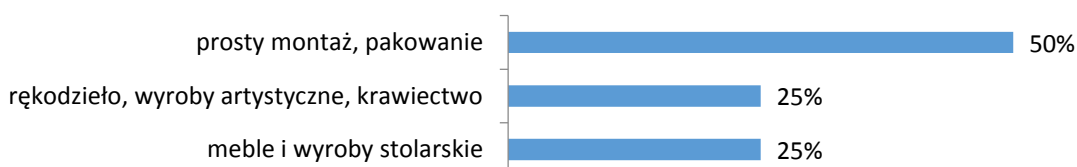
CIS

WTZ

ZAZ

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Najbardziej wyspecjalizowaną przedmiotowo działalność zarobkową prowadzą NGO. Spółdzielnie socjalne, CIS i ZAZ prowadzą działalność w obszarach wymagających niższych kwalifikacji, np. rękodzieła, prostego montażu, bądź prac porządkowych. Najmniej wyspecjalizowaną działalność prowadzą WTZ – w ponad 90% związana jest ona z działalnością rękodzielniczą. Powyżej ujawniona gradacja specjalizacji wydaje się być związana z kategoriami osób zaangażowanych w poszczególnych podmiotach do jej realizacji. W NGO działalność zarobkowa w znacznej mierze związana jest z wyspecjalizowaną działalnością statutową podmiotów i realizowana jest przez personel w najmniejszym stopniu dotknięty dysfunkcjami funkcjonowania społecznego i zawodowego. W CIS, ZAZ i spółdzielniach socjalnych, działalność zarobkowa jest istotnie skoncentrowana na celach reintegracyjnych/rehabilitacyjnych i prowadzona jest przez osoby w znacznej mierze wywodzące się z kategorii osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. W WTZ działalność zarobkowa również skoncentrowana jest na celach rehabilitacyjnych, a przy tym zaangażowane w jej wykonywanie osoby są najsłabiej przygotowane do funkcjonowania na rynku pracy.

4.1.8. Podsumowanie

Badaniem objęto następujące rodzaje podmiotów należących do sektora ekonomii społecznej:

- spółdzielnie socjalne,
- podmioty reintegracyjne (centra integracji społecznej, kluby integracji społecznej, warsztaty terapii zajęciowej, zakłady aktywności zawodowej),
- organizacje pozarządowe prowadzące działalność gospodarczą i/lub odpłatną działalność pożytku publicznego,
- spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie tj. spółdzielnie pracy, inwalidów i niewidomych, działające w oparciu o ustawę z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (Dz. U. z 2016 r. poz. 21),
- spółki non profit, o których mowa w ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, o ile udział sektora publicznego w spółce wynosi nie więcej niż 50%.

W powyższy sposób określony sektor ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim to 282 funkcjonujące podmioty, angażujące w swoje działania, jako pracowników, prawie 3400 mieszkańców województwa. Jest to zatem sektor ważny, skalą swojej wielkości oddziaływujący na wiele obszarów funkcjonowania społecznego i gospodarczego województwa. Z drugiej strony, przeprowadzone badanie ujawniło, że duża liczba spośród podmiotów zaliczonych powyżej do sektora PES nie prowadzi w istocie działalności zarobkowej, ani też nie zatrudnia odpłatnego personelu. Zgodnie z szeroko rozpowszechnioną definicją zaproponowaną w 1996 roku przez międzynarodową sieć badawczą EMES obie te cechy należą do zbioru kluczowych kryteriów ekonomicznych pozwalających odróżnić przedsiębiorstwa społeczne od innych form działalności społecznej i obywatelskiej. Odejmując od ogólnej, zidentyfikowanej, liczby działających w województwie PES liczbę podmiotów – w szczególności NGO – nieaktywnych ekonomicznie (w określonym powyżej sensie) obraz kondycji sektora PES okaże się zdecydowanie mniej korzystny. Osobnym zagadnieniem, podjętym w kolejnych podrozdziałach niniejszego opracowania, jest ocena kondycji ekonomicznej i społecznej funkcjonowania PES.

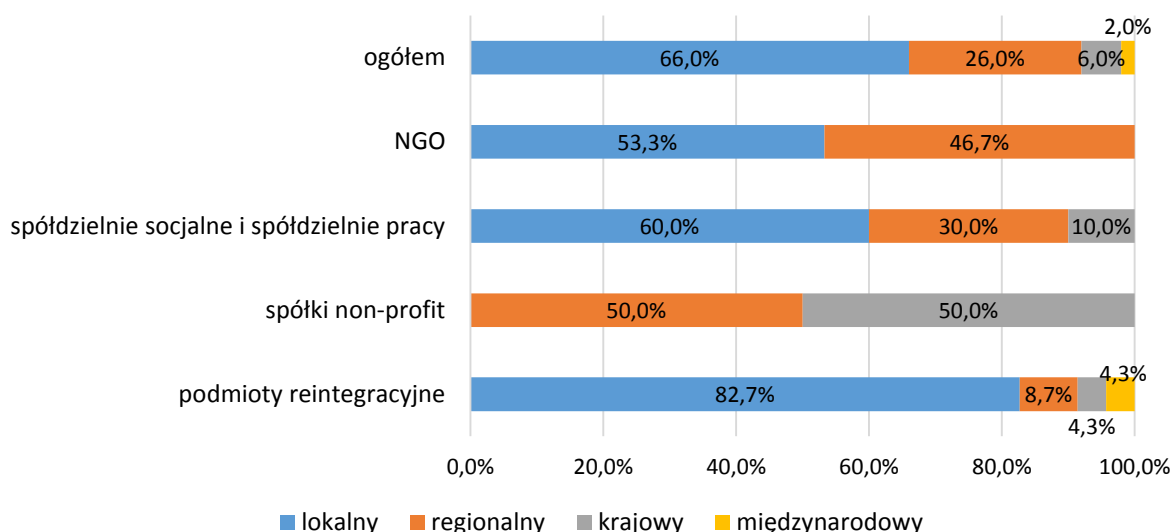
4.2. Kondycja ekonomiczna podmiotów ekonomii społecznej

4.2.1. Wielkość i dynamika rynków zbytu na produkty ekonomii społecznej na terenie województwa świętokrzyskiego

Badani zostali poproszeni o wskazanie, na jakim rynku reprezentowane przez nich podmioty prowadziły działalność zarobkową w 2015 roku. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 8. Odsetek PES danego typu prowadzących działalność zarobkową na rynku lokalnym, regionalnym, krajowym lub międzynarodowym

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Działalność zarobkowa świętokrzyskich PES miała charakter ograniczony terytorialnie. Ogółem ponad 90% podmiotów działało jedynie na rynku lokalnym i regionalnym. Na rynek ponadregionalny wkroczyło zaledwie 8% podmiotów, w tym 6% funkcjonowało na rynku krajowym, a zaledwie 2% na rynku międzynarodowym. Wśród podmiotów działających na rynku krajowym znalazł się ZAZ, spółdzielnia pacy i spółka non-profit, zaś wśród podmiotów działających na rynku międzynarodowym znalazł się tylko jeden ZAZ. Pozostałe podmioty koncentrowały się na rynkach lokalnych i rynku regionalnym.

Wyłącznie na rynku lokalnym działały centra integracji społecznej, a warsztaty terapii zajęciowej oraz spółdzielnie socjalne lokowały na tym rynku ponad 80% swojej działalności zarobkowej.

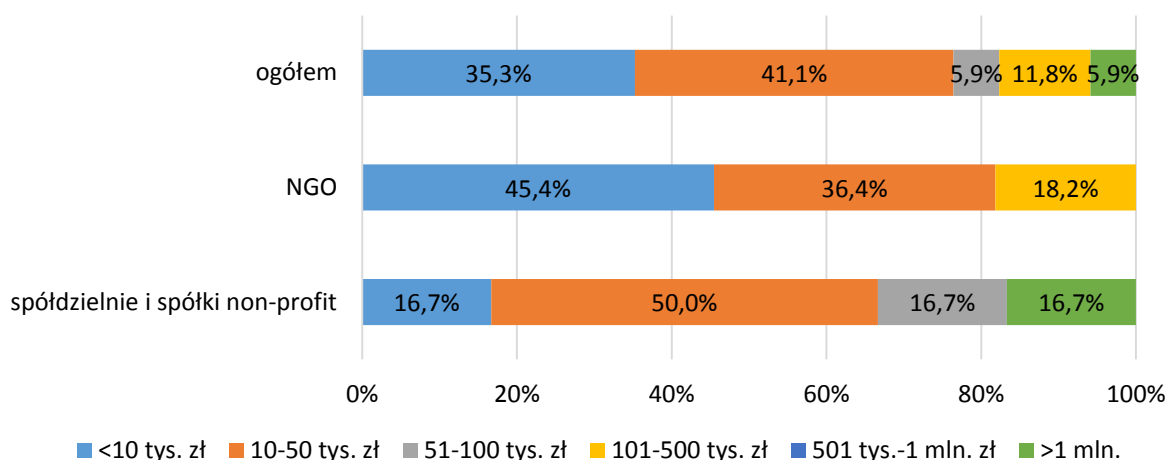
4.2.2. Rentowność i zyskowność działalności produkcyjno-usługowej podmiotów ekonomii społecznej

Określenie wielkości przychodów PES nie pozwala zobrazować skali i znaczenia prowadzonej przez podmioty z sektora ekonomii społecznej działalności zarobkowej.

Badani zostali poproszeni o wskazanie, w jakim przedziale wartości mieściły się w 2015 roku przychody uzyskiwane z działalności zarobkowej przez reprezentowane przez nich podmioty. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 9. Wielkość przychodów z działalności zarobkowej uzyskiwanych w 2015 roku przez NGO oraz spółdzielnie i spółki non-profit

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

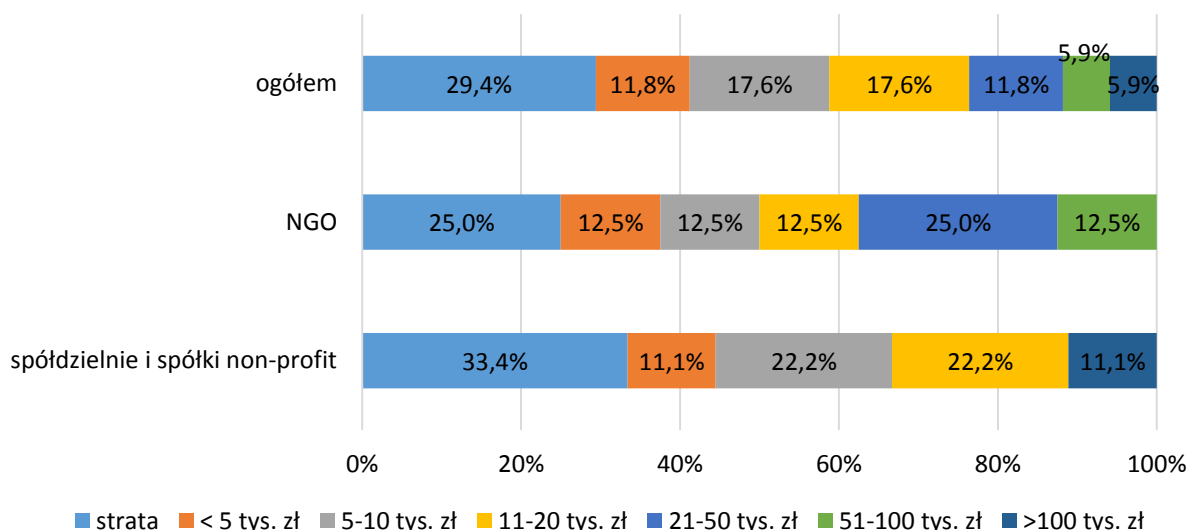
Skala działalności prowadzonej przez funkcjonujące na terenie województwa świętokrzyskiego podmioty ekonomii społecznej mierzona wartościami uzyskiwanych przez te podmioty przychodów nie jest duża. Ponad 80% badanych NGO oraz spółdzielni i spółek non-profit, które zdecydowały się przekazać w tym zakresie informację, uzyskało w 2015 roku przychody w wysokości nie przekraczającej 100 tys. zł. Zaledwie niewiele ponad 17% badanych podmiotów uzyskało przychód przekraczający tę wartość, przy czym wartość przekraczającą 1 mln. zł uzyskało niecałe 6% badanych podmiotów (1 spółdzielnia pracy). Jednocześnie należy zwrócić uwagę, że ogółem 37% wszystkich zapytanych podmiotów nie udzieliło informacji nt. uzyskanego przychodu, w tym, informacji takiej nie udzieliło 50% badanych spółdzielni i spółek non-profit. Wśród przyczyn nie przekazania tych informacji znalazły się zarówno trudności respondentów w określeniu jego wysokości jak i niechęć respondentów do dzielenia się takimi informacjami.

Wartość uzyskiwanych przez PES przychodów jest nie tylko niewielka, ale charakteryzuje się również niską krótkookresową dynamiką zmian. W opinii ponad 1/3 respondentów przychody reprezentowanych przez nich podmiotów w 2015 roku nie zmieniły się w sposób istotny. Prawie 1/3 respondentów ocenia, że przychody zmalały, a niewiele większa część, że wzrosły. Pod tym względem gorzej wygląda sytuacja NGO niż spółdzielni i spółek non-profit. Respondenci reprezentujący tę pierwszą grupę podmiotów w 50% procentach oceniają, że przychody nie uległy zmianie i w aż 37,5% wskazują na zmniejszenie się ich wartości. W przypadku spółdzielni i spółek, na brak zmiany wysokości przychodu wskazują odpowiedzi 30% respondentów, a na wzrost przychodów aż 50% respondentów.

Podobnie jak niska jest ujawniona w badaniu wysokość uzyskiwanych przez PES przychodów, podobnie niskie są osiągane dochody. Respondenci poproszeni zostali o określenie, w jakim przedziale wartości mieściły się w 2015 roku uzyskiwane przez PES dochody. Przez dochód rozumiana była różnica wartości przychodu i ogółu kosztów związanych z prowadzoną

działalnością zarobkową. Zatem wysokości dochodu PES nie umniejszały wartości uzyskiwanego przychodu przeznaczone na finansowanie poza zarobkowej działalności podmiotów, w tym działalności statutowej pożytku publicznego oraz działalności w obszarze wsparcia reintegracji społecznej i zawodowej zatrudnionych pracowników. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 10. Wysokość dochodów z działalności zarobkowej uzyskiwanych w 2015 roku przez NGO oraz spółdzielnie i spółki non-profit

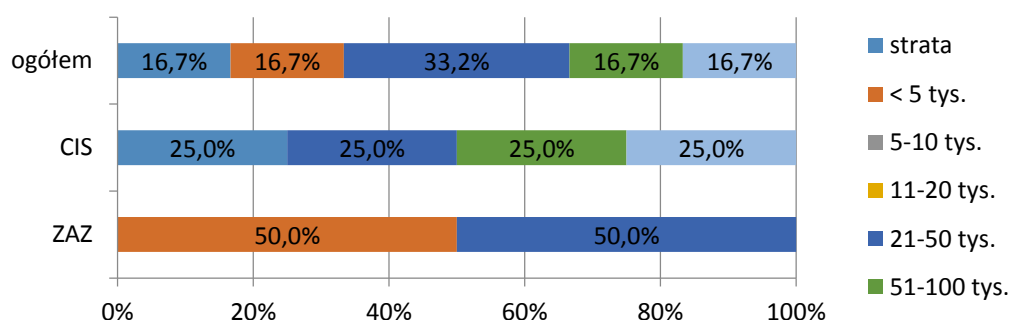

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Blisko 30% przebadanych podmiotów poniosło stratę w związku z prowadzoną działalnością zarobkową, a zaledwie nieco ponad 40% podmiotów uzyskało łączny dochód na poziomie przekraczającym wartość 10 tys. zł. Na tym tle pozytywnie wyróżniła się jedyna przebadana spółdzielnia pracy, której dochody przekroczyły wartość 100 tys. zł.

O określenie wartości dochodów z prowadzonej działalności zarobkowej zostali poproszeni również respondenci reprezentujący podmioty reintegracyjne. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 11. Wysokość dochodów z działalności zarobkowej uzyskiwanych w 2015 roku przez podmioty reintegracyjne

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Niewielka ilościowa próba przebadanych podmiotów (4 CIS i 2 ZAZ) nie pozwalają na wyciągnięcie daleko idących wniosków, tym niemniej sugerują, że dochodowość podmiotów reintegracyjnych (w szczególności CIS) jest nieco wyższa niż pozostałych typów podmiotów, za wyjątkiem spółdzielni pracy (choć i w tym przypadku niewielka próba badawcza nie pozwala na przeprowadzenie generalizacji).

Powyżej przedstawione dane pozwalają ocenić, że prowadzona przez PES działalność zarobkowa charakteryzuje się raczej niskim poziomem rentowności pojętej, jako różnica wartości uzyskiwanych przychodów i dochodów. Należy jednak zaznaczyć, że w przypadku dużej części PES, w szczególności podmiotów typu WISE⁹, dla których koszty osiągnięcia głównego celu działalności statutowej, czyli tworzenia i finansowania miejsc pracy, są składnikiem kosztów osiągnięcia przychodów z działalności zarobkowej, wysokość dochodu, a tym samym rentowność, z definicji jest bardzo niska. W tym przypadku, określenia działalności takich podmiotów jako „non-profit” faktycznie oznacza działalność bez albo z bardzo niskim poziomem dochodów.

4.2.3. Wykorzystanie bezzwrotnych form finansowania działalności PES

Badani zostali poproszeni o wskazanie, czy w roku 2015 reprezentowane przez nich podmioty otrzymały jakąkolwiek bezzwrotną dotację lub finansowanie. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 12. Odsetek PES korzystających z bezzwrotnych form finansowania działalności, w podziale na typy podmiotów

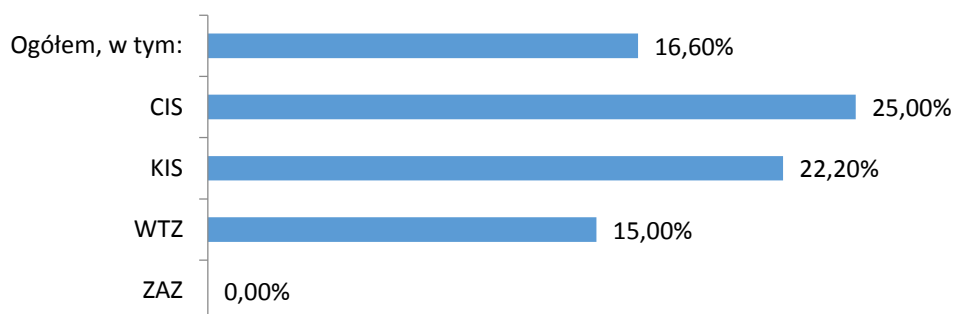
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Respondenci reprezentujący podmioty reintegracyjne zostali poproszeni o wskazanie czy podmioty te otrzymały w 2015 roku jakąkolwiek bezzwrotną dotację lub finansowanie za wyjątkiem dotacji/dofinansowania z Funduszu Pracy i budżetu gminy/powiatu na działania statutowe. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

⁹ PES typu WISE (*Work Integration Social Enterprises*) – podmiot zorientowany na zatrudnienie osób należących do grup zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz zajmujących się wsparciem w zakresie integracji społeczno-zawodowej (CIS i ZAZ).

Wykres nr 13. Odsetek podmiotów reintegracyjnych korzystających z bezzwrotnych form finansowania działalności, w podziale na typy podmiotów

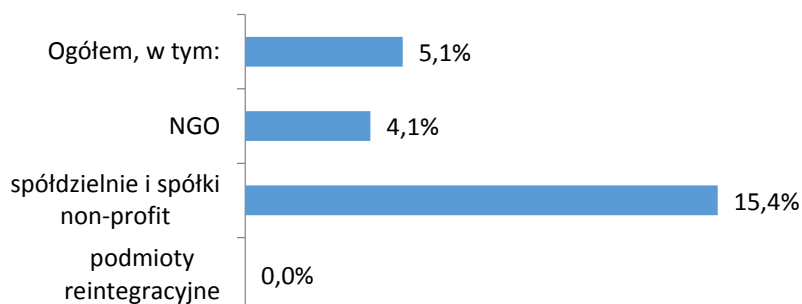
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Dotacje bezzwrotne są jedną z istotniejszych form wsparcia finansowego działalności PES. Korzystało z nich około połowy wszystkich NGO i spółdzielni socjalnych oraz niemalże 1/5 podmiotów reintegracyjnych. W badaniu nie zostały ujęte bezzwrotne formy finansowania działalności standardowo otrzymywane przez podmioty reintegracyjne (CIS – refundacja świadczenia integracyjnego ze środków FP, dotacje gminy na działalność statutową; KIS – dotacje gminy na działalność statutową; ZAZ i WTZ dotacja ze środków PFRON na działalność statutową). Z tej formy finansowani korzysta niemalże 100% podmiotów tego typu, spośród których około 1/5 wykorzystywało również inne, dodatkowe formy finansowania bezzwrotnego.

4.2.4. Wykorzystanie zwrotnych form finansowania działalności PES

Badani zostali poproszeni o wskazanie, czy na dzień udziału w badaniu reprezentowane przez nich podmioty miały zaciągnięte pożyczki, kredytu lub inne niespłacone zobowiązania. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 14. Odsetek PES posiadających bieżące zadłużenie, w podziale na typy podmiotów

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Działające na terenie województwa świętokrzyskiego PES w niewielkim stopniu korzystają ze zwrotnych form wsparcia finansowego prowadzonej działalności. Zaledwie około 5% podmiotów zaciągnęła jakiegokolwiek formy pożyczek lub kredytów, przy czym podmioty reintegracyjne zupełnie nie korzystały z tej formy finansowania. Po zwrotne formy finansowania (pożyczki od administracji samorządowej oraz pożyczki np. ES Funduszu Pożyczkowego) sięgnęło nieco ponad 4% NGO i 10% spółdzielni socjalnych. W większym stopniu z finansowania zwrotnego w formie kredytu bankowego korzystały spółdzielnie pracy (100% korzystających) oraz spółki non-profit (50% korzystających) – w tym jednak przypadku niewielka próba badawcza nie pozwala na dokonanie generalizacji i wyciąganie dalej idących wniosków.

W przypadkach, gdy PES korzystają z tej formy finansowania działalności, pozyskane środki przeznaczają m.in. na: wynagrodzenie dla członków lub pracowników; zakup maszyn, urządzeń, oprogramowania; utworzenie miejsc pracy oraz szkolenia zawodowe pracowników.

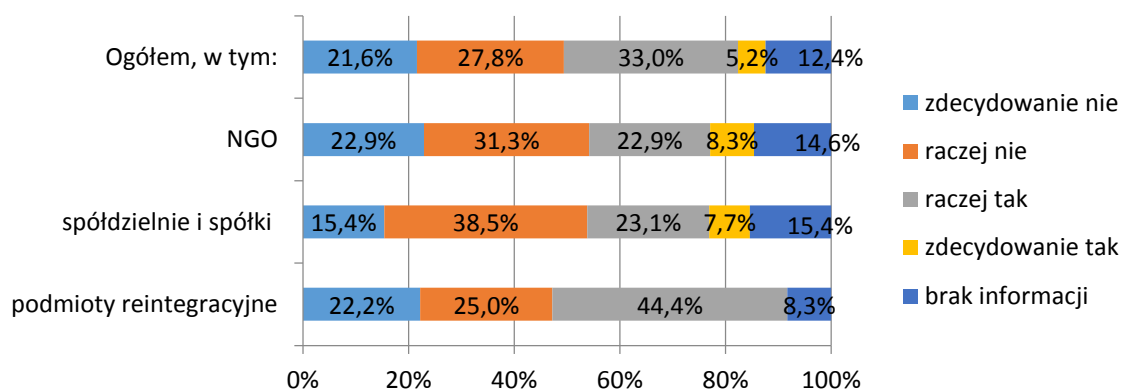
Biorąc pod uwagę opisaną wcześniej niską dynamikę wzrostu przychodów PES oraz braki w zakresie wyposażenia PES w zasoby materialne niezbędne dla prowadzenia działalności zarobkowej, wydaje się, że stopień wykorzystania przez PES możliwości uzyskiwania zwrotnego wsparcia finansowego nie jest optymalny. Istnieją w tym obszarze spore rezerwy, a zwiększenie pozyskiwania zwrotnych form finansowania przeznaczonego np. na inwestycje lub podniesienie jakości kapitału ludzkiego, mogłoby przyczynić się do wzmocnienia pozycji rynkowej PES.

Wskazane byłoby dookreślenie przyczyn niewykorzystywania przez PES tej formy finansowania działalności oraz wdrożenie działań wspierających PES w staraniach o otrzymanie korzystnych pożyczek lub kredytów.

4.2.5. Zasoby materialne posiadane przez podmioty ekonomii społecznej

Badani zostali poproszeni o ocenę, w jakim stopniu posiadane zasoby materialne, takie jak maszyny, urządzenia, oprogramowanie itp. wystarczają na potrzeby prowadzonej działalności gospodarczej. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 15. Ocena zaspokojenia potrzeb PES w zakresie posiadanych zasobów materialnych niezbędnych dla prowadzenia działalności zarobkowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Niemalże połowa (49,4%) wszystkich przebadanych PES ocenia, że posiadane zasoby materialne nie zaspokajają wszystkich potrzeb związanych z prowadzoną działalnością zarobkową. Najgorzej pod tym względem swoją sytuację oceniają Zakłady Aktywności Zawodowej – 66,6% przebadanych wskazuje na braki w wyposażeniu z czego połowa (33,3%) ocenia, że braki te są znaczne. Lepiej przedstawia się sytuacja w spółdzielniach socjalnych gdzie, co prawda również połowa przebadanych podmiotów deklaruje występowanie istotnych braków, jednakże zaledwie 15,4% ocenia, że braki te są znaczne, 7,7% podmiotów ocenia, że ich potrzeby w tym względzie są w pełni zaspokojone.

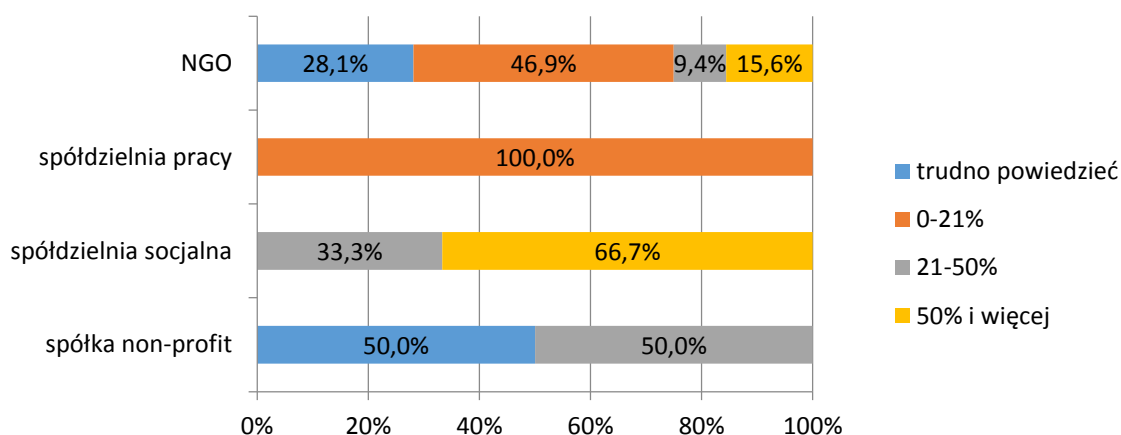
4.3. Zasoby ludzkie w podmiotach ekonomii społecznej

4.3.1. Profil osób zaangażowanych w działalność podmiotów ekonomii społecznej

Personel zaangażowany w działalność PES przynależy do różnych kategorii. Wyróżnić możemy (1) nieodpłatnie angażujących się w działalność podmiotu członków organizacji oraz wolontariuszy, (2) osoby zatrudnione na płatnych umowach cywilno-prawnych lub umowach o pracę, w tym osoby zatrudnione w ramach prowadzonej reintegracji społecznej i zawodowej oraz osoby zatrudnione (personel administracyjny, obsługowy, merytoryczne, techniczny) w celu pośredniego lub bezpośredniego wsparcia realizowanych celów statutowych podmiotu, (3) osoby zaangażowane w działalność PES w ramach prowadzonej reintegracji społeczno-zawodowej w innym charakterze niż formalne zatrudnienie (np. uczestnicy zajęć WTZ, osoby realizujące program CIS w ramach zatrudnienia socjalnego, osoby uczestniczące w innych przedsięwzięciach i projektach z zakresu reintegracji społecznej i zawodowej).

Osoby uczestniczące w badaniu zostały poproszone o określenie odsetka pracowników, którzy byli bezrobotni przed podjęciem pracy w PES. Wyniki tego badania zostały zilustrowane na poniższym wykresie:

Wykres nr 16. Odsetek pracowników PES danego typu bezrobotnych przed rozpoczęciem pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

W przypadku podmiotów reintegracyjnych to samo pytanie dotyczyło uczestników (CIS, KIS, WTZ) lub zatrudnionych osób niepełnosprawnych (ZAZ). Uzyskane odpowiedzi wskazują, że 100% uczestników/pracowników podmiotów reintegracyjnych było osobami bezrobotnymi lub nieaktywnymi zawodowo przed przystąpieniem do udziału/pracy.

Wyniki powyższego badania należy interpretować w ten sposób, że **obok klasycznych podmiotów reintegracyjnych (w całości kierujących swoje działania do osób bezrobotnych) funkcje reintegracyjne na terenie województwa świętokrzyskiego pełnią głównie spółdzielnie socjalne (ponad połowa z nich zatrudnia głównie osoby wcześniej bezrobotne)**. Pozostałe podmioty – NGO, spółdzielnie pracy i spółki non-profit, w większości nie kierują tworzonych miejsc pracy do osób wcześniej bezrobotnych. Jedynie część spółek non-profit oraz NGO zatrudniają pewną liczbę osób wcześniej niepracujących. 50% spółek non profit zatrudnia od 21% do 50% osób wcześniej bezrobotnych oraz 25% NGO zatrudnia powyżej 21% osób wcześniej bezrobotnych. Wyniki te mogą sugerować, że podmioty te w części pełnią również funkcje reintegracyjne.

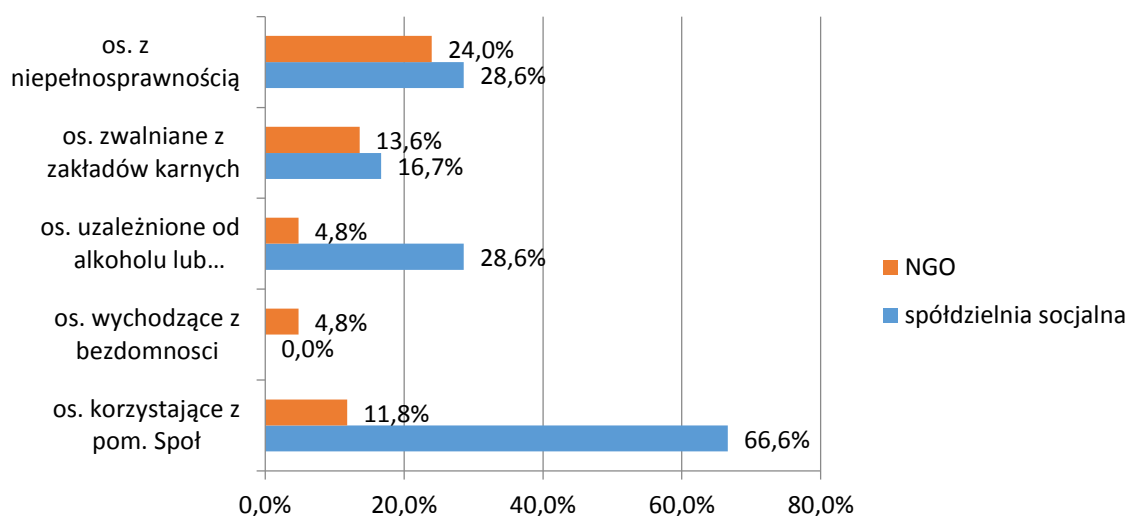
Wyniki te znajdują potwierdzenie w opiniach przedstawicieli OWES:

Znacząco w województwie jest bardzo mało podmiotów ekonomii społecznej, które prowadzą działania reintegracyjne poprzez po prostu zapewnienie stałego miejsca pracy, czyli tak jakby najlepszą metodą. Takich podmiotów jest trochę oczywiście, natomiast większość robi to na zasadzie takiej, że albo ma to w statucie, ale właściwie tego nie realizuje albo realizuje to poprzez po prostu próbę realizacji jakichś projektów zewnętrznych, czyli tak naprawdę działania realizowane z doskoku, a nie w sposób zaplanowany. Mało jest podmiotów takich, które reintegrują poprzez stworzenie miejsca pracy i po prostu wykonywanie pracy przez te osoby. Tych podmiotów jest dość mało. /TDI OWES/

W świetle powyższych ustaleń nie może dziwić, że również w przypadku innych problemów społecznych takich jak, np.: korzystanie z pomocy społecznej, bezdomność, uzależnienia, trudności w reintegracji po zwolnieniu z zakładu karnego czy niepełnosprawność, osoby doświadczające wcześniej związanych z nimi problemów były zatrudniane częściej w spółdzielniach socjalnych niż NGO. W ilustrującym poniższe badanie wykresie nie ujęto wyników spółek non-profit i spółdzielni pracy, ponieważ z uwagi na małą grupę badanych podmiotów (1 spółdzielnia pracy i 2 spółki non-profit) uzyskane wyniki nie mogą służyć do przeprowadzenia rzetelnych porównań.

Wykres nr 17. Odsetek PES zatrudniających przynajmniej jedną osobę doświadczającą przed podjęciem zatrudnienia poszczególnych typów trudnych sytuacji życiowych

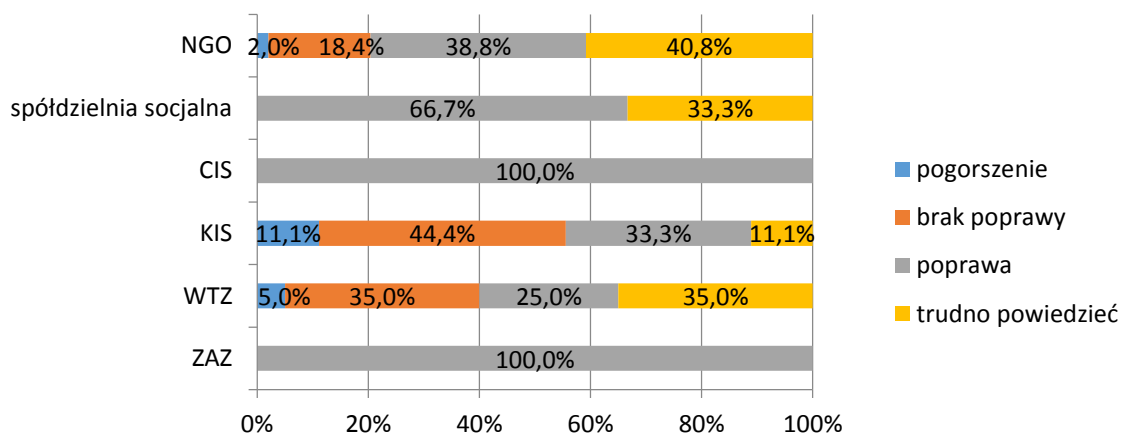

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

4.3.2. Sytuacja materialna i funkcjonowanie społeczne uczestników/ członków/pracowników poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej po przystąpieniu do podmiotu

Badani zostali poproszeni o ocenę zmiany sytuacji finansowej osób zaangażowanych w działania PES, która zaszła w wyniku udziału lub pracy w tym podmiocie. Wyniki tego badania zostały zilustrowane na poniższym wykresie. Pominięte zostały wyniki dotyczące spółek non-profit i spółdzielni pracy z uwagi na zbyt małą grupę badanych podmiotów.

Wykres nr 18. Zmiana sytuacji finansowej uczestników/pracowników poszczególnych typów PES

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Powyższe wyniki wskazują, że najwyższą skuteczność w obszarze poprawy sytuacji finansowej uczestników/pracowników wykazują centra integracji społecznej i zakłady aktywności zawodowej. W obu tych typach podmiotów reintegracyjnych uczestnicy w związku z wykonywaną pracą otrzymują wynagrodzenie (w przypadku CIS - świadczenie integracyjne), którego wysokość, z uwagi na jego dotowanie lub finansowanie ze środków publicznych, nie jest zależna od kondycji ekonomicznej podmiotu prowadzącego CIS lub ZAZ.

Wyniki te potwierdzają opinie uczestników CIS wygłoszone w trakcie wywiadów pogłębionych:

*Ta praca, te niewielkie pieniądze pozwoliły mi na wynajęcie mieszkania. Odnowiłem prawo jazdy i wszystko płacę na bieżąco tak, że nie ma problemu. Pospłacałem różne prawno-karne sprawy, tak że przez rok czasu, mogę powiedzieć wyszedłem na prostą.
/CIS uczestnik/*

Ja jestem bardziej niezależny finansowo, no jestem w takiej sytuacji finansowej, że jakby to ładnie powiedzieć, nie mam noża na gardle, ale jak to mówią: lepiej mieć 700 zł, niż nie mieć [...]. To też się liczy. /CIS uczestnik/

*Tak, lepiej się nam teraz żyje, bo tak to żyliśmy tylko z dorywczej pracy mojego męża.
/CIS uczestnik/*

Mniejszą skuteczność w zmienianiu sytuacji finansowej uczestników mogą pochwalić się pozostałe typy podmiotów reintegracyjnych – KIS i WTZ. Jest to o tyle zrozumiałe, że w przypadku podmiotów obu typów uczestnictwo nie wiąże się na ogół z otrzymywaniem wynagrodzenia. Brak wpływu na sytuację finansową potwierdzają opinie uczestników:

Nie odczułam finansowo, nie odczułam za bardzo, żeby w jakiś sposób pomogło /WTZ uczestnik/

W niektórych przypadkach uczestnictwo w zajęciach podmiotu reintegracyjnego mogło nawet spowodować relatywne pogorszenie sytuacji finansowej:

Niestety, [sytuacja finansowa] pogorszyła się. Tylko, że tak [...] jest taki czarny rynek i ja z niego korzystam. W tej chwili mam, jak gdyby, to zabrane, ponieważ muszę uczestniczyć w tych zajęciach [...]. Mogę dla siebie dużo korzyści wyciągnąć, ale nie finansowych, ale być może kiedyś finansowych. To się może jeszcze przełożyć /KIS uczestnik/

Przedstawiciele organizacji pozarządowych często mają problem w ocenie wpływu pracy w NGO na kondycję finansową pracowników. Jest to o tyle zrozumiałe, że w świetle wyników wcześniej referowanych badań NGO w większości nie traktują zatrudniania pracowników w kategoriach prowadzenia działań reintegracyjnych, a tym samym nie monitorują sytuacji finansowej pracowników:

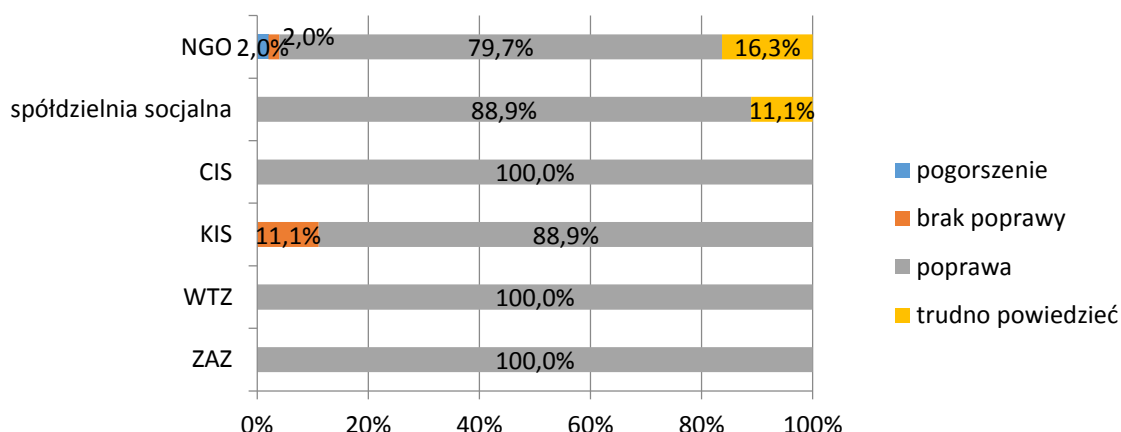
Nie jestem w stanie odpowiedzieć na to pytanie, ciężko jest mi określić jak funkcjonowanie w ramach organizacji pozarządowej wpływa na ich stan posiadania, czy na stan po prostu zasobności portfela. Więc raczej nie ocenię tego /IDI NGO/

W opinii respondentów badania ilościowego zatrudnienie w spółdzielni socjalnej w większości przypadków wpływa na poprawę sytuacji finansowej pracowników. Tym niemniej w pewnej ilości przypadków, przedstawiciele spółdzielni socjalnych mają trudności w określeniu czy wpływ taki ma miejsce. Może to być związane z niskim poziomem uposażenia oferowanego przez spółdzielnie. Pracownicy otrzymują wynagrodzenie, ale ze względu na jego wysokość, trudno oszacować czy wpływa ono realnie na poprawę sytuacji finansowej pracowników:

[...] tak, na pewno wpływa, na pewno to, że mamy zatrudnienie, ale jesteśmy cały czas zatrudnieni na najniższych krajowych, bo nie jesteśmy w stanie wypracować tego, żeby sobie dać większe pensje. /IDI SpS/

Badani zostali poproszeni również o ocenę zmiany sytuacji społecznej osób zaangażowanych w działania PES, która zaszła w wyniku udziału lub pracy w tym podmiocie. Wyniki tego badania zostały zilustrowane na poniższym wykresie. Tutaj również pominięte zostały wyniki dotyczące spółek non-profit i spółdzielni pracy.

Wykres nr 19. Zmiana sytuacji społecznej uczestników/pracowników poszczególnych typów PES

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

W obszarze poprawy sytuacji społecznej pracowników/uczestników, w tym umiejętności wykonywania czynności życia codziennego, zwiększenia pewności siebie i umiejętności komunikacyjnych efektywność oddziaływania PES jest zdecydowanie większa niż w przypadku efektywności finansowej. Bez mała w przypadku wszystkich typów podmiotów respondenci dostrzegają pozytywny wpływ. Opinię respondentów reprezentujących poszczególne podmioty potwierdzają również uczestnicy/pracownicy PES:

Mam lepszy kontakt czy to ze znajomymi swoimi, czy z sąsiadami, zdarza się, że zatrzymamy się, porozmawiamy, kontakt jest lepszy niż do tej pory [... dawniej] byłam bardziej nieśmiały niż jestem w tym momencie, bałam się trochę wypowiadać wcześniej, zabierać głosu, a też nie sprawia mi to problemu żadnego / KIS Kielce uczestnik/

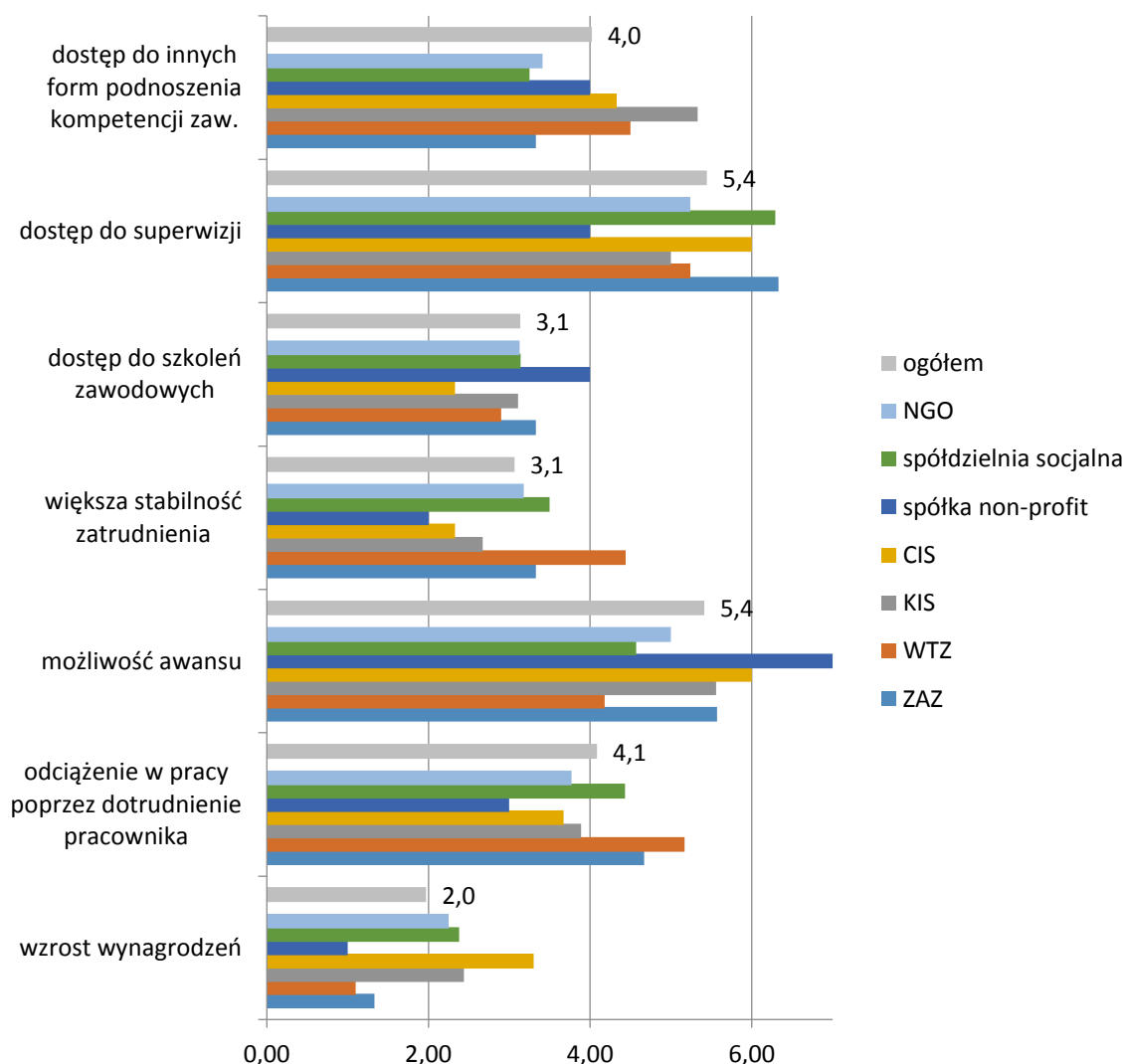

Jestem bardziej rozmowna, bardziej się zrobiłam otwarta, ponieważ po szkole miałam rok przerwy między uczestnictwem w Warsztatach, a szkołą. [...] i zaczęłam się zamykać [...] nie zależało mi na ubiorze, nie zależało mi na niczym. A teraz muszę codziennie zadbać o siebie [...] myślę, że po prostu lepiej w kontaktach z ludźmi bym sobie poradziła / WTZ uczestnik/

4.3.3. Potrzeby członków/pracowników podmiotów ekonomii społecznej związane z rozwojem społecznym i zawodowym

Badani zostali poproszeni również o ocenę istotności różnych potrzeb związanych z rozwojem społecznym i zawodowym uczestników lub pracowników. Wyniki tego badania zostały zilustrowane na poniższym wykresie: im niższa ranga danej potrzeby, tym jest ona istotniejsza.

Wykres nr 20. Uśredniona dla poszczególnych typów PES ranga potrzeb w zakresie rozwoju społecznego i zawodowego pracowników/uczestników (skala od 1 do 7)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

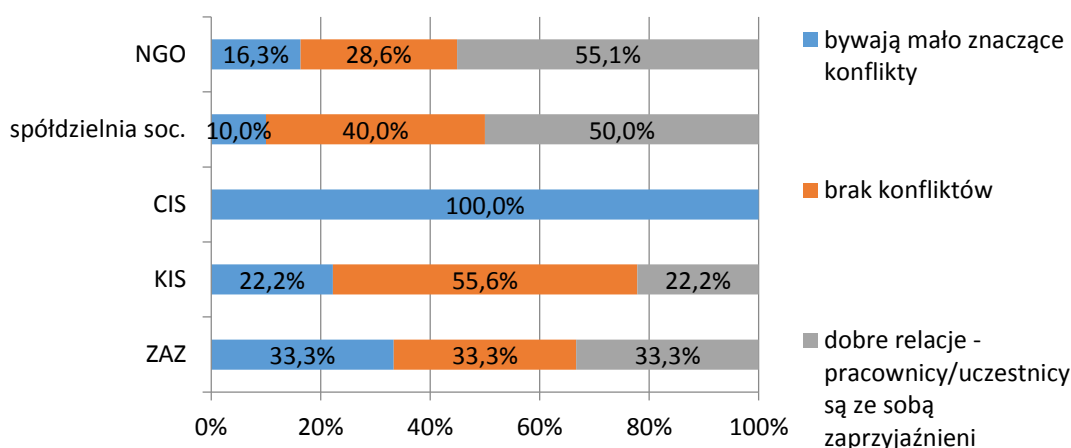
Z powyższego badania wynika, że za główne potrzeby rozwojowe kadry przedstawiciele PES, w znacznej mierze niezależnie od typu reprezentowanego podmiotu, uznali wzrost wynagrodzeń (średnia ranga 2,0), większą stabilność zatrudnienia oraz dostęp do szkoleń zawodowych (średnia ranga 3,1).

4.3.4. Relacje interpersonalne wewnątrz podmiotów ekonomii społecznej

Jakość relacji interpersonalnych jest tym elementem, który wywiera niekiedy decydujący wpływ na zdolność organizacji do osiągania zamierzonych celów. Twierdzenie to wydaje się być szczególnie adekwatne w przypadku podmiotów prowadzących działania w obszarze reintegracji społecznej i zawodowej.

Badani zostali poproszeni o ocenę jakości relacji interpersonalnych wewnątrz PES. Wyniki tego badania zostały zilustrowane na poniższym wykresie.

Wykres nr 21. Ocena jakości relacji interpersonalnych w poszczególnych typach PES

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

W większości podmiotów relacje pomiędzy pracownikami/uczestnikami są dobre. Nie występują istotne konflikty lub pracownicy pozostają ze sobą w relacjach przyjacielskich. Jedynie w przypadku CIS respondenci wskazali, że wśród uczestników mają miejsce drobne konflikty, nie wpływające znacząco na funkcjonowanie podmiotu.

Ten ostatni wynik nie znajduje potwierdzenia w opiniach uczestników zajęć w CIS wyrażonych podczas wywiadów pogłębionych

Żadnych konfliktów nigdy nie było. Jest wesoło. Są różni ludzie pokręceny życiowo, losowo. Konfliktów nie ma. Oczywiście jest jak między ludźmi, raz jest tak, raz jest tak. /CIS uczestnik/

[relacje z innymi uczestnikami] oceniam bardzo dobrze. [...] nie mamy żadnych problemów ani z koleżankami ani z kolegami. Dobrze jest. /CIS uczestnik/

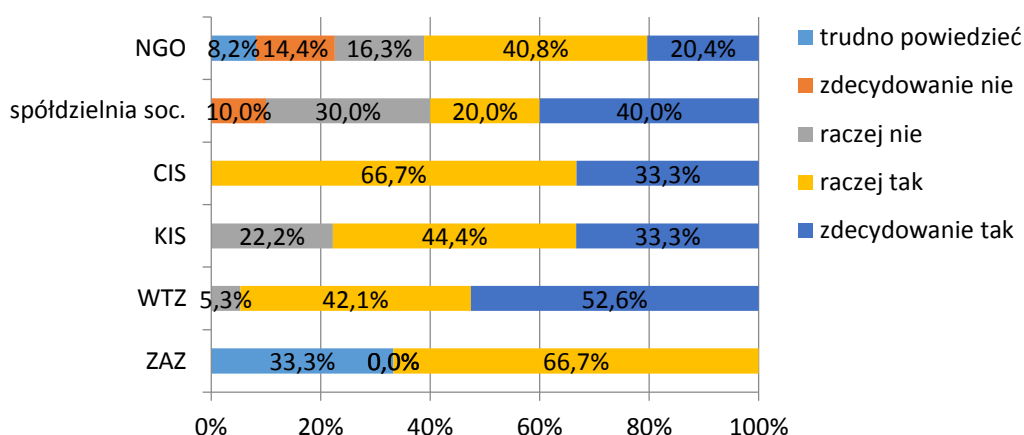
Jeśli chodzi o pracowników, którzy są nade mną to jest bardzo dobra współpraca, z uczestnikami tak samo, nie ma żadnych problemów, nie ma żadnych kłótni, u nas w barze to w ogóle jest atmosfera taka, że aż ciężko opuszczać. /CIS uczestnik/

4.3.5. Przebieg procesów decyzyjnych w podmiocie ekonomii społecznej. Sposób zarządzania bieżącą działalnością

Jedną z często wymienianych w literaturze przedmiotu cen konstytutywnych podmiotów ekonomii społecznej jest demokratyczny sposób zarządzania, angażujący w procesy decyzyjne szerokie grono interesariuszy, w tym przede wszystkim pracowników.

Badani zostali poproszeni o ocenę w jakim stopniu pracownicy spoza kierownictwa podmiotu brali w 2015 roku udział w podejmowaniu kluczowych decyzji dotyczących PES. Wyniki tego badania zostały zilustrowane na poniższym wykresie.

Wykres nr 22. Udział członków/pracowników PES spoza jego zarządu w podejmowaniu kluczowych decyzji dotyczących PES

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Co do zasady zatem, w procesy decyzyjne w PES angażowani są pracownicy. W szczególności pozytywnie te kwestie przedstawiają się w przypadku podmiotów reintegracyjnych. Potwierdzają ten fakt opinie pracowników wyrażone w trakcie wywiadów pogłębionych:

Kierownik współpracuje ściśle z radą programową, [którą] stanowią wszyscy pracownicy merytoryczni w WTZ /IDI WTZ/

Co dwa tygodnie mamy społeczność, co dwa tygodnie mamy posiedzenie zarządu. Na zarządzie się ustala plany działania, a następnie się o tym mówi. Te decyzje wspólnie podejmujemy /IDI KIS/

Współudział pracowników w podejmowaniu decyzji dotyczy głównie kwestii merytorycznych związanych z indywidualną pracą z uczestnikiem/pracownikiem:

Decyzje podejmuje kierownik, ale też zależy jakie decyzje, bo są decyzje odnośnie pomocy indywidualnej czy wsparcia indywidualnego, gdzie mamy utworzony taki

zespół programowy i wspólnie z tym zespołem zasiadamy i podejmujemy takie decyzje pomocowe /IDI ZAZ/

Istotne jest również, aby w podejmowanie decyzji dotyczących indywidualnych planów pracy z uczestnikiem/pracownikiem angażowani byli również bezpośrednio zainteresowani. W ocenie pracowników PES reintegracyjnych standardy w tym względzie są dochowywane:

W momencie kiedy decyzja dotyczy uczestnika, np. powiedzmy podjęcia przez niego zatrudnienia, rozmawiamy [...] i on współuczestniczy w podejmowaniu decyzji dotyczących [...] przyszłości /IDI WTZ/

Natomiast uczestnicy z którymi przeprowadzane były wywiady pogłębione, mieli problemy z podaniem konkretnych przykładów spraw, w których rozstrzygnięcie byłoby bezpośrednio zaangażowani. Może to sugerować, że kwestia upodmiotowienia uczestników oraz ich włączenia w procesy planowania działań reintegracyjnych powinny zostać wzmocnione.

Przedstawione na początku podrozdziału wyniki wskazują, że w pewnej części NGO i spółdzielni socjalnych nie funkcjonują demokratyczne standardy zarządzania – pracownicy rzadko albo wcale nie są angażowani w procesy podejmowania decyzji. Związane to jest prawdopodobnie z upowszechnieniem formuły spółdzielni socjalnej osób prawnych – w tym przypadku zatrudnieni pracownicy nie są członkami spółdzielni i nie korzystają z przysługujących członkom uprawnień oraz z postępującą profesjonalizacją sektora NGO – standardy demokratycznego zarządzania funkcjonują wśród członków stowarzyszeń i zarządów fundacji ale nie koniecznie w tej samej mierze dotyczą zatrudnionych pracowników spoza grona członków lub fundatorów.

4.4. Możliwości rozwoju podmiotów ekonomii społecznej

4.4.1. Problemy w działalności, na jakie trafiają podmioty ekonomii społecznej

Badani zostali poproszeni o określenie, w jakim stopniu zgadzają się z twierdzeniem, że aktualna kondycja reprezentowanego przez nich podmiotu jest bardzo dobra. Wyniki tego badania zostały zilustrowane na poniższym wykresie.

Wykres nr 23. Zgoda na określenie aktualnej kondycji PES, jako „bardzo dobrej”

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Przedstawiciele poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej różnią się w ocenie kondycji reprezentowanych podmiotów. Zdecydowanie najlepiej oceniana jest ona przez przedstawicieli podmiotów reintegracyjnych – 2/3 respondentów ze środowiska ZAZ, KIS i CIS zgodziło się ze stwierdzeniem, że kondycja reprezentowanego przez nich podmiotu jest bardzo dobra. Jedynie wśród reprezentantów WTZ dominuje przekonanie, że ich kondycja jest przeciętna.

Rzeczą symptomatyczną jest to, że najgorzej kondycję reprezentowanych przez siebie podmiotów oceniają przedstawiciele PES o najbardziej – spośród omawianych – rynkowym charakterze, tj. spółdzielni socjalnych. Zaledwie 20% z nich zgadza się, że jest ona bardzo dobra, a aż 2 razy więcej spośród nich wyraża przekonanie, że taka nie jest.

Ogólnie kondycja całego sektora ekonomii społecznej na terenie województwa oceniana jest raczej słabo:

Patrząc na inne regiony wydaje mi się, że województwo świętokrzyskie jest jednym ze słabiej rozwiniętych w sektorze ekonomii społecznej. To widać chociażby poprzez ilość przedsiębiorstw społecznych, które działają, bardzo mała. /TDI OWES/

Generalnie [sektor ekonomii społecznej] oceniam bardzo słabo jeżeli chodzi o taki ogólny rozwój. Przede wszystkim jest mało spółdzielni socjalnych, a oprócz tego są to spółdzielnie bardzo słabe, które w większości albo nie działają albo ich działalność jest bardzo niska. Jest relatywnie dość dużo organizacji pozarządowych, ale są to organizacje w większości słabe, znaczy uzależnione od dotacji, bardzo mało rozwinięta jest działalność gospodarcza, działalność odpłatna, czyli sektor może jest liczny, natomiast jest bardzo słaby pod względem ekonomicznym. /TDI OWES/

Uczestniczący w wywiadach pogłębionych przedstawiciele spółdzielni socjalnych zwrócili uwagę na szereg problemów, które mogą ważyć na takiej, a nie innej kondycji tych podmiotów. Wśród tych problemów dominują trudności natury finansowej: problemy w pozyskiwaniu zleceń, niskie pensje, niestabilna sytuacja ekonomiczna, przy czym źródeł tych trudności przedstawiciele spółdzielni upatrują głównie w braku zarówno systemowego jak i konkretnego wsparcia ze strony podmiotów z innych sektorów.

Zakładając spółdzielnie socjalną każdy nas zapewniał, że takim spółdzielniom socjalnym, do takich spółdzielni socjalnych kierowana jest niesamowita pomoc ze strony władz, np. samorządowych. Natomiast myśmy tego nie doświadczyli pomimo, że rozmawialiśmy [...] /IDI SpS/

Tak jak mówiłam, gdyby inne podmioty nas wspierały. Mamy atrakcje dla dzieci, mamy dużą zjeżdżalnię, w każdej gminie są festyny. Jeździliśmy po gminach, rozmawiałam z wójtami, z zastępcami wójtów. Po co kogoś z zewnątrz brać, prawda, ściągając jakieś osoby, które mają działalność, lub nie mają, ale w jakiś sposób kupili tę zjeżdżalnię no i jeżdżą. Jak my jesteśmy tak blisko, parę kilometrów, przyjeździemy zarobimy sobie. No przecież po to ją kupiliśmy, żebyśmy zarabiali, no musimy się w jakiś sposób utrzymać. Z innych województw, już nie mówię o naszym, ale z innych województw, powiatów ściągając tylko, żeby nas nie wziąć. /IDI SpS/

Powyższe konstatacje znajdują potwierdzenie w opiniach osób wspierających rozwój PES:

To jest moja opinia oczywiście, bo samorządy pewnie by uważały, że robią co mogą, a według mnie mogą więcej. Chociażby to widać w postaci ilości CIS-ów, bo działa 6 centrów integracji, z czego tylko 2, według mojej wiedzy, to są założone czy prowadzone w jakimś udziale samorządów. Skarżysko na pewno i Staszów bodajże, a pozostałe są założone przez organizacje pozarządowe. Podobnie jest z KIS-ami, bo na 11 istniejących bodajże tylko 4 są bezpośrednio przez samorząd i tu są Starachowice, są Kielce, ponownie Skarżysko, bo Skarżysko ma i CIS i KIS, Końskie chyba. A pozostałe 7 jest też przez organizacje. Według mnie zdecydowanie samorządy mogłyby tutaj w kierunku reintegracji poprzez ekonomię społeczną mocniej się angażować. /TDI OWES/

Jest to o tyle ciekawe, że PES pozostałych typów dobrze oceniają współpracę z innymi podmiotami, w tym również z instytucjami publicznymi.

Jeżeli chodzi o współpracę z instytucjami, w Starachowicach bardzo dobrze nam się pracuje z Urzędem Miejskim czy ze Starostwem oraz z innymi instytucji typu, nie wiem, MOSiR czy, no tak, z MOSiRem tak naprawdę dużo przy okazji organizacji imprez współpracujemy i bardzo sobie chwalimy tę współpracę, nie mamy źle, tak to muszę powiedzieć uczciwie /IDI NGO/

Ja nie mam problemów z żadnymi podmiotami. Jeśli chodzi o współpracę, układa mi się bardzo dobrze. /IDI CIS/

Cieniem na tej, co do zasady, dobrej współpracy kładzie się jedynie nadmierne zbiurokratyzowanie funkcjonowania podmiotów publicznych:

Biurokracja. Niemiłosiernie utrudnia nam życie/IDI NGO/

Dla podmiotów ekonomii społecznej wszystkich typów podstawowym rodzajem napotykanym problemów są trudności finansowe. Pozyskiwane z różnych źródeł środki finansowe nie są wystarczające, pokrywają na ogół koszty bieżącej działalności:

Na działalność bieżącą jesteśmy w stanie spiąć nasze wydatki z przychodami, także zachowujemy płynność finansową. Nie było takich zagrożeń do tej pory. /IDI CIS/

ale nie wystarczają na podnoszenie jakości prowadzonej działalności statutowej (merytorycznej):

Najważniejsze, to tak, jak już tutaj się przewija to, że jakieś pieniądze na potrzeby działań, bo pieniądze, które pozyskujemy z MOPS-u, no MOPS nas utrzymuje, no jest światło, jest woda, jest lokal, są pracownicy. No jakieś materiały niewielkie merytoryczne, no możemy zakupić. Ale jeżeli chodzi już o takie pieniądze na bezpośrednie działania dla klienta, no to już ich nie mamy. /IDI KIS/

Widzimy pewne potrzeby, pewne rzeczy, dzieci, młodzież wyrażają, że chciałby mieć to czy tamto w oratorium. Niestety to, co dostajemy z Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie to jest na zapłacenie rachunków, na pensje na ZUSy na takie rzeczy. Bardziej bym powiedział na utrzymanie dzieła, a rzeczywiście niewiele pieniędzy zostaje na remonty, czy żeby coś dodatkowo kupić do świetlicy, czy zorganizować jakieś zajęcia. /IDI NGO/

Nie wystarczają również na zadbanie o rozwój podmiotu, np. zatrudnienie odpowiednich specjalistów:

Gdyby to było troszeczkę tych pieniędzy więcej, moglibyśmy sobie tutaj pozwolić, także pewne ograniczenia kadrowe względem obsługi naszych beneficjentów, to tak, tak widziałabym, aby jeszcze właśnie tego terapeutę uzależnień. Nawet sobie myślałam w pewnym momencie, to już moje takie, że nawet byłaby mile widziana osoba, która na przykład by była psychiatrą i też, gdzieś sobie myślałam, że przydałby się nam taki człowiek, który by był w naszej kadrze /IDI CIS/

lub zakupy/uzupełnienia niezbędnego sprzętu:

Na pewno mamy troszeczkę wysłużony sprzęt, sprzęt z dawniejszych czasów jeszcze, mocno się psujący nasz tabor samochodowy, w tej chwili wymaga w zasadzie już prawie, że całkowitej wymiany i na pewno potrzebne byłyby nam środki finansowe na rozwój. /IDI CIS/

Najczęstszą odpowiedzią PES na trudności finansowe jest próba pozyskiwania zewnętrznego dofinansowania, jednakże równie ważna – w opinii uczestników wywiadów pogłębionych – jest ogólna zaradność i gospodarność:

No i tu powiedziałbym, że zaradność, gospodarność i pomysłowość pozwala nam na to, żeby realizować pewne czy te cele statutowe, które mamy. /IDI NGO/

Z problemami finansowymi PES w pewnym związku pozostają problemy kadrowe. Posiadane zasoby finansowe nie pozwalają w wielu przypadkach na zatrudnienie odpowiedniej liczby specjalistów. Jednakże trudności w tym obszarze wykraczają znacznie poza kłopoty natury czysto finansowej. Warunki pracy w organizacjach pozarządowych oraz podmiotach reintegracyjnych są specyficzne: wiążą się ze szczególnymi oczekiwaniami pracodawców względem zaangażowania oraz kwalifikacji pracowników. Osób spełniających takie oczekiwania niejednokrotnie brakuje na lokalnych rynkach pracy:

Jeżeli chodzi o braki kadrowe, to tak, jak najbardziej mamy ten problem, że czasem, nawet bardzo często brakuje osób do pracy po prostu, zwłaszcza jeżeli chodzi o pracę jakąś wolontariacką czy społeczną. /IDI NGO/

Mieliśmy ogromne szczęście, dwie nasze pracownice zaszły w ciążę. Więc dla nas to jest radość, ale dla mnie to jest kłopot, bo musiałam szukać odpowiedniej osoby na zastępstwo, a to wbrew pozorom nie jest proste, żeby była osoba z odpowiednim wykształceniem, z odpowiednim zaangażowaniem, bo tu nie może pracować każdy. To musi być z powołaniem, tak, musi sobie radzić w kontaktach z niepełnosprawnymi, to nie jest prosta praca. /IDI WTZ/

[...] to przede wszystkim otwartość ludzi, żebyśmy jeszcze mogli wypracować w sobie coś takiego, co stworzy dobrą atmosferę do współpracy w postaci tego bezwarunkowego zaufania i jakiegoś takiego modelu pracy polegającego na obopólnych korzyściach. /IDI NGO/

W sytuacjach, w których PES udaje się pozyskać odpowiednie kadry problemem pozostaje zrównoważenie potrzeb zatrudnionych osób (stabilne zatrudnienie, jasno określone zadania)

oraz potrzeb rozwojowych organizacji wymagających dużej elastyczności i zróżnicowanych kompetencji współpracujących osób:

To znaczy tak, głównym problemem jest rozwój. W momencie, kiedy mamy zatrudnione osoby trzeba znaleźć złoty środek pomiędzy tym, by zapewnić im stałe finansowanie, czyli bieżące, że tak powiem koszty fundacji trzeba w jakiś sposób minimalizować, a jednocześnie utrzymywać na jakimś przyzwoitym poziomie. A z drugiej strony, żeby fundacja mogła się rozwijać, trzeba podejmować nowe wyzwania, co czasami nie jest łatwe, czyli takie zarządzanie czasem, zarządzanie jednocześnie realizacją projektów i podejmowanie nowych wyzwań w tak małym zespole była kłopotliwe. Staramy się to rozwiązywać poprzez współpracę z innymi organizacjami pozarządowymi i na przykład właśnie wsparciem wolontariuszy przy takich większych imprezach, które organizujemy rok do roku właściwie, można powiedzieć. Staramy się też wykorzystywać współpracę, czy tam dobre relacje z gminami. Czyli, jeżeli wiemy, że możemy pewne rzeczy zlecić albo powierzyć osobom na terenach gmin, to staramy się oddelegować te zadania po to, żeby samemu mieć więcej czasu na realizację swoich rzeczy. /IDI NGO/

Ze specyficznym rodzajem problemów zmagają się podmioty reintegracyjne. Poprawiająca się sytuacja społeczno-ekonomiczna lokalnych społeczności, duża podaż alternatywnych programów pomocowych oraz poszerzająca się gama (i wielkość) dostępnych dla osób w trudnej sytuacji form pomocy finansowej powodują trudności w rekrutacji uczestników programów reintegracyjnych i rehabilitacyjnych:

Głównym problemem, który na chwilę obecną ma zakład terapii zajęciowej, to jest pozyskiwanie nowych uczestników, to jest nasz główny problem.[...] to czego się obawiamy, to jest brak kandydatów do warsztatu terapii zajęciowej, z racji, o której wspominałam, czyli w mieście Kielce jest już bardzo dużo podmiotów, gdzie tego typu osoby chodzą, gdzie będą, według ich opiekunów lepsze warunki. /IDI WTZ/

[...] po prostu jest problem z naborem. Bardzo duży problem. Od jakiegoś czasu większy. Zdarzają się przypadki, że teraz właśnie 500+, wejdę właśnie w słowo, ograniczyły możliwość przyjsia ludzi. Dlatego, że nie każdemu opłaca się przyjść do pracy. Nawet za drobne pieniądze, czy za większe. /IDI CIS/

W przypadku podmiotów reintegracyjnych prowadzących intensywną działalność zarobkową (CIS i ZAZ), kluczowe są trudności w rekrutacji osób spełniających przesłanki przystąpienia do programu (zagrożenie wykluczeniem społecznym lub stopień niepełnosprawności), a zarazem posiadających minimalne wymagane kompetencje zawodowe i wystarczający poziom motywacji do pracy:

Jest problem ze znalezieniem osób, są niekompetentne osoby, są migające się od pracy i tak naprawdę to nikomu na tym nie zależy, żeby wziąć udział w pracy. Zarówno panie z MOPSu, jak i Państwo z Urzędu Pracy muszą się naprawdę dobrze nagłowić, albo my, żeby kogoś znaleźć. [...] Wiele osób kierowanych jest do nas, tylko pod tym kątem, że jeżeli przyjdą, to dalej dostaną pomoc społeczną. A jeżeli nie, to ta pomoc zostanie im cofnięta. To jest takie uzależnienie /IDI CIS/

Mamy bardzo dużo zleceń na utrzymanie terenów zielonych, a w związku z tym, że uczestnicy programu naprawdę nie są kompetentni, nie są to osoby, które, samodzielnie wykonają jakieś zadania, musisz ciągle nad nimi stać i pilnować. Jest to problem, dlatego że instruktor, który ma na przykład 10 czy 15 osób pod sobą, nie może być jednocześnie w kilku miejscach. I oni robili to bardzo opieszale i źle, niedokładnie. /IDI CIS/

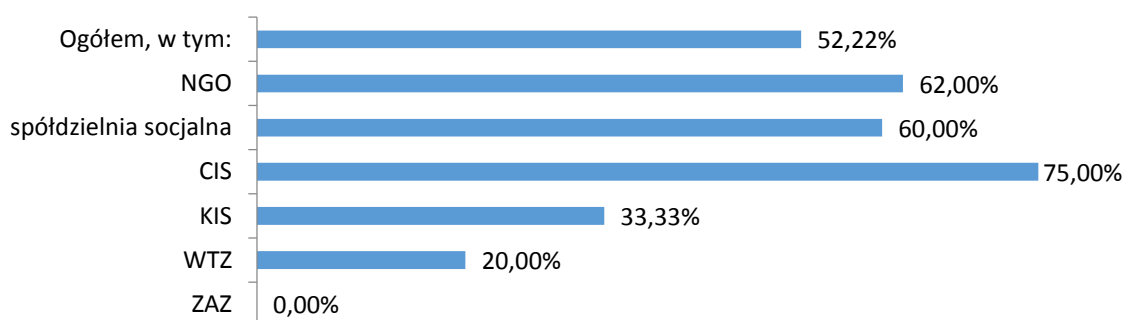
Skala i zróżnicowanie problemów, z którymi w swojej działalności spotykają się funkcjonujące na terenie województwa świętokrzyskiego PES jest znaczna. Poszczególne podmioty przyjmują różne strategie w odniesieniu do tych problemów. Część pozostaje wobec nich bierna bądź podejmuje jedynie minimalne działania w tym zakresie. Większość podmiotów stara się jednak aktywnie dążyć do ich przezwyciężenia. Służą temu zarówno podejmowane działania w obszarze pozyskiwania dodatkowych środków w formie dotacji lub działalności zarobkowej jak i opracowywanie i wdrażanie planów i strategii rozwoju.

4.4.2. Korzystanie i skuteczność aplikowania o środki ze źródeł zewnętrznych

Na poprzednich stronach raportu określona została skala wykorzystywania przez PES zewnętrznego (zarówno bezzwrotnego jak i zwrotnego) wsparcia finansowego. Przypomnijmy, że wsparcia bezzwrotnego korzystało około połowy wszystkich NGO i spółdzielni socjalnych. Również niemalże 1/5 podmiotów reintegracyjnych korzystała z dodatkowych form bezzwrotnego finansowania. Ze wsparcia zwrotnego korzystało zaledwie niecałych 7% podmiotów.

Zainteresowanie PES otrzymywaniem bezzwrotnych dotacji kształtowało się na średnim poziomie. Zaledwie nieco ponad połowa wszystkich przebadanych podmiotów starała się o otrzymanie takiego wsparcia:

Wykres nr 24. Odsetek PES obiegających się o przyznanie dotacji bezzwrotnych

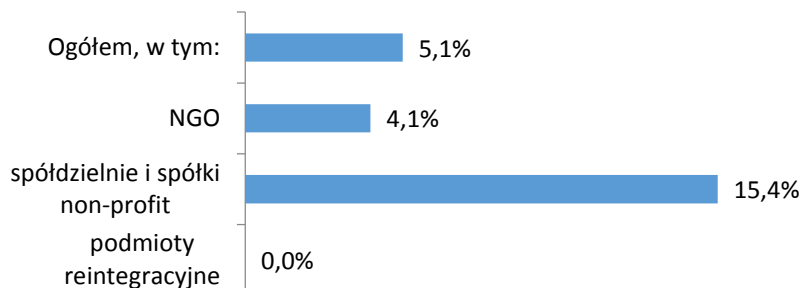
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Skuteczność aplikowania o dotacje bezzwrotne była, pośród ubiegających się o takie wsparcie PES, stosunkowo wysoka. Niemalże 70% aplikujących podmiotów otrzymało dofinansowanie.

Poziom zainteresowania PES otrzymywaniem zewnętrznych środków finansowych w formie wsparcia zwrotnego (np. kredytów lub pożyczek) kształtował się na niskim i bardzo niskim

poziomie. Zaledwie nieco ponad 5% wszystkich przebadanych podmiotów starała się o otrzymanie takiego wsparcia:

Wykres nr 25. Odsetek PES ubiegających się o przyznanie kredytów lub pożyczek

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Znamienne, że wszystkie podmioty, które aplikowały o przyznanie zwrotnych form pomocy finansowej otrzymały takie wsparcie.

Łączna wysokość zewnętrznych środków finansowych znajdujących się w dyspozycji poszczególnych PES była zróżnicowana. Dominowało wszakże dofinansowanie na stosunkowo niskim i średnim poziomie: niemalże 50% wszystkich NGO i spółdzielni socjalnych otrzymało łączne wsparcie finansowe w wysokości z przedziału 10-50 tys. zł. Zaledwie nieco ponad 15% podmiotów otrzymało wsparcie przekraczające łączną wartość 500 tys. zł.

Na wysokość przyznawanego dofinansowania wpływ mają prawdopodobnie różne okoliczności. W części zależy ono od wielkości potencjału PES, a co z tym idzie skali prowadzonej przez te podmioty działalności, na którą ubiegają się o dofinansowanie, w części jednak związane jest z przyznawaniem przez podmioty udzielające dotacji wsparcia na poziomie zdecydowanie niższym niż kwoty wnioskowane przez PES. W opinii respondentów biorących udział w wywiadach pogłębionych jest to jeden z istotniejszych problemów związanych z współpracą PES i instytucji publicznych, mający bezpośredni wpływ na jakość realizowanych przez PES działań statutowych:

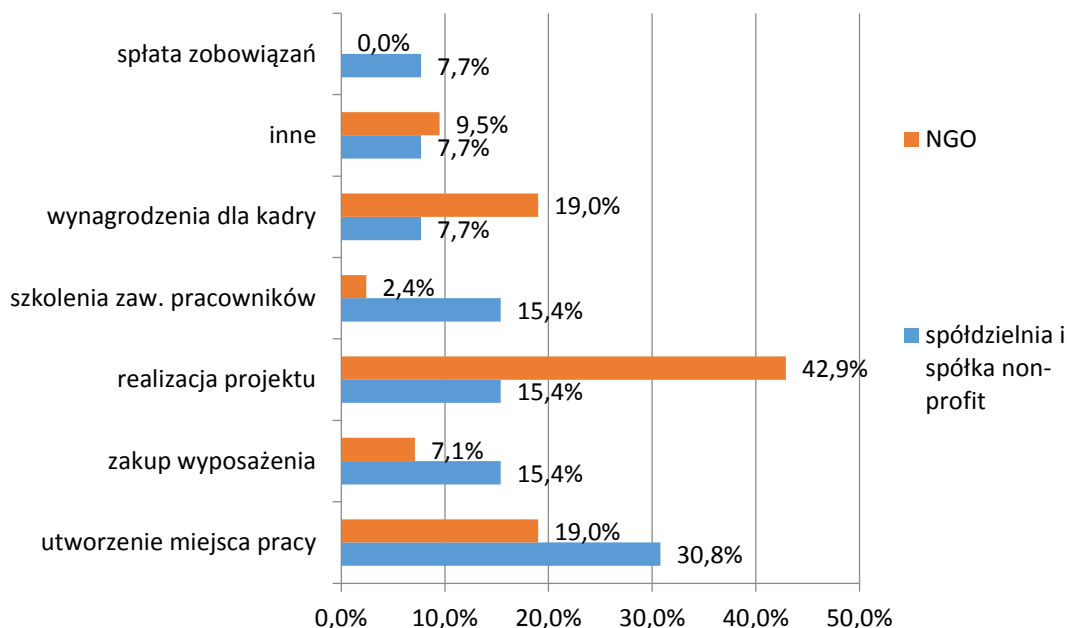
No a wiadomo, aplikować można, przypuśćmy na 30-40 tysięcy, a dostaniemy 5, tak, więc.../IDI NGO/

Jeśli chcemy jakieś zadanie podjąć, jakiś projekt napiszemy, a on przejdzie to też często z małym procentem. Na przykład chcemy zrobić wakacje dla dzieci za 25 tys. dostajemy 2 tys., więc to jest bardzo duży problem bo później się borykamy z tym, czy wziąć te 2 tys. i co za nie dzieciom zrobić. Zamiast wyjazdu na tydzień czasu to dzieci mają zajęcia zrobione w jeden dzień. /IDI NGO/

NGO i spółdzielnie oraz spółki non-profit wykorzystywały środki zewnętrzne najczęściej na następujące potrzeby: tworzenia miejsca pracy, realizacji projektu (przedsięwzięcia) lub wynagrodzenia zatrudnionej kadry.

Wykres nr 26. Przeznaczenie środków zewnętrznych przez PES

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Struktura obszarów wydatkowania środków zewnętrznych przez NGO i spółdzielnie socjalne była bezpośrednio związana z charakterystycznym dla każdego z obu typów podmiotów celem działalności: NGO ukierunkowane na realizację celów statutowych wydatkowały dotacje głównie (42,9%) na realizację projektów, spółdzielnie socjalne tworzone w celu reintegracji zawodowej zatrudnionych osób, w większości wydatkowały dotacje na tworzenie miejsc pracy (30,8%).

4.4.3. Działania promocyjne podejmowane przez podmioty ekonomii społecznej (promocja produktów/usług, dbałość o wizerunek organizacji)

W poprzednich podrozdziałach omówiona została skala i kierunki prowadzonej przez PES działalności zarobkowej. Skuteczność pozyskiwania zleceń w dużej mierze związana jest z rozpoznawalnością podmiotu wśród potencjalnych zleceniodawców i klientów. Z przeprowadzonych wywiadów pogłębionych wynika, że przedstawiciele PES zdają sobie sprawę ze znaczenia działań promujących i ich potencjalnego wpływu na pozyskiwanie kontrahentów:

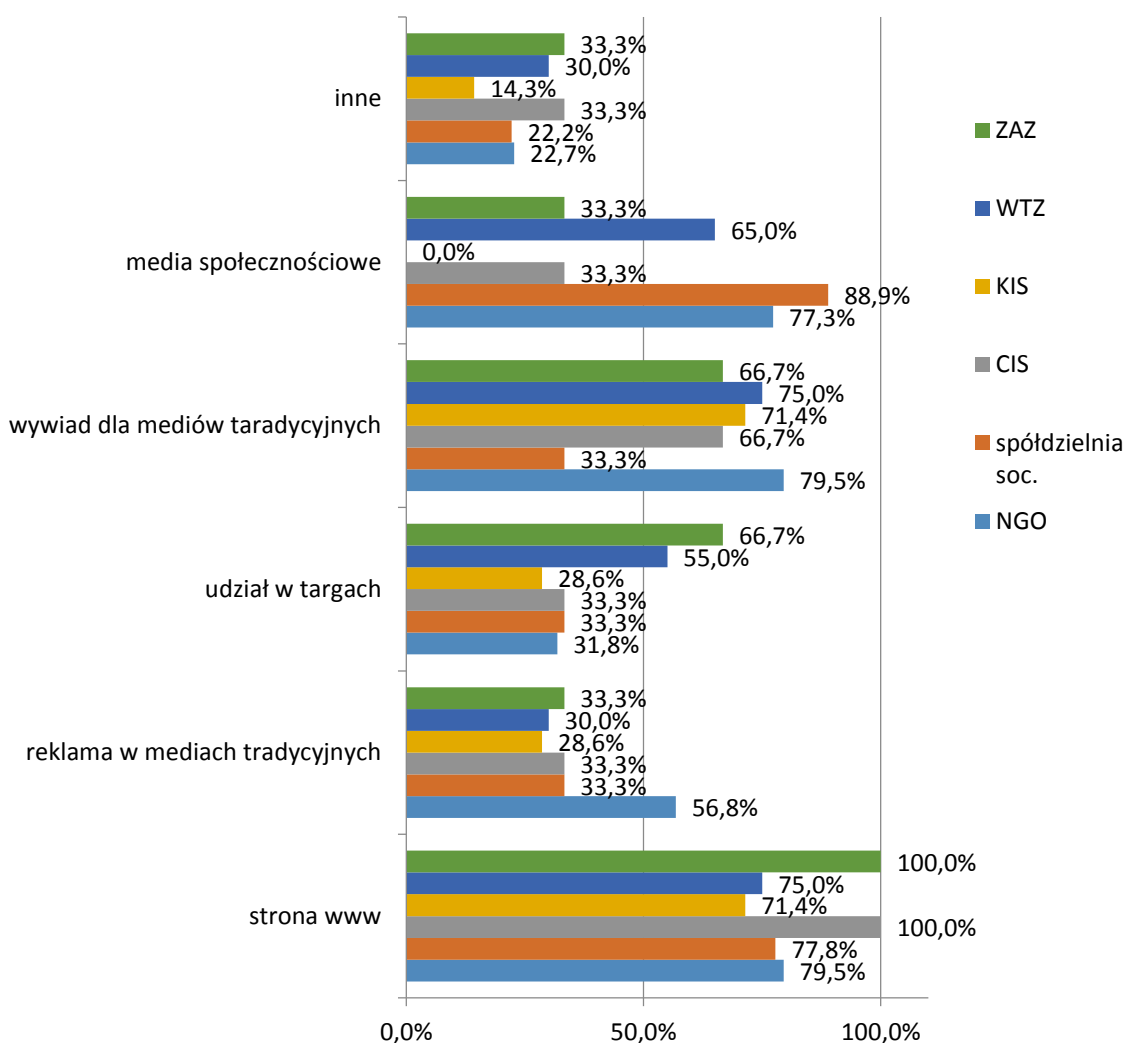
Staramy się na swoją stronę internetową wrzucać zdjęcia z przedsięwzięć, które dokonujemy [...], pracownicy chodzą w kamizelkach z napisem CIS, samochody są opisane[...] najlepiej, okazuje się, działa poczta pantoflowa i lokalna gazeta [...] to później widać w zleceniach, jak ktoś zadzwoni mówi - A czy państwo mogliby zrobić to czy to? A czy państwo to na podwórku u mnie to by wykosili? - A no wykosiliby. -

A ile to kosztuje? - A tyle a tyle. - A czy wywiozą jeszcze? - Ano wywiozą. - A czy u państwa można zamówić malowanie płotu? - Ano można. Tak, że jesteśmy rozpoznawalni. /IDI CIS/

Respondenci badań ankietowych zostali poproszeni o wskazanie jakiego typu działania promocyjne wykorzystują reprezentowane przez nich PES. Wyniki tego badania przedstawione zostały na poniższym wykresie.

Wykres nr 27. Stopień wykorzystywania poszczególnych typów działań promocyjnych przez PES

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

PES wykorzystują różnorodne formy działalności promocyjnej. Większość z nich korzysta średnio z ponad trzech kanałów promocyjnych. Jedynie KIS i spółdzielnie socjalne są w tym zakresie mniej aktywne – wykorzystują średnio nieco ponad dwa narzędzia. Najczęściej wykorzystywane były narzędzia bezpłatne lub nisko kosztowe – własne serwisy www oraz prowadzone profile w mediach społecznościowych. Również często wykorzystywana była

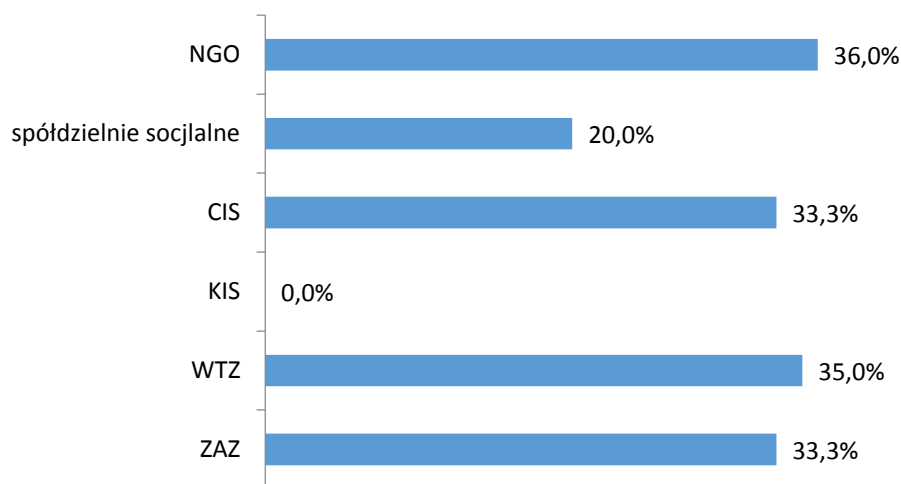
możliwość udzielania przez przedstawicieli PES wywiadów w mediach tradycyjnych, przy czym z tej możliwości stosunkowo rzadko korzystali przedstawiciele spółdzielni socjalnych.

Zdecydowanie rzadziej PES korzystały z możliwości wystawiania i promocji na targach handlowych (w tym obszarze aktywnością wyróżniały się ZAZ i WTZ) oraz umieszczenia płatnej reklamy w mediach tradycyjnych (w tym przypadku powyżej przeciętnej ulokowała się aktywność NGO). **Wydaje się, że w tych dwóch obszarach istnieje pilna potrzeba wsparcia PES. Powinno być ono zapewnione przez OWES i ROPS, przy czym może być ono wdrożone zarówno poprzez organizację akcji i programów promocji ES w mediach tradycyjnych (realizowaną np. za pomocą promocji „dobrych praktyk” – prezentacji konkretnych PES działających na terenie województwa), jak i poprzez wsparcie PES w obecności na lokalnych i regionalnych targach (realizowanych np. w formie organizacji sektorowych targów dedykowanych PES i podmiotom z ich otoczenia lub poprzez promocję bezpłatnego udziału PES w targach komercyjnych prowadzoną w ramach strategii CSR przedsiębiorstw i instytucji organizujących targi).**

4.4.4. Plany rozwoju i strategie rozwoju podmiotu ekonomii społecznej

Badani zostali poproszeni o wskazanie czy reprezentowane przez nich podmioty posiadają opracowane i wdrożone, co najmniej dwuletnie plany działania. Wyniki tego badania zostały ujęte na poniższym wykresie.

Wykres nr 28. Odsetek PES posiadających opracowany min. 2-letni plan działania

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

W obszarze planowania strategicznego większość PES wykazuje się niską aktywnością. Zaledwie 1/3 podmiotów posiada opracowane plany rozwoju, przy czym w dużej części przypadków plany te zostały przygotowane w związku z istnieniem wymogów formalnych w tym względzie i nie są praktycznie wykorzystywane:

No był to obowiązek. Przy tworzeniu tego zakładu no to trzeba było mieć taką strategię rozwoju, taki plan działania, przynajmniej na rok, dwa, trzy lata i na tej

podstawie musieliśmy taki plan opracować, tą strategię. [...] No nam nie jest to potrzebne, ale jest to potrzebne podmiotom zewnętrznym, które nas kontrolują, które tak jakby muszą widzieć wizję przyszłości zakładu, itd./IDI ZAZ/

Duża część podmiotów nie przygotowuje planów i strategii w horyzoncie średnio- i długookresowym. Ograniczają się one do opracowania krótkoterminowych planów:

[...] my co roku weryfikujemy nasze działania i wyznaczamy sobie kolejne cele. Mamy już przez te kilka lat kilka takich stałych punktów, które realizujemy, kilku partnerów, z którymi współpracujemy i ten plan, przy takiej, na przykład luźnej strukturze, on też nie jest bardzo szczegółowy, ale jest w nim faktycznie kilka punktów, na które my zawsze wiemy, że musimy znaleźć środki, które będziemy realizowali. Tego się trzymamy i to, po prostu wyznacza nam pewną taką ścieżkę na każdy rok, każdy zarząd też formułuje ogólne właściwie założenia, w jakim kierunku będzie chciał rozwijać stowarzyszenie, także no, w ten sposób to wygląda. /IDI NGO/

W wielu przypadkach plany takie tworzone są jednoosobowo lub kolegalnie przez organy zarządzające PES i w ich powstanie nie są angażowani pracownicy, uczestnicy ani interesariusze podmiotu:

Usiadłem, zastanowiłem się, co chcę zrobić i spisałem to w formie strategii. /IDI NGO/

Niekiedy jednak w proces planowania strategicznego włączani są również pracownicy podmiotu:

Tak. Już praktycznie tutaj miesiąc temu zaczęliśmy planować sobie taką nową strategię i jest ona tak jakby już w tej fazie ostatecznej i tutaj właśnie wszystkim pracownikom będzie ona przedstawiona. Pierwsze rozmowy mieliśmy, pierwsze już spotkania mniej więcej jak ma to wyglądać, jednak było jeszcze kilka fajnych pomysłów, gdzie moglibyśmy to ująć i tak jakby ona jest teraz już w takim efekcie końcowym. Na dniach po prostu będzie taka już dopieszczona do samego końca i przedstawiona. /IDI NGO/

Na szczególną uwagę zasługuje kwestia podejmowania działań planistycznych przez spółdzielnie socjalne. Podmioty takie, poza okresem uruchamiania działalności, kiedy to grupy inicjatywne są intensywnie wspierane przez podmioty udzielające dotacji na uruchomienie działalności (np. OWES), a posiadanie planów rozwoju (biznesplanu) jest warunkiem otrzymania środków na ten cel, spółdzielnie nie wykraczają na ogół w swoich planach poza horyzont aktualnych zleceń.

Plany są czynione w momencie, kiedy udaje nam się pozyskać środki. /IDI SpS/

To znaczy się nie mamy spisanego jako tako, wszystkie decyzje, kiedy otwieraliśmy kolejny punkt albo tworzyliśmy działalność to był, że tak powiem, pomysł chwili. I wtedy robimy, robimy, podwijamy rękawy i pracujemy, po to, żeby coś otworzyć. Nie planujemy na dłużej z tego względu, że jak mówię, jest sporo pracy z tymi punktami, które mamy, rozszerzanie działalności jest to w planach naszych, bo każdy z nas chciałby coś innego jeszcze mieć. /IDI SpS/

Przyczyn, dla których spółdzielnie socjalne nie opracowują długofalowych strategii biznesowych należy upatrywać w niewielkim potencjale organizacyjnym tych podmiotów, braku kompetencji zatrudnionych pracowników oraz nadmiernej koncentracji na bieżącej działalności:

Wiem, że coś takiego jest, wiem że można coś takiego zrobić, ale trzeba to umieć. Jeżeli ktoś mógłby nam pomóc to bardzo chętnie byśmy skorzystali. /IDI SpS/

[nie mamy strategii...] dlatego, że trochę zaniedbane, znaczy zaniedbane, nie wiem, no może nie ma takiej osoby wśród zarządu, żeby tak wzięła w swoje ręce i pociągnęła. No bo w sumie jest spółdzielnia wyposażona, więc to w sumie brakuje tej osoby, żeby tak pociągnęła to wszystko. /IDI SpS/

Wsparcie w tym zakresie istniejących spółdzielni socjalnych powinno być jednym z priorytetów działalności OWES. Warunkiem bowiem rozwoju tej formy przedsiębiorczości społecznej są sukcesy tych podmiotów, które działalność rozpoczęły wcześniej i będą mogły służyć jako przykłady sukcesu i „dobrych praktyk” kolejnym grupom inicjatywnym.

4.5. Współpraca podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami publicznymi i niepublicznymi

4.5.1. Rodzaje i poziom współpracy poszczególnych typów podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami (sektorem publicznym, pozarządowym i biznesu)

Od jakości współpracy przedsiębiorstw ekonomii społecznej z innymi podmiotami zależą w znacznej mierze szanse powodzenia prowadzonej działalności.

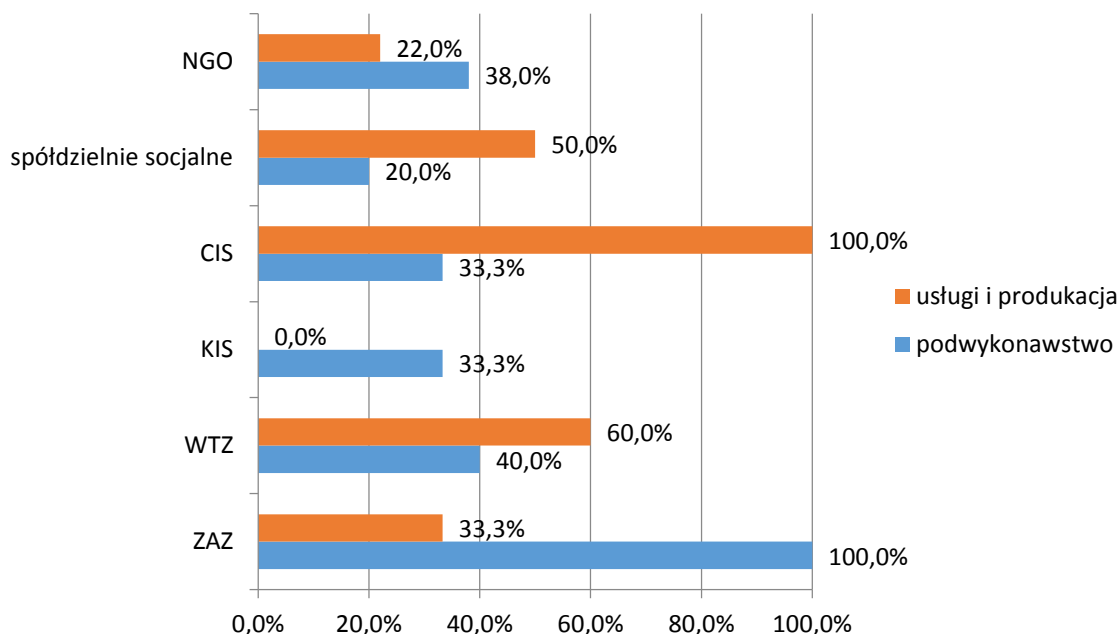
Współpraca taka prowadzona może być w przynajmniej trzech obszarach:

1. Współpraca przy realizacji działalności zarobkowej, w tym współdziałanie przy realizacji konkretnych przedsięwzięć gospodarczych (np. w formie podwykonawstwa) lub realizacja na rzecz współpracującego podmiotu zleceń oraz dostarczanie produktów lub usług wytwarzanych w PES.
2. Współpraca przy realizacji działań mających cele społeczne, w tym rozmaitych przedsięwzięć lokalnych (np. festyny) oraz projektów finansowanych ze środków zewnętrznych (np. FIO lub EFS).
3. Współpraca związana z działaniami w obszarze reintegracji społecznej i zawodowej prowadzonych na rzecz uczestników lub pracowników PES, w tym: pozyskiwanie ofert pracy, organizowanie praktyk i staży oraz ustalania programu reintegracji zawodowej uczestników.

W zakresie współpracy w pierwszym z wymienionych powyżej obszarów badani poproszeni zostali o wskazanie czy reprezentowane przez nich podmioty współpracują z podmiotami zewnętrznymi w zakresie podwykonawstwa oraz czy realizują na rzecz podmiotów zewnętrznych zlecenia polegające na wytwarzaniu produktów lub świadczeniu usług. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 29. Odsetek PES danego typu współpracujących z podmiotami zewnętrznymi przy realizacji działalności zarobkowej, w obszarze podwykonawstwa lub świadczenia usługi bądź produkcji

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Najbardziej aktywne w tym zakresie okazały się być podmioty reintegracyjne koncentrujące się na działalności w obszarze reintegracji lub rehabilitacji zawodowej, tj. CISy i ZAZy, przy czym CISy częściej skupione były na działalności usługowej i produkcyjnej, a ZAZy na podwykonawstwie. Rzadziej działania w obszarze podwykonawstwa lub świadczenia usług/produkcji podejmowały spółdzielnie socjalne. Może to świadczyć o tym, iż mimo, że spółdzielnie koncentrują się na działalność zarobkowej (88,89% prowadzi działalność zarobkową) to jednak świadczone usługi lub wytwarzane produkty kierują głównie do klienta indywidualnego.

W zakresie wspólnej realizacji zleceń PES najczęściej współpracowały z następującymi typami podmiotów:

- NGO: JST (63,2%),
- Spółdzielnie socjalne: inne PES i JST (100%)
- CIS: JST (100%)
- KIS: JST, firmy prywatne i inne podmioty (33,3%)
- WTZ: JST (87,5%)
- ZAZ: inne PES (100%)

W zakresie realizacji zleceń na rzecz innych podmiotów, PES najczęściej współpracowały z następującymi typami podmiotów:

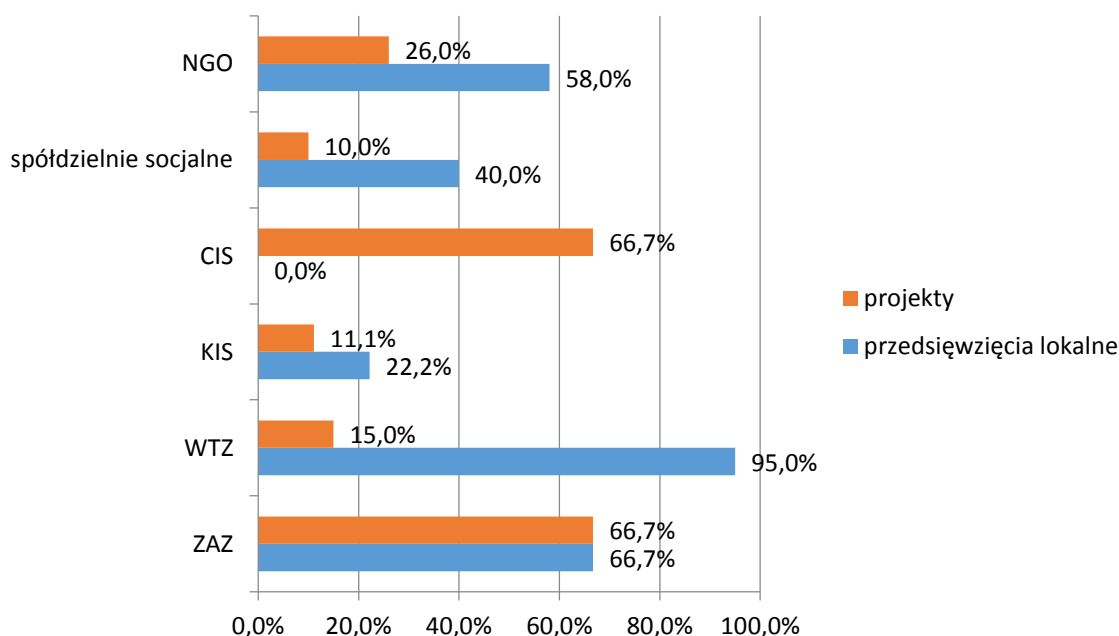
- NGO: firmy prywatne i JST (50,0%),

- Spółdzielnie socjalne: firmy prywatne (100%)
- CIS: firmy prywatne i JST (66,7%)
- WTZ: JST (66,7%)
- ZAZ: inne PES i firmy prywatne (100%)

Badani zostali również poproszeni o wskazanie czy reprezentowane przez nich podmioty współpracują z podmiotami zewnętrznymi przy realizacji działań mających cele społeczne, w tym rozmaitych przedsięwzięć lokalnych (np. festyny) oraz projektów finansowanych ze środków zewnętrznych (np. FIO lub EFS). Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 30. Odsetek PES danego typu współpracujących z podmiotami zewnętrznymi przy realizacji przedsięwzięć lokalnych lub projektów dofinansowanych np. ze środków FIO lub EFS

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

W działania związane z partnerską realizacją projektów współfinansowanych ze środków zewnętrznych stosunkowo chętnie angażują się CIS i WTZ. Pozostałe podmioty podejmują tego typu współpracę zdecydowanie rzadziej. Szczególnie zastanawiający jest stosunkowo niski (26%) odsetek organizacji pozarządowych realizujących projekty partnerskie.

Częściej niż w partnerską działalność projektową PES angażowały się we wspólną z innymi podmiotami realizację przedsięwzięć lokalnych, takich jak np. festyny. Szczególnie aktywne w tym względzie były WTZ (95,0%) oraz ZAZ (66,7%). Zdecydowanie rzadziej takich działań podejmowały się KIS (22%) i CIS (0,0%), co wskazywać może na mniejsze niż pozostałych zakorzenienie podmiotów zatrudnienia socjalnego w społecznościach lokalnych.

W zakresie współpracy przy realizacji przedsięwzięć lokalnych PES najczęściej współpracowały z następującymi typami podmiotów:

- NGO: JST (60,7%),
- Spółdzielnie socjalne: JST (75%)
- KIS: JST(100%)
- WTZ: JST (94,1%)
- ZAZ: inne PES (100%)

W zakresie partnerskiej realizacji projektów PES najczęściej współpracowały z następującymi typami podmiotów:

- NGO: JST (70%),
- Spółdzielnie socjalne: JST (100%)
- CIS: JST (100,0%)
- KIS: JST i innych PES (100%)
- WTZ: JST (100%)
- ZAZ: inne PES (100%)

Zwraca uwagę, że głównym partnerem PES w realizacji przedsięwzięć lokalnych jak i projektów finansowanych ze środków zewnętrznych są jednostki samorządu terytorialnego. Można to interpretować jako objaw pozytywny – wskazujący na dobrą jakość współpracy międzysektorowej oraz zaufanie jakim podmioty publiczne darzą PES. Interpretacja taka znajduje potwierdzenie w opiniach respondentów biorących udział w wywiadach pogłębionych.

Jeżeli chodzi o instytucje publiczne, to tak jak wspomniałem bardzo dobrze współpracujemy z Gminą [...] i z również z jednostkami jej podlegającymi, właśnie MOSIR, bo naprawdę od dwóch lat ta współpraca nam się bardzo dobrze układa /IDI NGO/

[...] my tutaj mamy bardzo dobrą współpracę z Powiatowym Centrum Pomocy Rodzinie, gdzie naprawdę tam rozumieją działalność warsztatu i co mogą, to wspierają, jak i również Starostwo Powiatowe /IDI WTZ/

Jeśli chodzi o MOPR i Urząd Miasta, gdzie współpracujemy, to się bardzo dobrze współpracuje, tutaj nie mogę powiedzieć. Tutaj jest dobra współpraca i nie mam w ogóle jakiś problemów. /IDI NGO/

Z drugiej strony intensywna współpraca PES z JST jest również objawem rozwijającego się w polskim sektorze NGO syndromu „klientyzmu” – organizacje i inne podmioty pomocowe podejmują się realizacji zadań zleconych przez podmioty publiczne, dopasowując kierunki swojej działalności i kierowanej przez siebie oferty do oczekiwań JST występujących w roli grantodawcy:

Tutaj na pewno współpracujemy - z racji dotacji to Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie, Urząd Miasta [...], swego czasu był jeszcze Urząd Marszałkowski /IDI NGO/

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

WOJEWÓDZTWO
ŚWIĘTOKRZYSKIE

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

Właściwie nie wiem od czego zacząć. Urząd Marszałkowski to tak, bo mamy grant z Urzędu Marszałkowskiego /IDI NGO/

Głównym naszym partnerem jest gmina [...] ponieważ realizujemy trzy zadania zlecone /IDI CIS/

[...] sektor publiczny, ze względu na konkursy jakie są tam ogłaszane i w jakich bierzemy udział i skąd uzyskujemy oczywiście środki. /IDI NGO/

Nawet takie podmioty, które teoretycznie powinny być ekonomizowane, jak na przykład właśnie spółdzielnie socjalne, bardzo często próbują się i tak uzależniać od dotacji państwa ze strony samorządu. Jakby nie wychodzą na rynek, tylko cały czas myślą w kontekście tego wsparcia dotacyjnego i tego, że owszem, oni chcą działać, ale to samorząd ma im dawać pieniądze na tą działalność, co nie do końca jest zgodne z ideą ekonomizacji. /TDI OWES/

Ponadto na gotowość i chęci do współpracy z JST stymulująco działa potrzeba zapewnienia wkładu własnego do realizowanych projektów:

[...] jeżeli chodzi o jednostki samorządu terytorialnego, wiele z takich projektów, na które byśmy chcieli aplikować, ale one jednak muszą być w partnerstwie, tak? Bo po prostu nasz dochód jest z ubiegłego roku za niski, żeby można było aplikować o jakieś środki.

W przypadku podmiotów typu WISE, prowadzących działalność zarobkową mających na celu utworzenie i finansowanie miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, JST są często głównym zleceniodawcą:

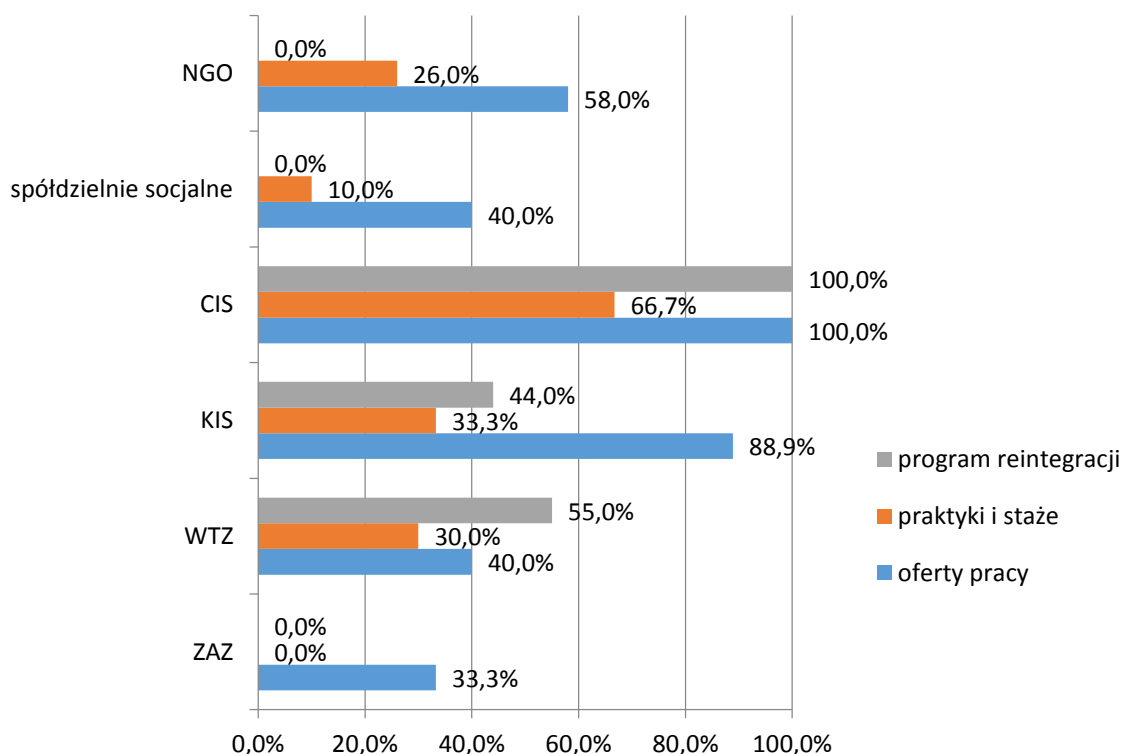
[...] my bardzo dużo zleceń wykonujemy na rzecz Gminy. Tak, od tego tutaj tak naprawdę jesteśmy. No i te wszystkie zlecenia niszowe, których nikt nie chce robić, a my się podejmiemy. /IDI CIS/

Jednocześnie gmina Ostrowiec jest naszym głównym dostarczycielem zleceń, ponieważ wszelkie instytucje prowadzone przez gminę, takie jak szkoły, przeszkolą wymagają usług remontowych. /IDI CIS/

Badani zostali również poproszeni o wskazanie czy reprezentowane przez nich podmioty współpracują z podmiotami zewnętrznymi przy realizacji działań związanych ze wsparciem uczestników i pracowników w obszarze reintegracji społecznej i zawodowej, w tym: pozyskiwanie ofert pracy, organizowanie praktyk i staży oraz ustalania programu reintegracji zawodowej uczestników. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 31. Odsetek PES danego typu współpracujących z podmiotami zewnętrznymi przy realizacji działań w obszarze regeneracji społecznej i zawodowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

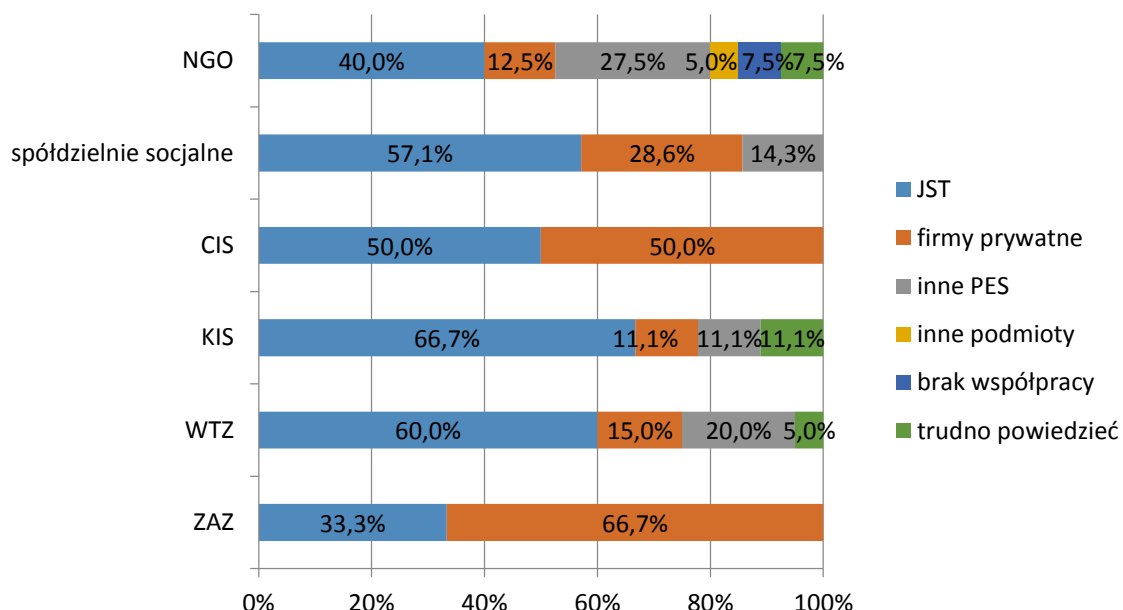
Zaprezentowane na powyższym wykresie wyniki nie zaskakują. Działalność we wszystkich trzech przebadanych obszarach z natury rzeczy związana jest ze współpracą z innymi podmiotami: w pozyskiwaniu ofert pracy oraz w organizacji praktyk i staży istotną jest współpraca pracodawców, w opracowaniu programów reintegracji zawodowej istotną rolę mają do odegrania podmioty samorządowe: ośrodki pomocy społecznej lub urzędy pracy. Wyniki odzwierciedlają zatem poziom zaangażowania PES w poszczególne obszary działań. I tak w pozyskiwaniu ofert pracy oraz organizację staży i praktyk najrzadziej angażują się ZAZ i spółdzielnie socjalne, czyli podmioty, które w polskich realiach najczęściej pełnią funkcję docelowego miejsca pracy, a tym samym są najmniej zainteresowane „odesłaniem” pracowników do innych pracodawców. Najbardziej aktywne w tym obszarze są CIS, czyli podmioty, w których okres uczestnictwa jest limitowany ustawowo, a tym samym najsilniej koncentrują się na realnym wprowadzeniu uczestników na rynek pracy.

4.5.2. Kluczowi partnerzy PES w osiągnięciu założonych celów ekonomii społecznej

Badani zostali poproszeni o wskazanie typu instytucji, z którymi współpraca była najistotniejsza dla reprezentowanych przez nich PES w 2015 roku. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 32. Instytucje, z którymi współpraca była najistotniejsza dla PES w 2015 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Niemalże wszystkie przebadane PES wskazały JST jako najważniejszego partnera. W przypadku spółdzielni socjalnych, CIS oraz ZAZ równie często wskazywano firmy prywatne. Dla NGO, spółdzielni socjalnych, KIS oraz WTZ istotnym partnerem był również inny PES.

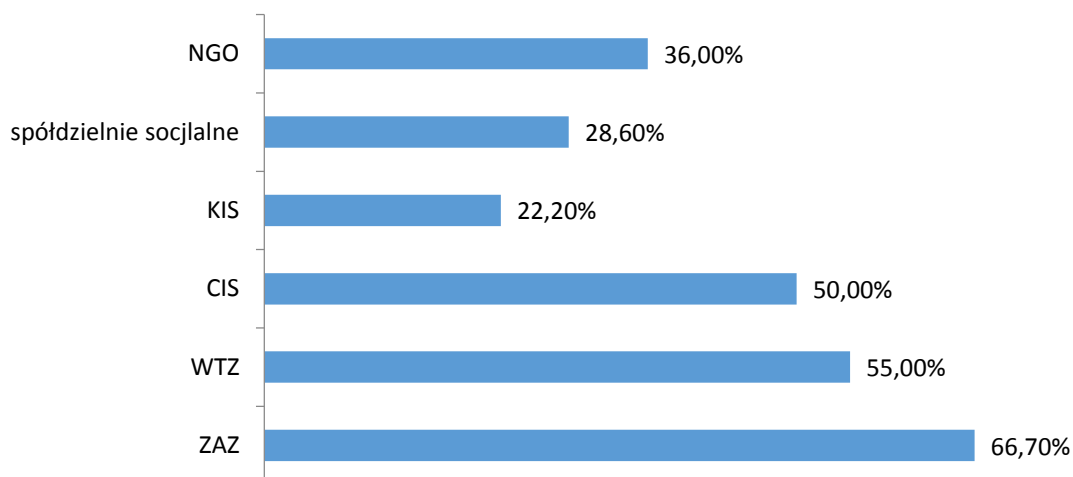
Ponieważ w poprzednim punkcie dosyć szczegółowo opisane zostały różne aspekty związane ze współpracą PES z JST w tym miejscu skupimy się na dwóch pozostałych najczęstszych wskazywanych typach partnerów: firmach prywatnych i innych PES.

Współpraca z podmiotami prywatnymi

Badani zostali poproszeni o wskazanie czy reprezentowane przez nich podmioty podejmowały współpracę z podmiotami prywatnymi. Wyniki, zobrazowane na poniższym wykresie, ujawniają, iż mimo, że współpraca z podmiotami prywatnymi oceniana jest jako istotna (por. wykres poprzedni) to zarazem nie jest ona powszechnie podejmowana.

Wykres nr 33. Odsetek PES należących do poszczególnych typów podejmujących współpracę z firmami prywatnymi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Składać się na to mogą różne okoliczności, ale wśród istotnych, wskazywanych przez uczestników wywiadów pogłębionych, należy wskazać trudności w nawiązaniu współpracy z podmiotami komercyjnymi. Spowodowane to jest z jednej strony, obawami firm prywatnych o jakość produktów i usług świadczonych przez PES:

Kiedy chcemy nauczyć [...] klientów, że my świadczymy usługi wysokiej jakości, nie współgra to z nazwą. Generalnie słownictwo spółdzielni socjalna wiąże się klientom z taniością i słabą jakością. W związku z tym, najczęściej chcą do nas trafiać klienci, którzy myślą, że tę usługę da się zrobić poniżej cen rynkowych [...] /IDI SpS/

a z drugiej strony traktowaniem przez firmy prywatne współpracy z podmiotami nastawionymi na realizację przede wszystkim celów społecznych jedynie w kategoriach działalności charytatywnej i nie dostrzeganie komercyjnego wymiaru takiej współpracy:

kiedy przychodzi fundacja do podmiotu prywatnego, to często jest odbierana jako na zasadzie prośby o dofinansowanie, co nie do końca ma takie przełożenie, ponieważ my staramy się dać dużo więcej w zamian niż tylko jakąś tam możliwość współpracy czy promocji, ale też pokazujemy realny wpływ, jaki przedsiębiorca może mieć na lokalną społeczność, powiedzmy w ramach CSR. /IDI NGO/

Współpraca z innymi PES

Ogólnoeuropejskim trendem rozwoju sektora ekonomii społecznej jest wewnętrzna konsolidacja sektora i nawiązywanie ścisłej współpracy pomiędzy PES działającymi na danym obszarze. Przeprowadzone badanie ujawnia, że wewnątrzsektorowa współpraca PES działających na terenie województwa świętokrzyskiego nie jest zbyt mocno rozwinięta. We współpracę z innymi PES w największym stopniu angażują się zakłady aktywności zawodowej i spółdzielnie socjalne. We współpracę wewnątrzsektorową zaangażowanych było 100% ZAZ

i spółdzielni socjalnych. Ponadto we współpracę taką zaangażowało się 31,6% NGO, 12,5% WTZ oraz ani jeden podmiot zatrudnienia socjalnego.

Zdarza się, że poszczególne PES traktują siebie nawzajem jako konkurencję zabiegając o te same środki, zlecenia lub tego samego klienta. W takim przypadku współpraca jest w oczywisty sposób bardzo utrudniona:

Współpraca z innymi podmiotami też często się nie układa ze względu na rywalizację, niestety /IDI NGO/

Powyższe dane wskazują, że na terenie województwa świętokrzyskiego mają miejsce pierwsze przejawy procesu wewnętrznej konsolidacji sektora ekonomii społecznej, tym niemniej proces ten wymaga dalszego wspierania i pobudzania, w czym główną rolę mają do odegrania ośrodki wsparcia ekonomii społecznej i Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej.

4.5.3. Partnerstwa sformalizowane

Jak wynika z opisu zamieszczonego w poprzednich punktach PES na terenie województwa świętokrzyskiego, powszechnie, choć z różną intensywnością, podejmują współpracę z podmiotami należącymi do różnych sektorów. Duża część tej współpracy ma charakter doraźny, związany jedynie z realizacją konkretnego przedsięwzięcia lub pojedynczej usługi. Niekiedy jednak współpraca z podmiotami zewnętrznymi przyjmuje postać trwałego, niejednokrotnie sformalizowanego partnerstwa.

Tworzymy takie stowarzyszenia zakładów aktywności zawodowej, no w tej chwili dwa czy trzy takie stowarzyszenia w Polsce się utworzyły, szkoda, że nie jedno [...] my należymy do takiego stowarzyszenia [...] Królowej Jadwigi /IDI ZAZ/

Dwa lata temu powstał tzw. konwent kierowników WTZ województwa świętokrzyskiego. To powstało najpierw w Wielkopolsce, u nas i w Małopolsce i różnie się to nazywa [...] to nasze zrzeszenie z tych trzech województw praktycznie rozlało się na cały kraj, powstało zrzeszenie ogólnopolskie [...]. W ten sposób wzajemnie się wspieramy /IDI WTZ/

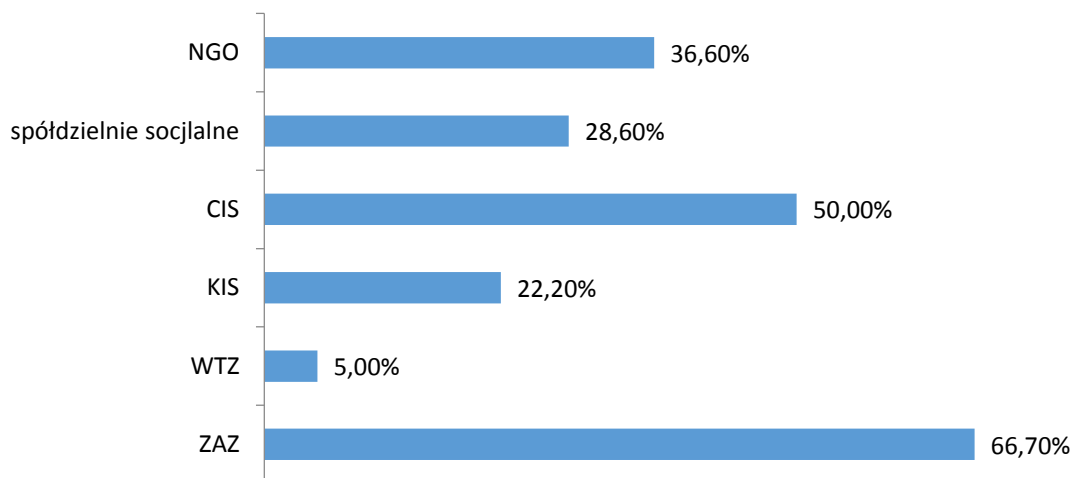
Jesteśmy członkiem dwóch takich partnerstw regionalnych organizacji pozarządowych /IDI NGO/

[...] należymy do Polskiej Rady Organizacji Młodzieżowych oraz do Sieci Świętokrzyskiej Synergia [...]. /IDI NGO/

Respondenci badania ilościowego zostali poproszeni o wskazanie czy reprezentowane przez nich podmioty tworzyły w 2015 roku sformalizowane, trwałe partnerstwa z innymi podmiotami. Wyniki tego badania zostały zilustrowane na poniższym wykresie:

Wykres nr 34. Odsetek PES tworzących trwałe, sformalizowane partnerstwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

W uzupełnieniu powyższego badania respondenci zostali poproszeni o krótkie opisanie, czego dotyczyły i z kim zostały nawiązane partnerstwa. Analiza odpowiedzi wskazuje, że w większości wypadków wskazane partnerstwa mają co prawda charakter współpracy długoterminowej, tym niemniej pozostają istotnie związane z realizacją konkretnego przedsięwzięcia lub projektu niejednokrotnie współfinansowanego ze środków EFS.

Na terenie województwa, PES rzadko współtworzą pozaprojektowe partnerstwa branżowe, ukierunkowane na współpracę podmiotów określonego typu, w zakresie podejmowania wspólnych inicjatyw, prowadzenie stałych konsultacji lub rzecznictwa na rzecz wspólnych interesów.

PES nie współtworzą również ponadbranżowych lokalnych lub regionalnych partnerstw na rzecz rozwiązywania konkretnych problemów społecznych i/lub rozwoju ekonomii społecznej. Ogromną rolę w animowaniu powstawania takich partnerstw mają do odegrania ośrodki ekonomii społecznej oraz Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej.

Charakterystyczne jest również, że PES nie tworzą sformalizowanych trwałych struktur mających na celu wspólne prowadzenie działalności zarobkowej. Mimo, że współpraca pomiędzy PES w tym zakresie funkcjonuje, to ma ona jednak charakter wyłącznie doraźny. Nawiązanie takiej współpracy mogłoby w przyszłości stać się motywem i motorem rozwoju sektora ekonomii społecznej na terenie województwa.

4.5.4. Ocena korzyści współpracy podmiotów ekonomii społecznej z innymi podmiotami (sektorem publicznym, pozarządowym i biznesu)

W zgodnej ocenie osób, które brały udział w wywiadach pogłębionych, **współpraca PES z innymi podmiotami przynosi same korzyści:**

Nie ponosimy, nie ponieśliśmy żadnej strat, a korzyści mamy niezwykle /IDI NGO/

No, zysków mamy mnóstwo z tego, bo się rozwijamy, mamy dużo kontaktów i możemy funkcjonować. /IDI NGO/

Raczej same korzyści, strat tutaj nie widzę /IDI NGO/

Jeśli będziemy działać to będą korzyści /IDI KIS/

Analiza wypowiedzi respondentów pozwala wyodrębnić trzy główne grupy korzyści czerpanych z podejmowania współpracy.

Grupa pierwsza związana jest z korzyściami finansowanymi związanymi ze zwiększonymi możliwościami realizacji projektów dofinansowanych ze środków zewnętrznych:

Korzyści to na pewno, jeżeli chodzi o JST, wiele z takich projektów, na które byśmy chcieli aplikować, ale one jednak muszą być w partnerstwie, tak? [...] nasz dochód [...] jest za niski, żeby można aplikować o środki [...] więc to jest też jakaś pomoc z ich strony i myślę, że to są tylko i wyłącznie plusy. /IDI NGO/

lub otrzymaniem wsparcia bądź pomocy w realizacji działań:

Korzyści mamy finansowe na pewno, bo jeżeli ktoś pozwoli coś zorganizować nie biorąc za to żadnych pieniędzy, no to dla nas jest to olbrzymia korzyść, tak. /IDI NGO/

a także z możliwością zbycia wyrobów lub otrzymania zleceń na realizację usług:

No raczej korzyści, bo są to korzyści finansowe ze sprzedaży naszych wyrobów [...] /IDI ZAZ/

Inna grupa korzyści ze współpracy na jaką zwracają respondenci związana jest z podniesieniem jakości wsparcia merytorycznego oraz skuteczności oddziaływania PES w obszarze realizacji celów statutowych:

[...] korzyści dla nas, jako fundacji, która może realizować cele statutowe są bardzo duże, bo, im więcej, do im większego grona ludzi dotrzemy tym lepiej /IDI NGO/

Korzyści są takie, że aktywizujemy osoby bezrobotne, na pewno, że mogą one gdzieś wyjść, nie korzystać z tej pomocy społecznej tylko zacząć pracę, zarabiać na siebie [...] /IDI KIS/

Strat żadnych, korzyści takie, że korzystamy ze szkoleń organizowanych przez te podmioty, korzystamy z ofert pracy, które są składane dla naszych podopiecznych, to najważniejsze. /IDI WTZ/

Korzyści są ogromne. Dzieciaki mają kontakt z osobami niepełnosprawnymi i widać już efekty tego, że taki kontakt jest. Nie reagują już nerwowo, oni się po prostu przyzwyczajają, że takie osoby są i można z nimi funkcjonować i można z nimi się dobrze bawić. /IDI WTZ/

Korzyści, są takie, że uczestnicy mogą zaobserwować normalny tryb funkcjonowania innych osób, innych instytucji, innych zakładów, czyli to jest taka edukacja społeczna. /IDI WTZ/

Ostatnia grupa korzyści jakie można zidentyfikować na podstawie analizy wypowiedzi uczestników wywiadów pogłębionych jest związana z poprawą wizerunku PES:

No same korzyści, bo jesteśmy rozpoznawalni dlatego, że mamy możliwości pokazania się, wstępu, zorganizowania jakiejś akcji, także no same korzyści. /IDI NGO/

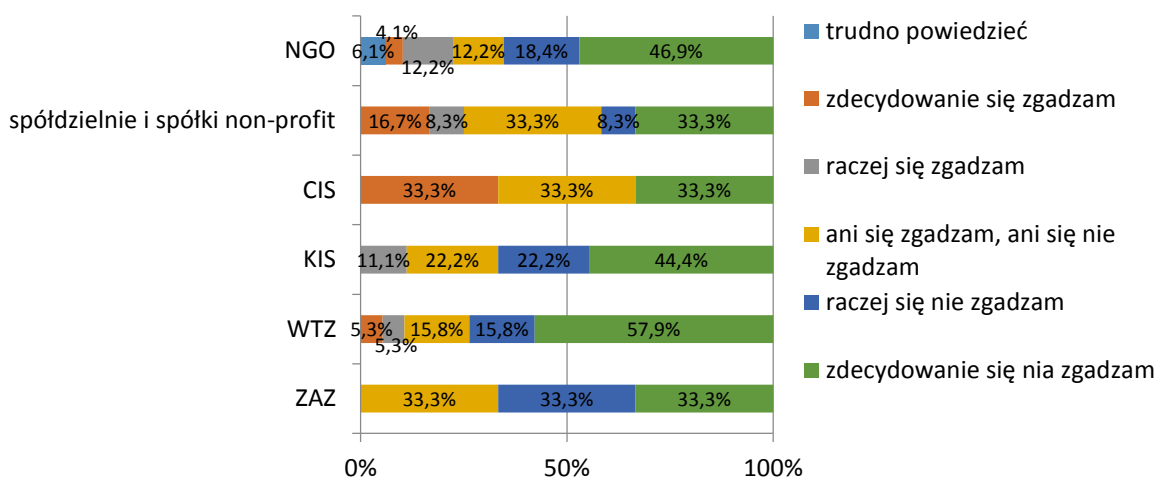
Korzyści, jeśli chodzi o media to na pewno, że nas nagłośnią, jeżeli mamy daną rzecz do zaproponowania, spotkanie czy koncert, to nas darmowo nagłośnią, opowiedzą o tym, zrobią reportaż. /IDI NGO/

[...] zaczynamy być postrzegani jako, to znaczy nie teraz, bo my już funkcjonujemy 16 lat, tak, że postrzeganie osób z dysfunkcjami, no diametralnie się zmieniło. No jesteśmy instytucją, która jest doceniana i która spełnia swoją rolę w tym środowisku. /IDI WTZ/

4.5.5. Ewentualne bariery współpracy i możliwości ich zniwelowania

Badani zostali poproszeni o określenie czy reprezentowane przez nich podmioty mają trudności we współpracy z organizacjami zewnętrznymi. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 35. Ocena występowania trudności we obszarze współpracy PES z podmiotami zewnętrznymi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Wśród PES przeważa optymistyczna ocena dotycząca współpracy z podmiotami zewnętrznymi. Większość PES nie zgadza się z opinią, że występują trudności w tym zakresie. Jedynie w przypadku CIS liczba podmiotów oceniających, że trudności występują jest taka sama jak podmiotów oceniających, że nie ma trudności.

Częste optymistyczne postrzeganie braku barier we współpracy PES z podmiotami zewnętrznymi potwierdzają opinie wyrażane przez uczestników badań jakościowych:

Powiem, tak, że nie przypominam sobie takiej sytuacji, że gdzieś byśmy jakiś kontakt chcieli nawiązać i mieli problem. /IDI NGO/

Nasz region jest otwarty na aktywność osób niepełnosprawnych, więc szczerze mówiąc nie ma jakichś specjalnych barier. Tak, że myślę, że tutaj nie ma co kombinować i przekombinować. Jest w Porządku. Nie spotkałam się z sytuacją, że jeżeli bym wyszła z inicjatywą, że chciałabym coś wspólnie zrobić z jakąś organizacją gminą czy ze szkołą, że nie [będziemy współpracować] bo nie. /IDI WTZ/

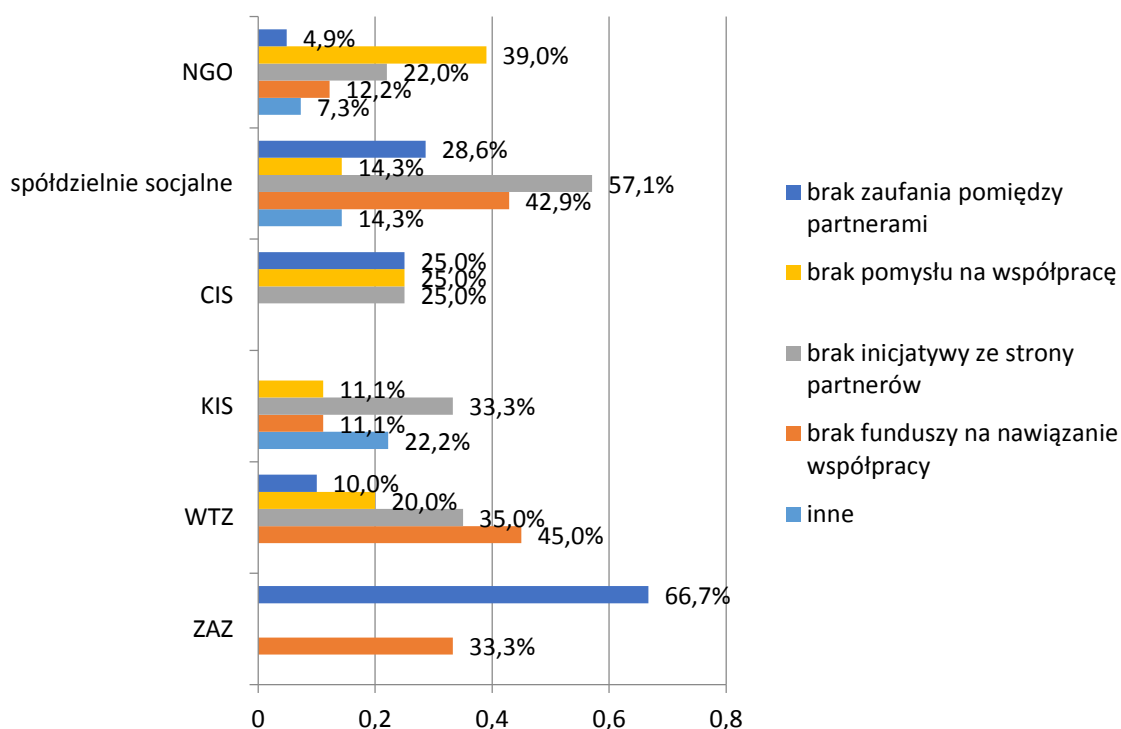
Bariery lub trudności? No nie widzę jakichś barier czy trudności. Dla chcącego nic trudnego. Jeżeli się chce współpracować, to ta współpraca będzie /IDI ZAZ/

Zawsze jesteśmy mile widziani wszędzie, gdzie chcemy być. Tu, gdzie oczekujemy jakiegoś wsparcia to mamy wsparcie. Tak, że pod tym względem, to powiedziałabym, że tych przeszkód zbyt wiele nie ma. /IDI WTZ/

Powyższy optymizm respondentów i badanych nie oznacza wszakże, że trudności w podejmowaniu współpracy nie występują zupełnie albo są łatwe do przezwyciężania. Wręcz przeciwnie, zarówno w badaniu ilościowym jak i jakościowym ujawnione zostały liczne i bardzo zróżnicowane rodzaje trudności, jakie PES napotykają w tym obszarze.

Respondenci poproszeni zostali o określenie z jakiego typu trudnymi sytuacjami związanymi ze współpracą z podmiotami zewnętrznymi mają najczęściej do czynienia. Wyniki tego badania zostały zilustrowane na poniższym wykresie.

Wykres nr 36. Odsetek PES danego typu współpracujących z podmiotami zewnętrznymi przy realizacji działań w obszarze regeneracji społecznej i zawodowej

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego z przedstawicielami PES

Podobnie, jak w powyżej podsumowanym badaniu ilościowym, osoby biorące udział w badaniu jakościowym wskazały na szereg przeszkód i barier, jakie napotykają w trakcie i przy próbach podejmowania współpracy partnerskiej.

W zakresie współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego, czy też szerzej z administracją publiczną, trudności związane są ze znacznymi obostrzeniami natury formalnej:

Trudności [...] które mamy, no to są natury formalnej [...] nawiązanie współpracy czy wybór partnera do projektu wiąże się z przeprowadzeniem na przykład postępowania zgodnie z Wytycznymi, co często utrudnia w ogóle nawiązanie jakiegokolwiek współpracy /IDI NGO/

Na pewno jeśli chcielibyśmy pójść w Urząd Marszałkowski to tutaj będzie jakaś bariera w rozliczeniach tych projektów unijnych. Wiadomo my też nie wszystko możemy tam wpisać, bo są konkretne ograniczania, ramy. Tutaj bariera przed tą biurokracją, [...] tymi sprawozdaniami /IDI NGO/

Istotnym problemem jest również postrzeganie przez administrację publiczną podmiotów społecznych (w tym PES) jedynie jako realizatorów zadań zleconych i nie włączanie ich w procesy kształtowania polityk publicznych:

My często jesteśmy pomijani. Urzędy tylko formalnie wywiązują się z konieczności przeprowadzania konsultacji społecznych, a my zawsze namawiamy do tego, żeby z nami rozmawiali, żeby się spotykać, prowadzić dialog [...] /IDI NGO/

We współpracy z firmami prywatnymi problemem jest często wzajemny brak zrozumienia specyfiki zadań i sposobów funkcjonowania partnera:

Jeśli chodzi o biznes, to biznes nie zawsze rozumie sektor społeczny, sektor nie zawsze rozumie społeczną odpowiedzialność biznesu. I to jest [...] wyzwanie /IDI NGO/

Firmy kategoryzują PES jako podmioty społeczne i nie potrafią właściwie określić korzyści, jakie mogłyby odnieść z nawiązania współpracy. Wciąż dominuje postrzeganie przez sektor gospodarczy organizacji społecznych jedynie przez pryzmat działalności charytatywnej:

To jest tkackie podejście: wy jesteście organizacją pozarządową, to wy pewnie chcecie coś ode mnie, coś chcecie wyżebrać, coś chcecie za darmo, chcecie mnie w jakiś sposób w cudzysłowie wykorzystać, tak? /IDI NGO/

Kiedy przychodzi fundacja do podmiotu prywatnego to często jest odbierana na zasadzie [tylko] prośby o dofinansowanie /IDI NGO/

Dodatkowym utrudnieniem jest utrwalona wśród przedsiębiorców opinia o niskiej jakości usług oferowanych przez PES i NGO oraz niskim poziomie profesjonalizmu takich organizacji:

[...] bariery często sami sobie tworzymy niepotrzebnie [...] jeżeli jako organizacja pozarządowa sami sobie nie stawiamy wymagań, idąc do przedstawiciela [...] firmy [...] wychodzimy z założenia, że oni muszą nam dać, albo jakiś taki trybik roszczeniowy w sobie włączamy to nie tędy droga /IDI NGO/

Spółdzielnia socjalna wiąże się klientom z taniością i słabą jakością /IDI SpS/

Przewycięzenie tych trudności może nastąpić poprzez prowadzenie akcji edukacyjnych na temat możliwości i szans stwarzanych przez współpracę międzysektorową:

Jeśli chodzi o biznes to na pewno [potrzebne są] szkolenia, edukacja. /IDI NGO/

Istotne jest także podnoszenie jakości i profesjonalizmu prowadzonej działalności (zarówno społecznej jak i zarobkowej):

Jako organizacja pozarządowa musimy postawić na jakość [...] musimy dążyć [...] do profesjonalności, żeby zmienić w ogóle ten stereotyp trzeciego sektora /IDI NGO/

Dokonanie takich zmian nie jest jednak proste. PES faktycznie zmagają się z barierą niskiego potencjału gospodarczego – brak wykwalifikowanej kadry i dobrego sprzętu:

To o czym wspomnieliśmy, czyli żebyśmy byli lepiej postrzegani [...] nie tylko przez pracodawców, którzy chcą przyjąć pracowników, ale i tych, którzy nam chcą zlecić pracę. [...] żeby mieć się prac bardziej [...] jednocześnie musimy brać pod uwagę czynnik ludzki /IDI CIS/

Nawiązanie współpracy pomiędzy PES i przedsiębiorstwami prywatnymi jest również utrudnione ze względu na braki w zakresie kapitału społecznego PES, rzadką sieć kontaktów biznesowych oraz brak struktur wspierających nawiązywanie relacji gospodarczych pomiędzy PES a podmiotami należącymi do innych sektorów:

Cieężko jest się przełamać [...] podmioty, z którymi nie współpracowaliśmy, ale próbowaliśmy [...] bez znajomości jest ciężko. [...] Ważne jest, żeby miał tutaj kto polecić, wtedy już to inaczej wygląda. /IDI SpS/

W relacjach z firmami prywatnymi, ale również podmiotami innego typu, które mogłyby występować w roli partnerów PES w prowadzeniu działań z zakresu rehabilitacji zawodowej, istotną barierą jest stereotypowe postrzeganie osób z niepełnosprawnościami:

Barierą niewątpliwie, jest fałszywe postrzeganie osób z niepełnosprawnością intelektualną [...] i patrzenie na osoby niepełnosprawne intelektualnie, jako najgorsze zło, które tylko może kogoś spotkać [...] to jest bariera, którą naprawdę trudno nam przełamać /IDI WTZ/

Są zakłady czy instytucje, które dalej uważają osoby niepełnosprawne jako osoby gorsze, jako osoby nie potrafiące wykonać wszystkich zadań, wszystkich zleceń prawidłowo zrealizować i takie zakłady, takie instytucje no nie wiem, no niechętnie jakoś, nawet nie chcą spróbować nawiązać współpracy [...] powiedzą: my za takie pieniądze zatrudnimy sobie osobę z doświadczeniem, pełnosprawną i będziemy mieli pewność, że ta praca zostanie wykonana prawidłowo. /IDI ZAZ/

Na specyficzny typ trudności mogą natrafić podmioty planujące nawiązanie współpracy ponadnarodowej. W tym przypadku istotną barierą okazuje się konieczność spełnienia wyśrubowanych oczekiwań w zakresie doświadczenia we współpracy z podmiotami spoza terenu Polski:

Chcielibyśmy nawiązać [współpracę] z zagranicą [...] i tutaj, jeśli chodzi o taką barierę, to przede wszystkim jest nasz brak doświadczenia. Bo o ile możemy wykazać doświadczenie pracowników, to nie możemy wykazać doświadczenia instytucjonalnego, co przekłada się na ocenę [wiarygodności] partnera na rynku międzynarodowym /IDI NGO/

W skutek relatywnie niewielkiej liczby działających na terenie poszczególnych gmin i powiatów województwa PES, zdarza się, iż mimo chęci współpracy poszczególne podmioty nie dysponują już możliwościami i zasobami do podjęcia współpracy z kolejnymi podmiotami:

Jeżeli ktoś chcemy prosić do jakiegoś udziału w partnerstwie przy projekcie [...] tamten podmiot [często] jest już partnerem kogoś innego, To może być taka sytuacja, że po prostu jest za mało tych instytucji /IDI NGO/

Obok braku zasobów materialnych i kadrowych istotną trudnością w nawiązywaniu współpracy z innymi podmiotami okazuje się być bariera braku czasu. Działalność PES realizowana często w trudnych warunkach braku podstawowych zasobów, wymaga ogromnego zaangażowania członków i kadry w prowadzoną działalność statutową. Często brakuje sił i możliwości na podejmowanie dodatkowych aktywności:

Jesteśmy członkami dwóch takich partnerstw [...] ale w rzeczywistości nie korzystamy z tego, nie angażujemy się żaden sposób. Nie starcza na to czasu po prostu, sił /IDI NGO/

Naprawdę brak czasu. Ja wiem, że są tutaj na naszym terenie fundacje, które funkcjonują i z którymi moglibyśmy nawiązać jakąś współpracę, natomiast no ja nie mam czasu na to. Oni się spotykają, oni tam wspólnie działają [...] no, nie dam rady po prostu. /IDI SpS/

4.6. Analiza współpracy jednostek samorządu terytorialnego z podmiotami ekonomii społecznej

4.6.1. Informacje metodologiczne

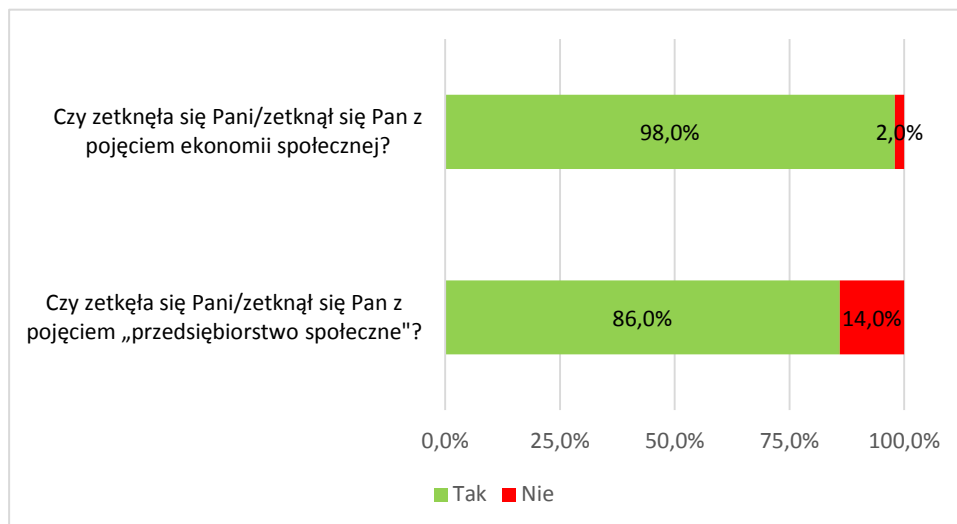
Analizę współpracy JST z PES w województwie świętokrzyskim przeprowadzono na podstawie badania ilościowego. W badaniu ankietowym przeprowadzonym techniką CAWI (wspomagana monitem telefonicznym) wzięło udział 50 jednostek samorządu terytorialnego (gmin i powiatów) z województwa świętokrzyskiego, co stanowi 43% wszystkich JST. Ankietę wypełniło 5 przedstawicieli samorządu powiatowego oraz 45 przedstawicieli gmin. Każdy powiat ziemski z województwa świętokrzyskiego reprezentowany jest w próbie badawczej przez co najmniej 1 JST (powiat lub gminę z tego powiatu). Powyższe informacje pozwalają uznać zrealizowaną próbę badawczą za zbliżoną do reprezentatywnej w sensie statystycznym, choć z drugiej strony należy mieć na uwadze, że w badaniu mogły istotnie częściej brać udział samorządy lokalne relatywnie bardziej aktywne na polu wsparcia sektora ekonomii społecznej (te, które nie musiały np. ukrywać przed zewnętrznymi badaczami braku działań na rzecz PES), czy też lepiej zorganizowane w tym zakresie (a więc na przykład takie, w których była osoba wyznaczona do współpracy z PES, do której zadekretowano e-mail z zaproszeniem do udziału w badaniu). Każde to traktować pozyskane wyniki z dużą ostrożnością i pamiętać, że faktyczna aktywność wszystkich samorządów lokalnych w województwie świętokrzyskim jest prawdopodobnie nieco niższa niż wynika to z zaprezentowanych w niniejszym raporcie danych statystycznych z badania CAWI.

4.6.2. Wiedza przedstawicieli samorządów lokalnych na temat ekonomii społecznej

Celem badania CAWI z przedstawicielami JST była m.in. ocena ich wiedzy na temat ekonomii społecznej. Posiadanie podstawowej wiedzy o tym obszarze, zarówno ogólnej, jak i na temat

lokalnego sektora ekonomii społecznej jest bowiem warunkiem koniecznym do podjęcia przez samorządy lokalne działań na rzecz jego rozwoju.

Wykres nr 37. Znajomość podstawowych pojęć z zakresu ES wśród przedstawicieli JST

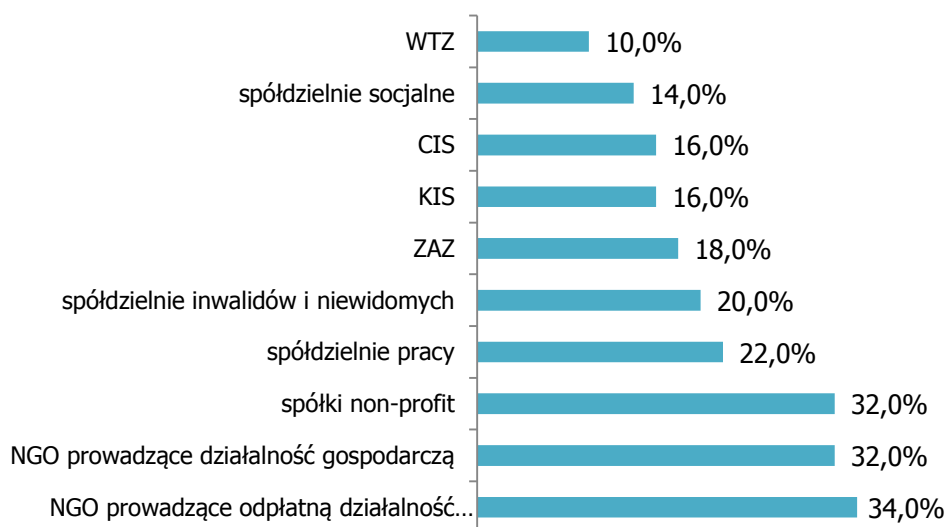
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

Prawie wszyscy badani przedstawiciele JST z województwa świętokrzyskiego (98%) zetknęli się z pojęciem „ekonomia społeczna”, natomiast zdecydowana większość z nich (86%) zetknęła się także z pojęciem „przedsiębiorstwo społeczne”. **Idea ekonomii społecznej, choćby na najbardziej ogólnym poziomie, jest zatem dość dobrze rozpowszechniona wśród pracowników samorządów lokalnych w województwie świętokrzyskim.**

Respondentów poproszono o wskazanie, ile podmiotów ekonomii społecznej danego typu funkcjonuje na ich terenie. Celem tego pytania nie była oczywiście identyfikacja funkcjonujących w województwie świętokrzyskim PES (ten cel został osiągnięty poprzez analizę danych zastanych oraz badanie ankietowe z przedstawicielami PES), lecz ocena znajomości przez przedstawicieli JST stanu rozwoju sektora ES w ich gminach i powiatach.

Wykres nr 38. % przedstawicieli JST, którzy nie znają liczebności poszczególnych typów PES funkcjonujących w ich gminach/powiatach

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

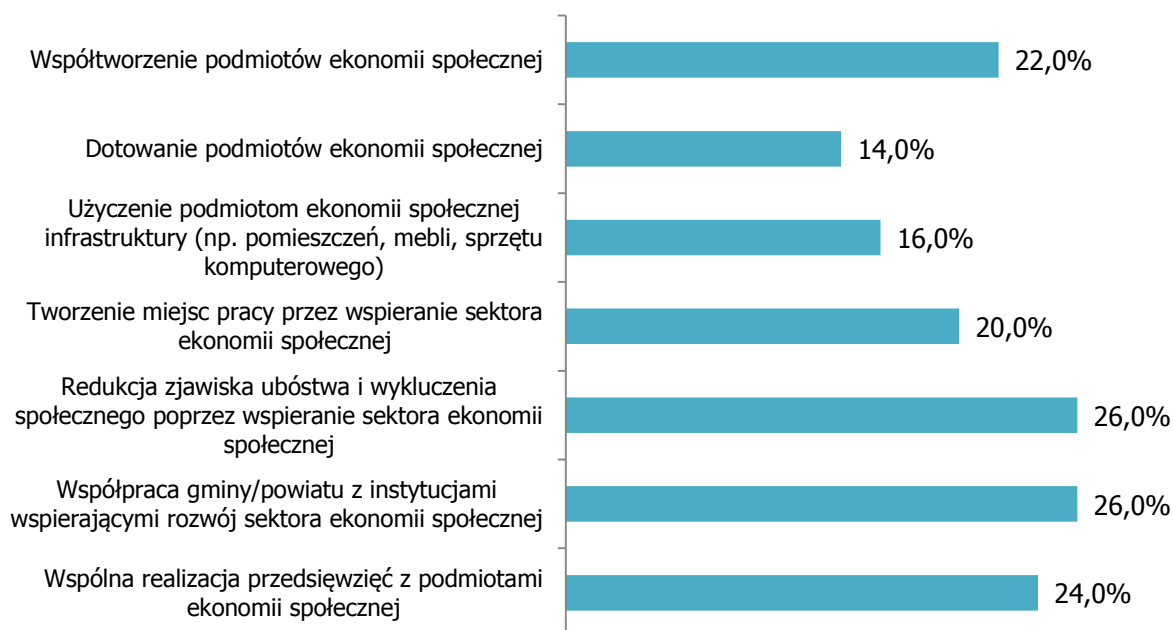
Najmniejsze problemy przedstawiciele JST mieli z określeniem liczby PES reintegracyjnych (CIS, KIS, WTZ, ZAZ) oraz spółdzielni socjalnych (do 10 % badanych nie potrafiło podać liczby PES tego typu). Większe problemy badani mieli z określeniem liczby PES takich jak spółdzielnie inwalidów i niewidomych (20%) oraz spółdzielnie pracy (22%). Największe trudności przedstawiciele JST mieli z określeniem liczby funkcjonujących w ich gminach/powiatach NGO prowadzących odpłatną działalność pożytku publicznego lub działalność gospodarczą oraz spółek non-profit (ponad 30%). **Powyższe dane świadczą o raczej słabym stanie diagnoz lokalnych sektora organizacji pozarządowych w województwie świętokrzyskim** (informacja o liczbie funkcjonujących podmiotów tego typu jest wszak podstawą prowadzenia jakichkolwiek dalszych, pogłębionych diagnoz i analiz).

4.6.3. Osadzenie ekonomii społecznej w strukturach JST

Przedstawiciele JST poproszono o wskazanie, czy w strategii rozwoju ich gmin/powiatów znajdują się zapisy wskazujące na traktowanie przez nie ekonomii społecznej jako jednego z instrumentów rozwoju lokalnego, a z drugiej strony stanowiące deklarację chęci podjęcia konkretnych zadań związanych ze wsparciem sektora ES, takich jak współtworzenie PES, tworzenie miejsc pracy w sektorze ES itd. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 39. % JST, w których strategiach rozwoju znajdują się poszczególne zapisy dotyczące rozwoju ekonomii społecznej

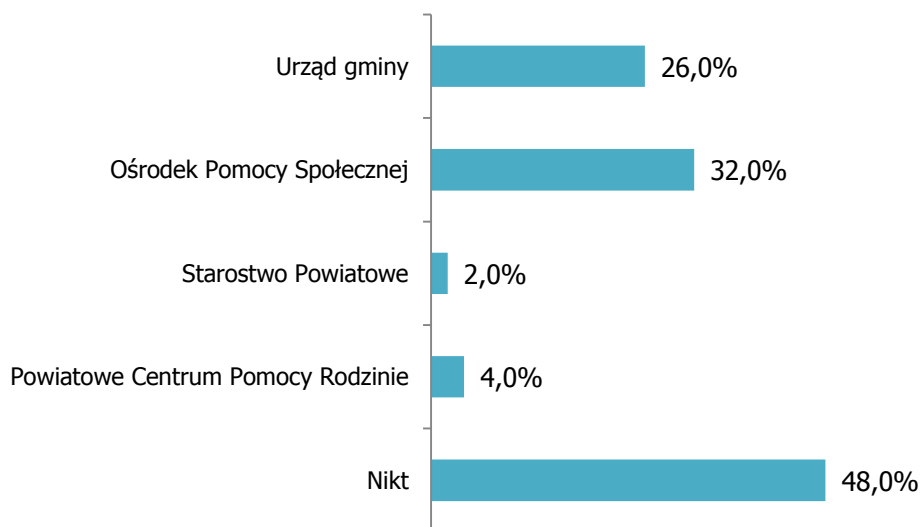
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

Problematyka rozwoju ekonomii społecznej jest raczej słabo osadzona w dokumentach strategicznych JST z województwa świętokrzyskiego. **W aż 60% badanych JST w strategiach rozwoju gminy/powiatu nie znalazły się żadne zapisy dotyczące rozwoju sektora ekonomii społecznej w skali lokalnej (gminnej lub powiatowej).** Konkretnie elementy dotyczące wsparcia ES wymienione w pytaniu kwestionariuszowym znajdowały się w strategiach rozwoju od 14% (dotowanie PES) do 26% („redukcja zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego poprzez wspieranie sektora ekonomii społecznej” oraz „współpraca gminy/powiatu z instytucjami wspierającymi rozwój sektora ekonomii społecznej”). Na podstawie analizy powyższych danych można wysnuć wniosek, że JST z województwa świętokrzyskiego unikają w dokumentach strategicznych zawierania konkretnych deklaracji dotyczących wsparcia sektora ES, co jednak jest zrozumiałe – główne strategie rozwoju JST nie mogą być zbyt szczegółowe.

Badanych poproszono także o wskazanie, kto w 2015 r. koordynował działania związane z rozwojem ekonomii społecznej w ich gminie/powiecie. Respondenci mogli wskazać kilka odpowiedzi, w sytuacji, gdy było kilku koordynatorów tych działań w skali lokalnej. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 40. Ośrodek koordynacyjny działań z zakresu ES w gminach i powiatach według deklaracji przedstawicieli JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

W blisko połowie badanych samorządów lokalnych nikt nie koordynował działań w zakresie ekonomii społecznej. W pozostałych przypadkach koordynatorem tych działań najczęściej był OPS/PCPR, a nieco rzadziej Urząd Gminy/Starostwo Powiatowe. Powyższe dane świadczą o faktycznym braku skoordynowanej polityki rozwoju sektora ES w skali lokalnej w ok. połowie gmin i powiatów, warunkiem koniecznym tej koordynacji jest bowiem wyznaczenie osoby/instytucji koordynującej działania w zakresie ES. W pozostałych samorządach lokalnych ekonomia społeczna postrzegana jest raczej jako instrument integracji społecznej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (domena działalności OPS/PCPR), a nie jako instrument rozwoju gospodarczego.

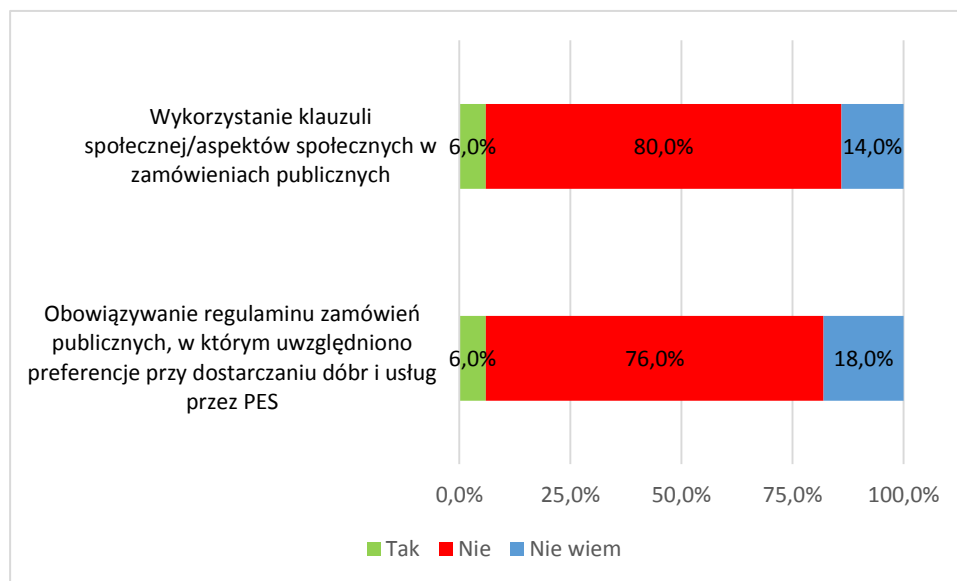
4.6.4. Wsparcie PES przez JST w zakresie udzielania zleceń

Zastosowanie klauzul społecznych/aspektów społecznych w zamówieniach publicznych umożliwia osiągnięcie szeregu korzyści społecznych. W kontekście analizy wsparcia JST dla PES najistotniejszym jest fakt, że klauzule społeczne/aspekty społeczne dają prawną możliwość ograniczenia zjawiska stosowania ceny jako jedyne lub dominujące kryterium wyboru ofert w zleceniach realizowanych na zamówienie podmiotów publicznych, co w wielu przypadkach doprowadza do obniżenia jakości wykonania zamówień publicznych, a także do patologicznych sytuacji na rynku pracy. W aspekcie analizy działań JST z województwa świętokrzyskiego klauzule społeczne/aspekty społeczne w zamówieniach publicznych rozpatrywane są jednak przede wszystkim jako narzędzie potencjalnego wsparcia podmiotów ekonomii społecznej prowadzących działalność zarobkową – potencjalnych wykonawców zamówień publicznych. Stosowanie klauzul społecznych/aspektów społecznych zwiększa bowiem szansę na pozyskanie zamówienia przez PES konkurujących o jego pozyskanie z podmiotami komercyjnymi.

Przedstawiciele JST zapytano, czy w 2015 r. wykorzystywały one klauzule społeczne/aspekty społeczne w ramach zamówień publicznych, a także o to, czy w ich samorządach lokalnych obowiązywał regulamin zamówień publicznych, w którym uwzględniono preferencje przy dostarczaniu dóbr i usług przez PES. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 41. Faktyczne wykorzystanie klauzul społecznych/aspektów społecznych w zamówieniach JST oraz uwzględnienie preferencji dla PES w regulaminach zamówień publicznych JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

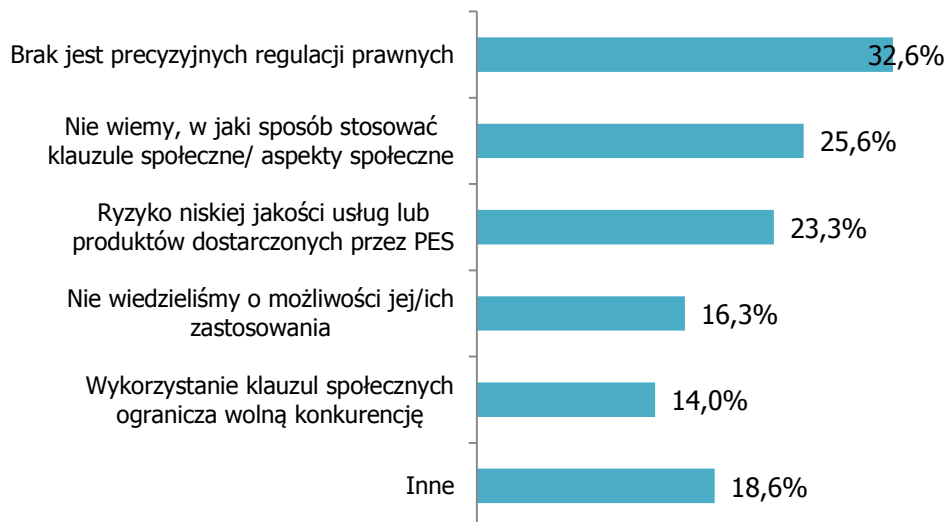
Jedynie 6% badanych JST (3 spośród 50 badanych, z czego 2 to powiaty, natomiast 1 – gmina wiejska) zadeklarowało, że wykorzystywało klauzule społeczne/aspekty społeczne w ramach zamówień publicznych w 2015 r. **Stopień wykorzystania tego bardzo istotnego aspektu wsparcia PES prowadzących działalność zarobkową uznać należy zatem za bardzo niski.**

Regulamin zamówień publicznych, w którym uwzględniono preferencje przy dostarczaniu dóbr i usług przez PES obowiązywał w 2015 r. jedynie w 6% badanych JST (3 na 50 badanych, co ciekawe tylko w jednym przypadku był to podmiot, który faktycznie wykorzystywał klauzule społeczne/aspekty społeczne w ramach zamówień publicznych w 2015 r.). **Powyższe dane wskazują na konieczność podjęcia przez ROPS działań doradczych dla JST w zakresie stosowania klauzul społecznych/aspektów społecznych w zamówieniach publicznych, w tym także ich instytucjonalizacji w postaci wprowadzenia odpowiednich zapisów do regulaminów zamówień publicznych JST (jednostek organizacyjnych JST).**

Przedstawiciele JST, którzy nie wykorzystywali klauzul społecznych w 2015 r. zapytano o przyczyny, dla których ich nie stosowali. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 42. Przyczyny braku wykorzystywania klauzul społecznych

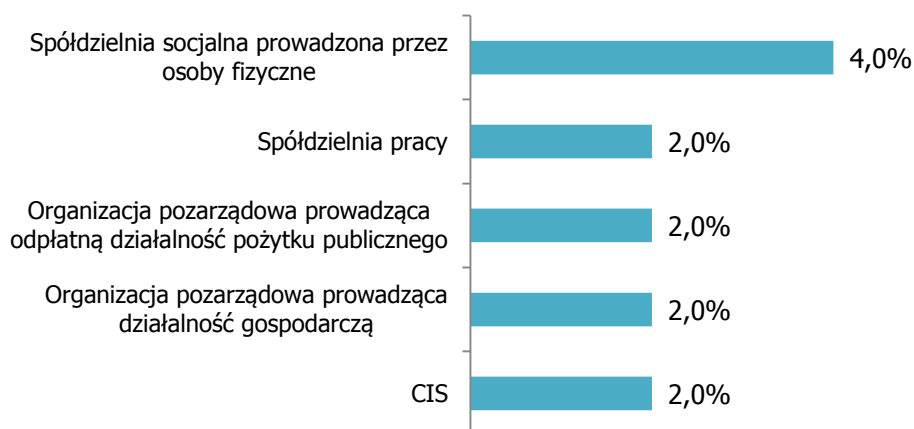
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

Przyczyny braku wykorzystywania klauzul społecznych są zróżnicowane. Przedstawiciele JST najczęściej wskazywali na brak precyzyjnych regulacji prawnych (32,6% JST, które nie stosowały klauzul społecznych/aspektów społecznych), brak wiedzy, w jaki sposób stosować klauzule społeczne/aspekty społeczne (25,6%), ryzyko niskiej jakości usług lub produktów dostarczonych przez PES (23,3%), brak wiedzy o możliwości stosowania klauzul społecznych/aspektów społecznych w ramach zamówień publicznych (16,3%) oraz na fakt, że wykorzystanie klauzul społecznych ogranicza wolną konkurencję (14,0%). **W zakresie wykorzystania klauzul społecznych w zamówieniach publicznych przez samorządy lokalne istnieje wciąż niezagospodarowane pole do działań informacyjnych, doradczych, promocyjnych i szkoleniowych, które powinien realizować ROPS na rzecz gmin i powiatów w województwie świętokrzyskim.** Szczególnie istotne w kontekście częstości występowania poszczególnych barier w stosowaniu klauzul społecznych wydaje się doradztwo prawne/doradztwo w zamówieniach publicznych/stosowaniu klauzul społecznych oraz przedstawianie samorządom lokalnym przykładów ich zastosowania w innych samorządach lokalnych bez żadnych negatywnych konsekwencji formalno-prawnych i finansowych dla nich.

Niezależnie od tego, czy klauzule społeczne/aspekty społeczne w zamówieniach publicznych są faktycznie stosowane przez JST, zapytano ich przedstawicieli o to, czy ich gminy/powiaty zlecały w 2015 r. dostarczenie dóbr lub usług poszczególnym typom PES zgodnie z Ustawą Prawo Zamówień Publicznych (w tym zapytania ofertowe, zakup z wolnej ręki).

Wykres nr 43. % JST, które zlecały w 2015 r. realizację zamówień publicznych PES poszczególnych typów w ramach PZP

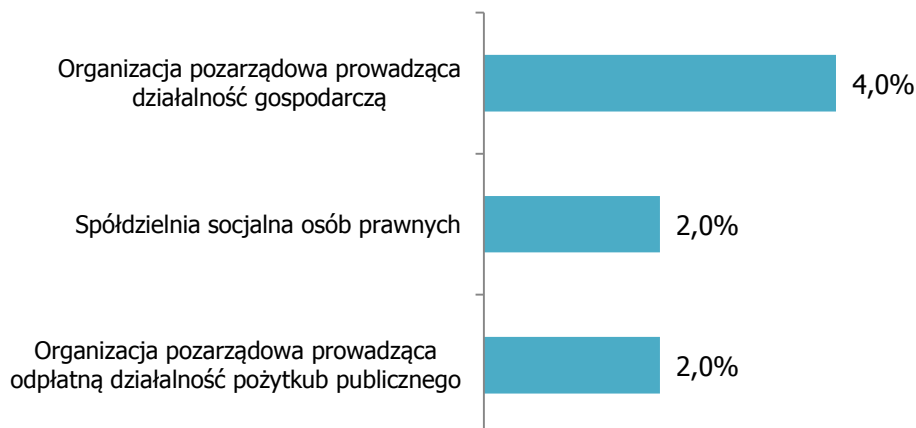

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

Fakt istnienia tego typu współpracy pomiędzy JST a PES odnotowano jedynie w pojedynczych JST. Jedynie 4% badanych przedstawicieli JST zadeklarowało, że ich gminy/powiaty zlecały dostarczenie dóbr i usług w ramach PZP spółdzielniom socjalnym osób fizycznych, a po 2% badanych JST zlecało w tym trybie realizację zamówień publicznych podmiotom takim jak CIS, spółdzielnia pracy, NGO prowadząca odpłatną działalność pożytku publicznego oraz NGO prowadząca działalność gospodarczą. **Zjawisko zlecania PES realizacji zamówień publicznych w trybie PZP jest zatem w skali całego województwa świętokrzyskiego marginalne.**

Respondentów poproszono także o deklarację, czy reprezentowane przez nich JST zlecały w 2015 r. dostarczenie dóbr lub usług poszczególnym typom PES w trybie powierzenia realizacji zadań na podstawie Ustawy o działalności pożytku publicznego lub innych aktów prawnych.

Wykres nr 44. % JST, które zlecały w 2015 r. zadania PES poszczególnych typów w trybie powierzenia realizacji zadań na podstawie Ustawy o działalności pożytku publicznego lub innych aktów prawnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

Jedynie 4% badanych JST powierzyło organizacjom pozarządowym prowadzącym działalność gospodarczą dostarczenie dóbr lub usług w trybie Ustawy o działalności pożytku publicznego, a po 2% badanych JST zrobiło to w 2015 r. w odniesieniu do NGO prowadzących odpłatną działalność pożytku publicznego oraz spółdzielni socjalnej osób prawnych. Zjawisko zlecania PES realizacji zamówień publicznych w trybie Ustawy o działalności pożytku publicznego jest zatem równie marginalne jak samorządowe zlecenia dla PES realizowane w trybie Ustawy PZP. **Zrealizowane badanie pozwala wyciągnąć wniosek, że instrument rozwoju sektora ES będący w dyspozycji samorządów lokalnych w postaci zakupu przez nie produktów i usług od PES praktycznie nie funkcjonuje w województwie świętokrzyskim.**

Jedynie 2 badanych przedstawicieli JST podało łączną wartość zamówień zrealizowanych na ich rzecz przez PES. W jednym wypadku było to 20 tys. zł, a w drugim 199 tys. zł.

Przedstawicieli tych JST, które zlecały PES dostarczenie dóbr i usług poproszono o wskazanie, jakiego typu zamówienia realizowały PES na ich rzecz. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano poniżej.

Wykres nr 45. Rodzaje usług, które realizowały PES na rzecz JST w 2015 r.

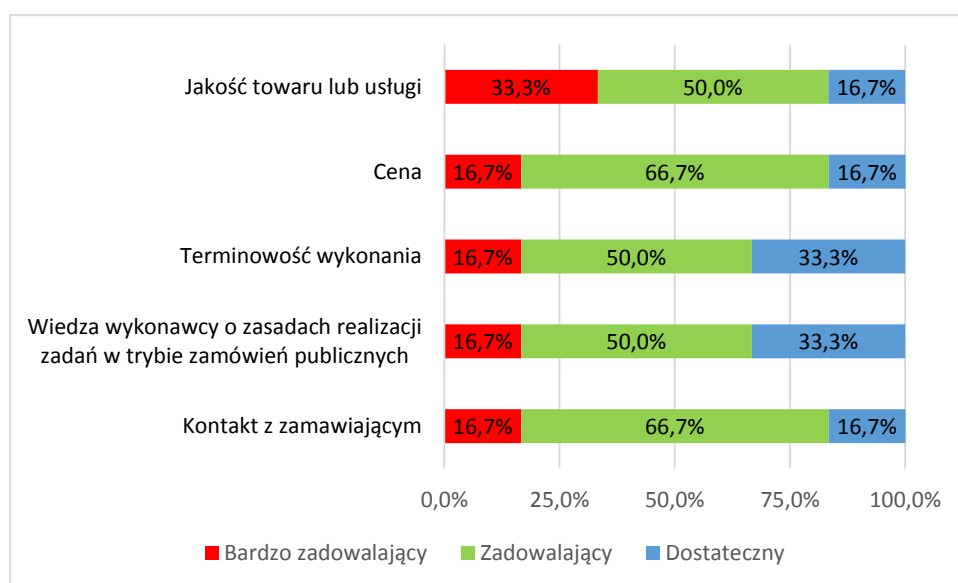

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

Połowa JST z województwa świętokrzyskiego, która współpracowała z PES w formie zlecania im dostarczenia produktów lub usług zlecała im usług porządkowe i utrzymanie czystości. Relatywnie popularne było także zlecenie PES realizacji usług opiekuńczych. W pojedynczych przypadkach zlecano realizację usług renowacji budynków, cateringowych, edukacyjnych/szkoleniowych, usług z zakresu kultury oraz usług z zakresu pomocy i integracji społecznej, a także usług w zakresie ochrony przeciwpożarowej, ochrony zabytków, usług sportowych i rekreacyjnych. **Typ usług zlecanych przez JST podmiotom ekonomii społecznej jest zatem zróżnicowany.**

Przedstawiciele JST, które zlecały w 2015 r. podmiotom ekonomii społecznej dostarczenie dóbr lub usług poproszono o ocenę zadowolenia ze zrealizowania zamówienia publicznego przez PES w aspektach takich jak: jakość towaru lub usługi, cena, terminowość wykonania, wiedza wykonawcy o zasadach realizacji zadań w trybie zamówień publicznych i kontakt z Zamawiającym. Respondenci oceniali poziom wykonania zleceń przez PES w poszczególnych aspektach na 5-stopniowej skali (bardzo zadowolający, zadowolający, dostateczny, niezadowolający, bardzo niezadowolający). Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na wykresie zamieszczonym poniżej.

Wykres nr 46. Zadowolenie przedstawicieli JST z poszczególnych aspektów wykonania zleceń przez PES w 2015 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

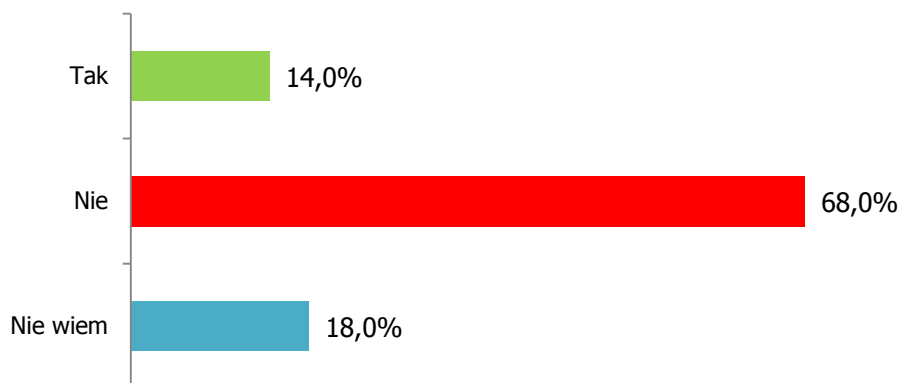
Ogólna ocena zadowolenia z wykonania zamówień publicznych przez PES na rzecz JST dokonana przez przedstawicieli Zamawiających jest dość wysoka. Relatywnie najsłabiej oceniona została terminowość wykonania oraz wiedza przedstawicieli Wykonawców (PES) o zasadach realizacji zadań w trybie zamówień publicznych. Tym niemniej sygnalizowana w niniejszym raporcie bariera w zakresie stosowania klauzul społecznych w postaci ryzyka niskiej jakości wykonania zamówień publicznych przez PES nie znalazła w praktyce potwierdzenia w województwie świętokrzyskim w 2015 r.

4.6.5. Wsparcie finansowe udzielane PES przez JST

Przedstawiciele JST poproszono o wskazanie, czy reprezentowane przez nich gminy i powiaty wspierały finansowo PES (np. poprzez dotacje, pożyczki, poręczenia) w 2015 r. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano na poniższym wykresie.

Wykres nr 47. Rozkład odpowiedzi na pytanie kwestionariuszowe „Czy Pani/Pana jednostka samorządu terytorialnego wspierała finansowo podmioty ekonomii społecznej w 2015 roku (np.. poprzez dotacje, pożyczki, poręczenia)?

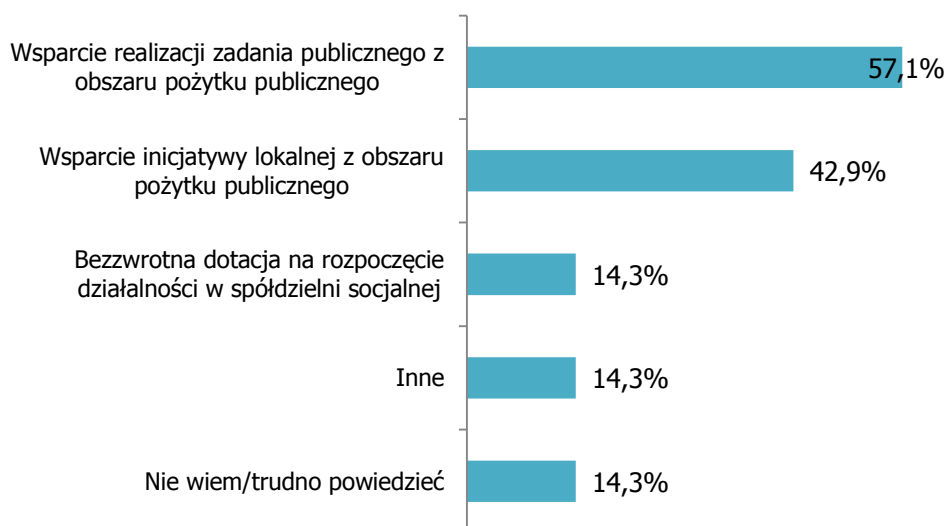

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

Jedynie 14% badanych JST wspierała w 2015 r. finansowo (np. poprzez dotacje, pożyczki, poręczenia) podmioty ekonomii społecznej.

Przedstawiciele JST, którzy zadeklarowali, że ich gmina/powiat wspierała finansowo PES poproszono o wskazanie, jakiego typu wsparcia finansowego udzielali PES.

Wykres nr 48. Typ wsparcia finansowego udzielanego PES przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

Najpopularniejsze formy wsparcia finansowego dla PES udzielane przez JST z województwa świętokrzyskiego to wsparcie realizacji zadania publicznego z obszaru pożytku publicznego (57,1% badanych JST, które udzieliły jakiegokolwiek wsparcia finansowego PES w 2015) oraz wsparcie inicjatywy lokalnej z obszaru pożytku publicznego (42,9%). Jedynie w jednym badanym przypadku zidentyfikowano wsparcie w postaci udzielenia bezzwrotnej dotacji na

rozpoczęcie działalności w spółdzielni socjalnej (zastosowana przez samorząd powiatowy). Nie zidentyfikowano przypadków udzielania przez JST pożyczek i poręczeń dla PES.

Podsumowując, skala i zakres udzielanego przez JST wsparcia finansowego dla PES są niewielkie.

4.6.6. Wsparcie pozafinansowe udzielane PES przez JST

Respondentów poproszono także o deklarację, czy reprezentowane przez nich JST wspierały PES pozafinansowo. **Jedynie 24% samorządów lokalnych z województwa świętokrzyskiego zadeklarowało świadczenie wsparcia o charakterze pozafinansowym dla podmiotów ekonomii społecznej w 2015 r.**

Poniżej zaprezentowano strukturę udzielanego wsparcia pozafinansowego.

Wykres nr 49. Typ wsparcia pozafinansowego udzielanego PES przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

Wsparcie to najczęściej miało charakter rzeczowy (np. udostępnienie sali, telefonu, faksu itp.) – w przypadku 66,7% samorządów lokalnych, które udzieliły jakiegokolwiek wsparcia pozafinansowego podmiotom ekonomii społecznej; następnie zaś „współpraca przy realizacji wspólnych przedsięwzięć” (58,3%) oraz „udostępnienie przez samorząd lokalny lokalu, budynku lub działki pod działalność” (50%). Najmniej popularną formą wsparcia pozafinansowego były z kolei szkolenia, bezprzetargowe przekazanie nieruchomości oraz doradztwo (np. prawne). Skala i zróżnicowanie wsparcia pozafinansowego PES przez JST jest zatem nieco wyższa niż w przypadku wsparcia o charakterze finansowym.

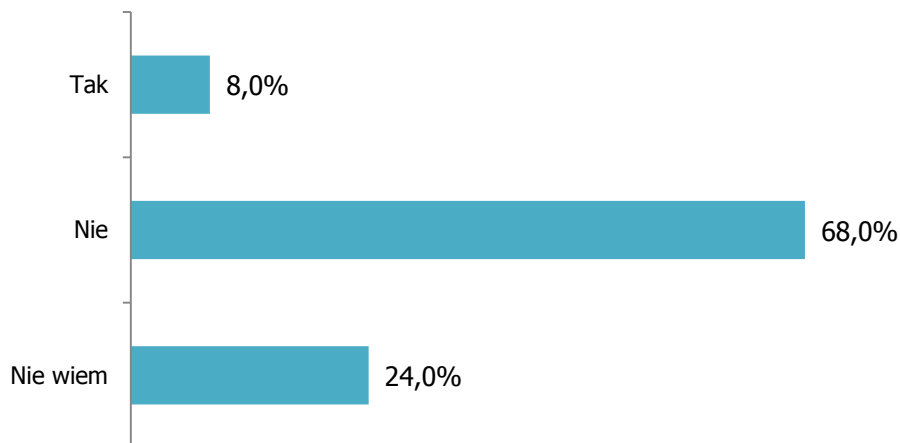
4.6.7. Partnerstwa PES z JST

Kolejną formą współpracy JST z PES może być wchodzenie w partnerstwa (np. partnerstwa projektowe) pomiędzy tymi podmiotami. Badanych przedstawicieli JST zapytano, czy wchodzili

oni w tego typu partnerstwa w 2015 r. Wyniki badania w tym zakresie znajdują się na poniższym wykresie.

Wykres nr 50. Rozkład odpowiedzi na pytanie kwestionariuszowe „Czy Państwa jednostka samorządu terytorialnego w 2015 roku była partnerem podmiotu ekonomii społecznej (np. partnerstwo projektowe)?”

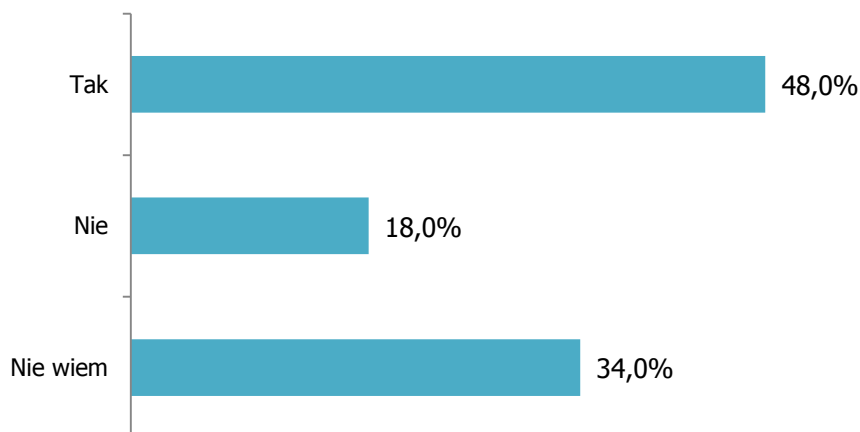
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

Jedynie 8% badanych JST wchodziło w partnerstwo (np. projektowe) z podmiotami ekonomii społecznej. Ta forma współpracy jest więc również słabo rozpowszechniona w województwie świętokrzyskim.

4.6.8. Plany JST w zakresie ekonomii społecznej

Przedstawiciele JST poproszono o opinię na temat zasadności tworzenia nowych PES na w ich gminach/powiatach. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano poniżej.

Wykres nr 51. Rozkład odpowiedzi na pytanie kwestionariuszowe „Biorąc pod uwagę sytuację społeczną w gminie/powiecie, czy Pana/Pani zdaniem zasadne byłoby tworzenie nowych podmiotów ekonomii społecznej?”

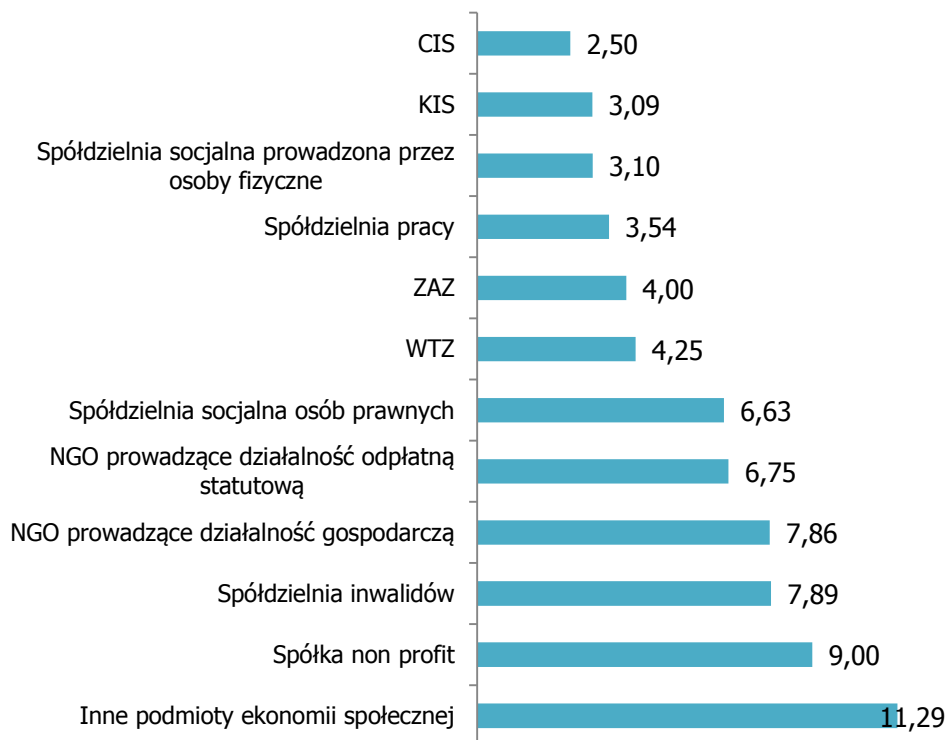
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

Blisko połowa badanych przedstawicieli samorządów lokalnych potwierdziła, że w ich gminie/powiecie zasadne byłoby tworzenie nowych podmiotów ekonomii społecznej, co świadczy o **dostrzeganiu potrzeby rozwoju sektora ES w skali lokalnej**. 18% badanych stwierdziło, że nie ma potrzeby tworzenia nowych PES w ich gminach/powiatach, natomiast 34% badanych nie wyraziło jednoznacznej opinii w tym zakresie. Dane te stoją w pewnym kontraście do prezentowanych wcześniej informacji na temat niewielkiego wsparcia udzielanego przez JST już funkcjonującym podmiotom ekonomii społecznej. Należy jednak mieć na uwadze fakt, że w blisko połowie badanych gmin ich przedstawiciele stwierdzili, że nie ma na ich terenie żadnych podmiotów ekonomii społecznej lub też nie wiedzą oni, czy, a jeżeli tak, to ile takich podmiotów jest - w tym kontekście bardzo niskie wartości wskaźników aktywności JST na polu współpracy z PES/wsparcia PES wytłumaczyć można po prostu brakiem lokalnych partnerów do współpracy/podmiotów, którym można by udzielić wsparcia, gdyby było potrzebne.

Respondentów poproszono o wskazanie, jakiego typu PES byłyby najbardziej potrzebne w ich gminach/powiatach poprzez uszeregowanie typów PES od najbardziej do najmniej potrzebnego. Najbardziej potrzebny typ PES otrzymał rangę „1”, co oznacza, że im niższa ranga, tym bardziej potrzebny jest PES danego typu w gminie/powiecie reprezentowanym przez respondenta. Wyniki badania w tym zakresie zaprezentowano poniżej.

Wykres nr 52. Średnia ranga istotności utworzenia danego typu PES w opinii przedstawicieli JST

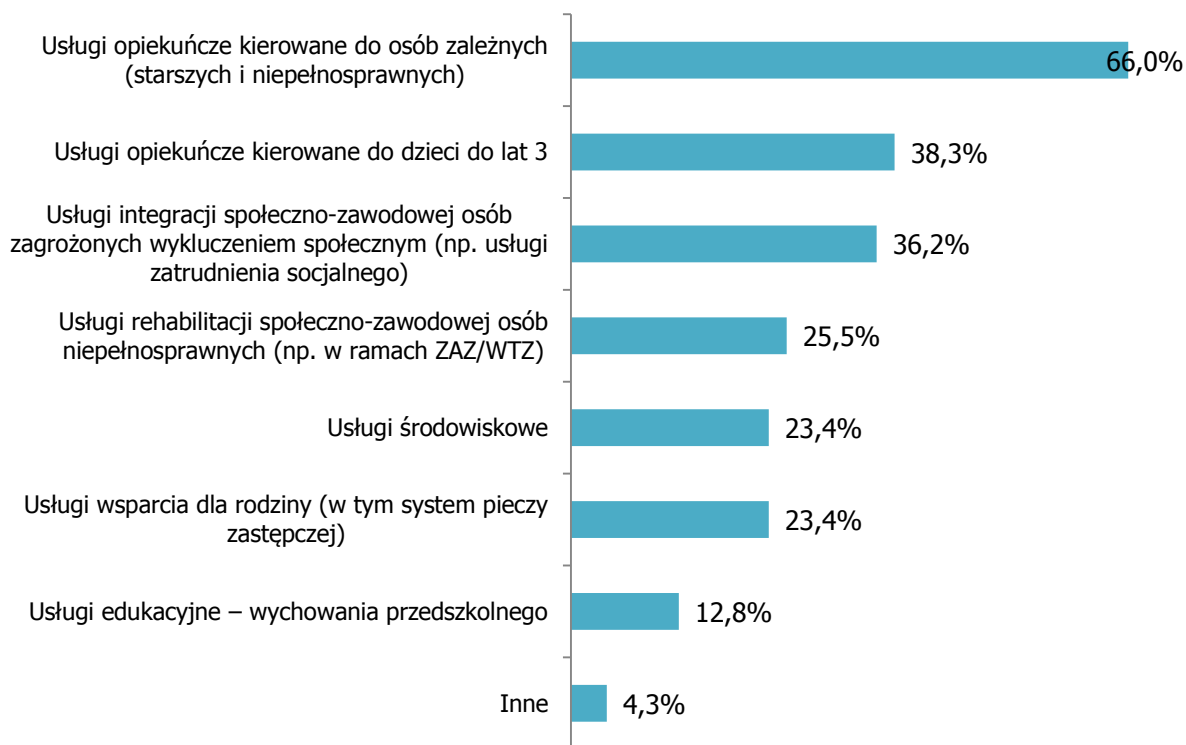
Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

Za najbardziej potrzebne w społecznościach lokalnych przedstawiciele gmin i powiatów uznali PES o charakterze reintegracyjnym: CIS (średnia ranga 2,50) oraz KIS (3,09), a także

spółdzielnie socjalne prowadzone przez osoby fizyczne (3,10). Dość nisko w rankingu najbardziej potrzebnych w społecznościach lokalnych PES znajduje się spółdzielnia socjalna osób prawnych, co może wskazywać na niechęć lub obawy JST przed podejmowaniem tego typu działań, wymagających od JST po pierwsze podjęcia ryzyka związanego z możliwym niepowodzeniem takiego przedsięwzięcia, po drugie zaś zainwestowania czasu i innych zasobów samorządu lokalnego w powstanie i rozwój tego typu spółdzielni socjalnej.

Przedstawiciele samorządów lokalnych poproszono także o wskazanie usług społecznych, których najbardziej brakuje w ich gminie/powiecie. Każdy z respondentów wskazać mógł do 3 usług społecznych. Odpowiedzi na to pytanie kwestionariuszowe stanowić mogą jedną ze wskazówek pomocnych przy projektowaniu powstawania nowych spółdzielni socjalnych i innego typu PES lub przebranzawiania już istniejących PES – podmioty świadczące usługi, których deficyt jest odczuwalny przez samorządy lokalne będą miały z pewnością większe szanse na uzyskanie różnego typu wsparcia od tych samorządów.

Wykres nr 53. Najbardziej deficytowe usługi społeczne w opinii przedstawicieli JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI z przedstawicielami JST

W opinii przedstawicieli JST zdecydowanie najbardziej brakuje w społecznościach lokalnych usług opiekuńczych kierowanych do osób zależnych (starszych i niepełnosprawnych) – wskazało na nie aż 66,0% badanych. Oprócz tego relatywnie często wskazywano na usługi opiekuńcze kierowane do dzieci do lat 3 (żłobki, kluby dziecięce itp.) – 38,3% oraz usługi integracji społeczno-zawodowej osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (np. usługi zatrudnienia socjalnego) – 36,2%.

4.6.9. Podsumowanie

Dane zaprezentowane w niniejszym rozdziale świadczą o tym, że współpraca pomiędzy JST a PES w województwie świętokrzyskim jest słabo rozwinięta. Jednostki samorządu terytorialnego w niewielkim stopniu wykorzystują dostępne im instrumenty wsparcia JST, ekonomia społeczna jest też raczej słabo osadzona w strukturach JST (zarówno w aspekcie organizacyjnym, jak i w dokumentach strategicznych). Przedstawiciele JST co prawda wyrażają zainteresowanie powstawaniem nowych PES w ich gminach/powiatach, jednakże raczej nie są skłonne do podejmowania jakichkolwiek inwestycji w tym zakresie.

4.7. Szczegółowa diagnoza procesu reintegracji/rehabilitacji społeczno-zawodowej w podmiotach ekonomii społecznej, w tym barier skuteczności procesu i potrzeb w zakresie jego usprawniania

Jeden z przeprowadzonych w ramach badania zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) miał na celu scharakteryzowanie sposobów realizacji funkcji reintegracyjnych/rehabilitacyjnych przez podmioty ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym. Wywiad skierowany był do przedstawicieli 4 typów PES tj. Centrów Integracji Społecznej (CIS), Klubów Integracji Społecznej (KIS), Zakładów Aktywności Zawodowej (ZAZ) oraz Warsztatów Terapii Zajęciowej (WTZ) z województwa świętokrzyskiego. W wywiadzie udział wzięło 6 pracowników wymienionych wcześniej PES.

4.7.1. Charakterystyka społeczno-zawodowa beneficjentów podmiotów ekonomii społecznej o charakterze reintegracyjnym

Uczestnictwo w poszczególnych podmiotach ekonomii społecznej uregulowane jest odpowiednimi ustawami. W przypadku klubów integracji społecznej i centrów integracji społecznej jest to *ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym (t.j.: Dz. U. z 2011 r. Nr 43, poz. 225 z późn. zm.)*. O tym kto może zostać uczestnikiem warsztatów terapii zajęciowej i zakładów aktywności zawodowej decyduje *ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (t.j.: Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 z późn. zm.)* oraz właściwe rozporządzenia.

Osoby przynależące do klubów integracji społecznej i centrów integracji społecznej to grupa bardzo mocno zróżnicowana. Instytucje te kierują swoją ofertą do różnych grup zagrożonych wykluczeniem społecznym: długotrwale bezrobotnych, beneficjentów ośrodków pomocy społecznej, osób z niepełnosprawnościami (fizyczną i psychiczną), osób starszych, bezdomnych, wychodzących z zakładów karnych, osób z uzależnieniami różnego rodzaju, osób o statusie uchodźcy.

Teoretycznie my pracujemy z osobami z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Naszymi uczestnikami są przede wszystkim osoby długotrwale bezrobotne, po zakładach karnych, chore psychicznie, z niepełnosprawnością, osoby bezdomne. Zdarzają się też nam uchodźcy. Więc to jest ciężka [i różnorodna] grupa, żeby naprawdę można było efektywnie pracować (FGI CIS AK)

Warsztaty terapii zajęciowej oraz zakłady aktywności zawodowej skupiają swoje działania na osobach o różnym stopniu niepełnosprawności fizycznej i psychicznej. W związku z tym beneficjenci tych PES są grupą bardziej jednolitą, choć również zróżnicowaną wewnątrz pod względem wieku, sytuacji życiowej oraz posiadanych kompetencji społeczno-zawodowych.

Pracujemy głównie dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, naszymi beneficjentami są również osoby sprawnie intelektualnie, a niesprawne ruchowo (FGI WTZ MS)

W Zakładzie Aktywności Zawodowej zatrudniamy tylko i wyłącznie osoby niepełnosprawne, oczywiście oprócz trenerów, asystentów i kadry kierowniczej są zatrudniane osoby niepełnosprawne i są to dwojakiemu rodzaju niepełnosprawności: osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności ruchowej i niepełnosprawność umysłowa w stopniu umiarkowanym. W związku z tym jakby grono naszych podopiecznych pracowników jest zawężone, bo zgodnie z ustawą możemy zatrudniać właśnie te dwa rodzaje niepełnosprawności (FGI ZAZ MG)

4.7.1.1. Specyficzne zachowania i cechy beneficjentów

Mimo ogromnego zróżnicowania klientów PES, uwarunkowanego indywidualnym kontekstem sytuacji życiowej każdego z nich, można wyróżnić charakterystyczne cechy i sposoby zachowania łączące beneficjentów. Są to:

- **postawa roszczeniowa**

Klienci MOPR-u (...) oni wiedzą więcej i lepiej niż my sami. Oni wiedzą lepiej, jakie mają prawa, co ich, co im się należy. Grupa roszczeniowa bardzo i oni chcieliby, żeby im pracę dać i taką na takich warunkach, jakie oni chcą, z taką płacą, jaką oni chcą, bo oni przecież nie będą pracować za najniższą krajową. Bo to się nie opłaca. Bo jak sobie podsumują wszystkie świadczenia, które mają z MOPR-u plus dodatki typu żywienie, różnego rodzaju zasiłki, no to wychodzą praktycznie na to samo, więc po co iść do pracy (FGI KIS MS)

- **wyuczona bezradność**

Co za tym idzie bezradność życiowa, wyuczona bezradność, bym nawet powiedziała. I osoby z niskim wykształceniem, i tak jak tutaj Pani powiedziała tym osobom chyba, jeżeli mamy tylko takie środki, możliwości najłatwiej pomóc. Bo ich trzeba wesprzeć, poprowadzić trochę za rękę i oni pójdą (FGI KIS MS)

- **niskie poczucie własnej wartości**

I tak w zasadzie ja widzę przynajmniej po tych moich klientach, że tak naprawdę najczęstszą przyczyną bezrobocia jest niskie poczucie własnej wartości. I to, że oni nie wierzą w siebie, automatycznie wpływa na to, że jest im ciężko wyjść na rynek pracy, bo to, co Pani powiedziała, że podjęcie pracy jest czynnikiem stresogennym, i dlatego oni wolą taką bezpieczną, swoją przystań (FGI KIS MS)

- **brak poczucia bezpieczeństwa**

To, to, przepraszam, ale tak mi się skojarzyło, że mówimy cały czas, Pani zadaje różne pytania, ale sprowadza się do jednego - poczucia własnej wartości i poczucia bezpieczeństwa (FGI WTZ MS).

- **brak poczucia stabilizacji życiowej**
- **bierność**

Pracownicy wszystkich PES biorących udział w badaniu zmagają się z problemem braku przestrzegania przez beneficjentów norm społecznych tzn. przestrzegania punktualności, obowiązkowości i efektywnej pracy.

Ja myślę, że na pewno u Państwa jak i u nas są osoby, które nie podjęły w życiu zatrudnienia i nie wiedzą, co to jest praca i umowa o pracę. Stosunek pracy i charakter, punktualność, tak że dzisiaj osoba jest, jutro jej nie ma, no bo ona nie wie, co to jest praca. No to u nas się to zjawiało na początku notorycznie. W tym momencie przychodzące osoby mają z tym problem (FGI ZAZ ZW)

Istotnym dla respondentów podziałem, który odgrywa ogromną rolę w pracy z beneficjentem, jest to czy jest to osoba (1) mająca wcześniej kontakt z pracą zarobkową czy też (2) nigdy nie zetknęła się z otwartym rynkiem pracy. Wszystkie z wymienionych wyżej cech i problemów pojawiają przede wszystkim w przypadku drugiej grupy beneficjentów.

W kontekście warsztatów terapii zajęciowej i zakładów aktywności zawodowej, w przypadku których mówimy o osobach z niepełnosprawnościami, występowanie wymienionych cech negatywnych uwarunkowane jest postawą ich rodziców i opiekunów. Respondenci mówili o trzech grupach:

- świadomych potrzeby usamodzielnienia i samodzielnie podejmujących działania w tym kierunku,
- zmuszanych przez rodziców/opiekunów do podjęcia tych działań,
- ograniczanych przez opiekunów w usamodzielnieniu się, przez nadmierną kontrolę i nadopiekuńczość.

Szczególną grupę stanowią też osoby z niepełnosprawnościami nabytymi, które poprzez swoje wcześniejsze doświadczenie z pracą zarobkową są bardziej zmotywowane do pracy i stają się nieraz liderami w zakładach aktywności zawodowej i warsztatach terapii zajęciowej. Należy również wspomnieć, że pozytywnymi cechami beneficjentów WTZ-ów i ZAZ-ów wymienianymi przez respondentów, było otwarcie ich klientów na kontakty międzyludzkie oraz chęć do pracy.

To są osoby bardzo zadowolone z tego, że mogą pracować, ale przede wszystkim są bardzo otwarte na kontakty międzyludzkie, to jest dla nich najważniejsze. I myślę, że podobnie jest w CIS-ie i w KIS-ie, bo dużo z tych osób jest zamkniętych w czterech ścianach, no bo nie mają, nie mają pieniędzy, więc nie mogą gdzieś wyjść dalej. No a tutaj już trochę się to zmienia i nawet te kontakty, rozmowa między tymi osobami [jest dla nich ważna]. One się gdzieś spotykają po pracy (FGI ZAZ MT)

4.7.1.2. Motywacje i oczekiwania beneficjentów PES reintegracyjnych

Motywacje beneficjentów KIS i CIS zależą od tego czy dany klient (1) dobrowolnie udaje się po pomoc do danej instytucji czy też (2) robi to pod przymusem innych instytucji np. Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie. Pierwszej z grup zależy przede wszystkim na **uzyskaniu stabilizacji życiowej** poprzez np. podpisanie kontraktu w klubie integracji społecznej, a co za tym idzie **zyskaniu poczucia bezpieczeństwa i wyjściu z niekorzystnej sytuacji życiowej** oraz **podniesienie kwalifikacji zawodowych**.

(...) jeżeli realizujemy projekty unijne, a co za tym idą szkolenia kwalifikacyjne, takie chwilowe są też staże, no to za tym idą też pieniądze. Więc kwestia podniesienia kwalifikacji i uzyskania jakiegoś wsparcia pieniężnego (FGI KIS MS)

Taką motywacją myślę jest też chęć po prostu znalezienia pracy. Przynajmniej jak obserwuję to u naszych klientów, którzy przychodzą, którzy... bo mamy taki kącik samodzielnego poszukiwania pracy, gdzie te osoby przychodzą i wiedzą, że mogą sobie przejrzeć, są świeże oferty, codziennie aktualizowane, oni mogą przeglądać. I chęć znalezienia pracy plus ta atmosfera, bo u nas nie jest jak w urzędzie. Po prostu przychodzą, jest takie indywidualne podejście do klienta, więc wiedzą, że mogą przyjść, mogą porozmawiać, mogą zapytać. Nikt na nich krzywo nie spojrzy, nie krzyczy, nie pyta, co tu robisz?" (FGI KIS MS)

Z powyższej wypowiedzi widać, że poczucie bezpieczeństwa zapewnia nie tylko stałe zatrudnienie, ale również przyjazna atmosfera panująca w siedzibie podmiotu ekonomii społecznej. Z drugiej strony to poczucie bezpieczeństwa, jakie zapewnia PES, może stać się przyczyną do zatrzymania procesu reintegracji zawodowej beneficjenta, ponieważ jego główną motywacją staje się integracja z innymi pracownikami danego warsztatu:

Jeśli chodzi tutaj o uczestników CIS-u, to pierwszą taką motywacją to jest bezpieczeństwo. Bo u nas na przykład, jeżeli mamy uczestników, którzy z różnych powodów do nas przyszli, to przede wszystkim ta bezpieczna praca. Mamy warsztat właśnie podobny, tylko nie introligatorski, a małej poligrafii, gdzie nasi uczestnicy składają teczki. To jest taka bezpieczna praca, gdzie pracują od poniedziałku do piątku, powiedzmy od 8:00 tak do 15:30 i oni siedzą. Siedzą, składają te teczki, rozmawiają, wtedy integracja jest i to jest bardzo dużo. I tylko po to przychodzą. Pierwsze, to jak przychodzą klienci z MOPR-u, to "słyszałam od kogoś, że u was składają teczki". "Ale my mamy inne warsztaty". "Nie, nie, nie, nie, bo ja przyszłam tylko po to, żeby sobie posiedzieć, wypić kawkę". Bo to był taki bezpieczny warsztat (...), ale ja oprócz tego, że jestem doradcą zawodowym, to przez parę miesięcy stałam się takim batem dla nich. Że od samego początku uczą się pewnych czynności, uczą pewnych zachowań. Czyli wypracowujemy tutaj, tak jak Państwo mówili, że przychodzę punktualnie, tak? Muszę, ale zdarza się, że punktualnie to dla kogoś godzina 9:00 (FGI CIS AK)

Motywacje drugiej grupy mają charakter roszczeniowy tj. zyskanie zasiłku, ubezpieczenia zdrowotnego, opłacenie składek rentowo-emerytalnych itd. Grupa ta traktuje więc w. w. PES jak „przedłużenie pomocy społecznej” lub sposób na dotrwanie do emerytury.

(...) Mamy duży problem z takimi osobami, ponieważ zawsze jest tak, że oni by przyszli do nas, jak byśmy im dali 2 tysiące na rękę. Z całym full wypasem, czyli ubezpieczeniem zdrowotnym, niestety nie możemy, nie mamy takiej możliwości, całym takim pakietem socjalnym. Jedynie tylko opłacamy składki rentowo-emerytalne, więc jeżeli komuś, kto jest w wieku powiedzmy takim przedemerytalnym, brakuje rok czasu czy te półtora roku, może nabyć tych świadczeń czy do emerytury, czy do renty. Na tym etapie również (FGI CIS AK)

Nieco inaczej scharakteryzować można motywacje uczestników WTZ i ZAZ. Oprócz motywacji finansowych, pojawia się również kwestia poczucia bezpieczeństwa, które oferują np. zakłady pracy chronionej. Motywację beneficjentów WTZ i ZAZ stanowią więc:

- **chęć zawiązania nowych znajomości, spoza kręgu najbliższej rodziny i opiekunów,**
- **potrzeba zmiany otoczenia,**
- **chęć do wykonywania pracy zawodowej,**
- **potrzeba usamodzielnienia się,**
- **ciekawość,**
- **potrzeba powrotu do „normalności” (w przypadku osób z niepełnosprawnością nabytą),**
- **zyskanie pomocy w zakresie fizjoterapii.**

[Zgłaszają się] żeby nie być samotnym, żeby mieć zajęcia z zakresu fizjoterapii, żeby mieć zajęcia nieodpłatne, bez skierowań, bez stania w kolejce, z psychologiem, żeby mieć przyjaciół, żeby gdzieś wyjeżdżać, żeby wyjść z domu. Jeśli chodzi o Warsztat Terapii Zajęciowej z reguły ostatnim, ostatnią rzeczą jest praca. To jest ostatnia rzecz, po którą ktoś przychodzi. I jest jeszcze ważny czynnik - pieniądze. Warsztaty Terapii Zajęciowej wprawdzie nie wypłacają pensji, dają środki z tytułu treningu ekonomicznego, czyli, jak mówi młodzież u mnie, kieszonkowe. To są naprawdę żadne pieniądze, ale są. I to jest, ale głównym czynnikiem, ostatnio przyjąłem dwóch panów, to właśnie dlatego, żeby nie być samotnym, żeby być w grupie, żeby być pomiędzy ludźmi (FGI WTZ MS)

[Przychodzą też] z tak zwanej ciekawości. Bo mama naopowiadała synowi czy tam znajomi powiedzieli "Weź idź do pracy, zobaczysz, jak to jest". Więc on w sumie de facto do końca nie jest świadomy tego na razie, no ale przyjmujemy, no to dobra. Fajnie, kuchnia czy tam intrologatorstwo, są ludzie, psycholog, super grupa, więc jest (FGI ZAZ ZW).

Mówiąc o beneficjentach WTZ i ZAZ należy też wspomnieć o motywacjach ich najbliższej rodziny, rodziców i opiekunów. Są to:

- **chęć zapewnienia podopiecznemu niezależności życiowej,**
- **zyskanie czasu „wolnego”, poprzez skierowanie podopiecznego do placówki PES,**
- **prestiż społeczny.**

[Często chodzi o] prestiż. Dlatego, że rodzic wtedy może na zewnątrz powiedzieć "mój syn, moja córka pracuje (...)" chociaż jest niepełnosprawny" (FGI WTZ MS).

Podsumowując, charakterystyki poszczególnych grup beneficjentów podmiotów ekonomii społecznej uwarunkowane są **czynnikami zewnętrznymi** (sytuacja życiowa, otoczenie społeczne, możliwość nabycia kompetencji zawodowych oraz zdobycia wykształcenia) i **wewnętrznymi** (potrzeba wyjścia ze społecznej izolacji, chęć samorozwoju, ciekawość czy wręcz przeciwnie postawa roszczeniowa lub bezradność i społeczna apatia). Respondenci podkreślali, że mimo możliwości stworzenia ogólnych kategorii klientów PES, które reprezentują, każdy przypadek jest indywidualnie uwarunkowany i tak też powinien być traktowany w podejmowanych działaniach reintegracyjnych.

4.7.2. Oferta podmiotów ekonomii społecznej oraz ich działania

4.7.2.1. *Schematy działania i formy wsparcia udzielane w ramach PES o charakterze reintegracyjnym*

Badane podmioty ekonomii społecznej opierają się na ogólnym schemacie działania, który składa się z trzech podstawowych elementów: (1) integracji społecznej (np. wyjścia to kina, wycieczki, spotkania integracyjne, w przypadku WTZ/ZAZ etap ten nazywany jest rehabilitacją społeczną), (2) terapii indywidualnej i grupowej (np. warsztaty, spotkania z psychologiem, terapia uzależnień), (3) integracja zawodowa (np. szkolenia zawodowe, spotkania z doradcą zawodowym, różne formy wspieranego zatrudnienia, pracownice zawodowe warsztatów terapii zajęciowej, działania w zakładach pracy chronionej itd., w przypadku WTZ/ZAZ etap ten nazywany jest rehabilitacją zawodową). W przypadku WTZ i ZAZ na drugim z etapów dodać należy również działania na rzecz rehabilitacji zdrowotnej (np. regularne spotkania z fizjoterapeutą itd.).

CIS i KIS działają w oparciu o metodę towarzyszenia, która składa się z kilku etapów:

- **Etap I:** Spotkanie informacyjne (pierwszy kontakt)
- **Etap II:** Spotkanie indywidualne (aktywne słuchanie) – efektem jest podpisanie kontraktu lub oświadczenia o rezygnacji ze wsparcia metodą towarzyszenia
- **Etap III:** Ocena sytuacji – diagnoza
- **Etap IV:** Towarzyszenie i wspieranie
- **Koniec udziału osoby bezrobotnej w procesie towarzyszenia** (na skutek rezygnacji ze wsparcia metodą towarzyszenia lub podpisania umowy o pracy)

Metoda towarzyszenia oparta jest o indywidualny kontakt z klientem, wspieranie go na każdym z etapów reintegracji społeczno-zawodowej, ale również na zasadzie wzajemności podejmowanego zaangażowania.

Pracujemy metodą towarzyszenia, metodą, której w zasadzie jesteśmy prekursorami w Polsce i zaczerpnęliśmy ją z Francji. Metoda składa się z etapów towarzyszenia tej osobie bezrobotnej na zasadzie dosłownie pewnego rodzaju prowadzenia jej. (...) Są to pewnego rodzaju etapy towarzyszenia, czyli słuchanie, przede wszystkim, pierwsze spotkanie, kontrakt, praca z tą osobą, towarzyszenie jej w różnych sytuacjach, jakby

idziemy ręką w rękę z tą osobą. Pomagamy, ją wspieramy na zasadzie takiej dobrowolności, ale też wzajemności (FGI KIS MS).

W oparciu o podobny schemat działania funkcjonują placówki WTZ i ZAZ tworząc Indywidualne Programy Rehabilitacyjne. Zawierają one diagnozę deficytów beneficjenta oraz wskazują działania, które należy podjąć w celu poprawy jego sytuacji w każdym z trzech wymiarów rehabilitacji – zawodowej, zdrowotnej i społecznej. Poszczególne rodzaje rehabilitacji realizowane są równolegle.

U nas doradca zawodowy to jest w sumie to samo [jak w CIS i KIS]. (...) Do tego dochodzi psycholog, fizjoterapeuta, jako ta reintegracja społeczna. Zawodowo instruktorzy na poszczególnych warsztatach, praca z nimi pod nadzorem, częściowo później samodzielna. Rada programowa, czyli instruktor, trener pracy, inaczej doradca zawodowy, fizjoterapeuta, terapeuta spotykają się, rozmawiają na temat tej osoby, czy jest już gotowa czy nie jest, czy pod względem zawodowym już się nadaje na wolny rynek, czy pod względem psychologiczno-społecznym można ją już przygotowywać do wyjścia. I decyzja rady łącznie, zanim będzie decyzja, oczywiście musi być oferta pracy. [To się nazywa] Indywidualny Program Rehabilitacyjny (FGI ZAZ ZW)

Podsumowując, działania wszystkich typów PES bardzo silnie bazują na indywidualnym podejściu do sytuacji każdego z beneficjentów oraz na bliskim kontakcie z nim, zapewniając wsparcie na każdym z etapów reintegracji. Co za tym idzie przedstawiciele PES wspominali również o potrzebie dostosowania form aktywizacji do kwalifikacji uczestników:

Oprócz tego te osoby dzielimy, tak jak mówię, na te właśnie grupy i zgodnie z predyspozycjami zawodowymi, manualnymi decyzją doradcy zawodowego tak są właśnie kierowane (FGI ZAZ ZW)

Mimo, to szczególnie w przypadku zakładów aktywności zawodowej, które muszą utrzymać się ze swojej działalności gospodarczej starają się wyrównywać szanse uczestników:

[Dbamy o wyrównany poziom naszych beneficjentów] no bo my chcemy, żeby ta firma nasza też działała, prawda? Czyli jeżeli sobie wyszkolimy super, hiper na przykład pięciu pracowników, to wcześniej czy później oni nam odejdą, no i to wiadomo, dostęp, dostęp ma być równy dla wszystkich (FGI ZAZ MT)

Wynika to z potrzeby sprawnego funkcjonowania zakładu aktywności zawodowej oraz zachowania konkurencyjności produkowanych przez nie produktów lub usług na wolnym rynku.

4.7.2.2. Ograniczenia i problemy związane z rekrutacją do PES

Proces rekrutacji do danego typu PES nie zawsze kończy się wynikiem pozytywnym. Dzieje się tak głównie z przyczyn technicznych i formalnych. Do przyczyn formalnych zaliczyć można **ograniczenia ustawowe**:

Mamy ręce związane ustawą. W związku z tym jedna osoba niepełnosprawna w stopniu umiarkowanym i dokładnie ten sam rodzaj niepełnosprawności powinniśmy zatrudnić. Inna sprawa, że bardzo dużo ludzi przychodzi, nie znając charakterystyki pracy

i możliwości zatrudniania w ZAZ-ie. Przychodzą do nas, no tygodniowo po kilka, po kilka CV, które niestety, nie możemy ich nawet wziąć pod uwagę, bo nie spełniają tych kryteriów naszych ZAZowych, wewnętrznych (FGI WTZ MS)

Odmawiam takim uczestnikom, którzy na przykład nie spełniają warunków. My działamy na zasadzie zatrudnienia socjalnego, gdzie jest długotrwałe bezrobocie. To są osoby zarejestrowane minimum 12 miesięcy w ciągu dwóch ostatnich lat niestety mniejsze. Na podstawie niepełnosprawności czy innego warunku też nie (FGI CIS AK)

Z przyczyn o charakterze technicznym największym **ograniczeniem są warunki lokalowe i niedostosowanie miejsca lub charakteru pracy do potrzeb beneficjenta:**

Nie przyjmujemy też z niepełnosprawnościami, przede wszystkim znacznym i umiarkowanym, ponieważ niedostosowane są do naszego miejsca pracy. Lekkie umiarkowane jeszcze w zależności od osoby, więc to są sprawy indywidualne, prawda? Jeżeli oni sobie poradzą, więc takich przyjmujemy. (FGI CIS AK)

Odmawiam osobom, do których mój ośrodek przebywania nie jest dostosowany, ponieważ nie mam możliwości przyjęcia osób z niepełnosprawnością ruchową, przynajmniej nie z każdą (FGI WTZ MS)

Problem stanowią też **ograniczenia kadrowe i czasowe poszczególnych PES:**

Zdarza nam się odmówić pomocy, jeżeli nie mamy takich możliwości czasowych, bo nas jest tylko trzy osoby. A tak naprawdę tych osób potrzebujących, gdybyśmy chcieli wszystkim, ze wszystkimi pracować, no, nie jesteśmy w stanie (FGI KIS MS)

Powodem odmowy przyjęcia może być również **brak wolnych miejsc w placówce, zagrożenie ze strony beneficjenta** (np. bycie pod wpływem alkoholu).

4.7.2.3. Współpraca PES z innymi instytucjami

PES reintegracyjne podejmują współpracę z innymi instytucjami o różnym charakterze. **Najsprawniejsza współpraca odbywa się między poszczególnymi typami PES, zarówno na poziomie regionalnym jak i ogólnokrajowym.** Mimo to, respondenci wykazywali potrzebę integracji środowisk PES w regionie.

Znaczy my, my jako ZAZ-y akurat współpracujemy ze sobą [z innymi ZAZ-ami] dosyć, staramy się współpracować dosyć ściśle. [Chodzi o] wymianę doświadczeń. I to w całej Polsce, prawda? Bo to wiadomo, że regionalnie u nas są tylko cztery ZAZ-y w województwie. (FGI ZAZ MT)

Ja nie narzekam na współpracę na współpracę z CIS-em. Tak naprawdę największą współpracę mamy tutaj z CIS-em, bo duże grono osób przychodzi od nich. Wymieniamy się klientami (FGI KIS MS)

Oprócz tego, respondenci ZAZ chwalą sobie również współpracę z Domami Pomocy Społecznej. **Negatywnie oceniana jest współpraca z instytucjami niewyspecjalizowanymi w tematyce ekonomii społecznej i reintegracji społeczno-zawodowej grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.** Zwracano tu szczególną uwagę na: brak szkoleń

pracowników tych instytucji, problem w przepływie informacji na poszczególnych poziomach hierarchii organizacyjnej tychże instytucji oraz ogólny brak zrozumienia zagadnienia reintegracji społeczno-zawodowej grup wykluczonych.

Współpraca jest z MOPR-em, chociaż już trochę gorsza i najbardziej narzekam na współpracę z Urzędami Pracy zarówno powiatowym, jak i miejskim. Tu jest pewnego rodzaju mur. Mur, który myślę, że nie do przeskoczenia, mimo wszystko że pójdą pisma, założmy, jest jakiś projekt, chcemy pomóc ludziom, szkoleń. To już mówię z własnego doświadczenia. Idzie pismo do urzędu, do dyrektora, dyrektor przekazuje informacje kierownikom, kierownicy, teoretycznie albo i nie, przekazują informację pracownikom. Mimo że idą ulotki, plakaty itd. to nie ma jakby kontaktu z tej drugiej strony i często potem przychodzą osoby. Albo ta informacja na temat danego projektu czy pomocy przez nas oferowanej jest zbyt późno przekazywana tym osobom albo w ogóle, bo spotykam się z informacją: "Ale ja byłem w Urzędzie Pracy i mi nikt nie powiedział, że u was mogę skorzystać z takiej formy pomocy". I to jest najczęściej taka postawa tych osób, które przychodzą, byli w Urzędzie Pracy, a w jaki sposób przychodzą do nas przypadkiem albo znają z polecenia, bo najczęściej bywa tak, że osoby przychodzą albo z polecenia do nas, bo ktoś im gdzieś powiedział, że my istniejemy i że pomagamy w taki, a nie inny sposób, a urzędy... To bardzo skostniała forma (FGI KIS MS).

Współpraca wygląda dobrze tylko na papierze... (FGI CIS AK)

4.7.2.4. Monitoring losów absolwentów

Monitoring losów absolwentów stanowi kluczowe narzędzie oceny skuteczności działań instytucji pomocowych. Profesjonalnie prowadzony monitoring losów absolwentów pozwala przede wszystkim na ocenę skuteczności działań w zakresie integracji społecznej i zawodowej, jest ewaluacją prowadzonych działań i może pomóc w ulepszaniu oferty PES.

Jak wynika z przeprowadzonego wywiadu, placówki PES nie prowadzą systematycznej analizy monitorującej dalsze losy swoich absolwentów. Dzieje się tak tylko w sytuacji, gdy taki wymóg stawia projekt, w ramach którego prowadzone są działania reintegracyjne, ale wówczas obowiązek ten spoczywa po stronie beneficjenta:

Ale u nas podobnie, wszystko zależy od tego, czy jest projekt czy nie. Bo jeżeli jest projekt, to najczęściej odbywa się to na takiej zasadzie, że my ich informujemy, że są zobowiązani do tego, żeby nas powiadomić o tym albo my będziemy się z nimi kontaktować w tym celu, żeby jakby monitorować to, czy jest efektywność zatrudnieniowa czy też nie. I co się z nimi dzieje. Natomiast poza projektem to jest czysta dobrowolność, bardziej oni przychodzą do nas i informują albo gdzieś ich na mieście spotykamy, mówią, że "Podjąłem pracę". Czasem my dzwonimy, jeżeli, no mieliśmy taką bliską relację z tą osobą. A czasami tej osoby po prostu nie ma, znikają na kilka miesięcy i na przykład po kilku miesiącach przychodzą ponownie. "Pracowałem, pracowałam, ale coś tam nie wyszło, wróciłem znowu". I to jest raczej, raczej na takiej zasadzie (FGI KIS MS)

Monitoring absolwentów odbywa się na zasadzie podtrzymywania kontaktu z nimi. Dawni beneficjenci sami wracają do danego PES, by opowiedzieć o swoich losach życiowych i zawodowych. Jak twierdzą respondenci to właśnie zasługa indywidualnego podejścia jakim kierują się w pracy z beneficjentami i budowania bliskich relacji między pracownikiem PES a beneficjentem.

U nas się sami monitorują, prawdę mówiąc. Dlatego, że ci co, ci co odeszli, to zazwyczaj przychodzą, żeby się spotkać, spotkać ze swoimi znajomymi, prawda z tymi współpracownikami byłymi. Kilka osób, dwie osoby, które u nas były, są, no gdzieś wyjechały, nie wiem, czy zagranicę czy są w Polsce, bo to różnie, to też się zmienia, jest to płynne. I oni przychodzą i też, też wiemy. Nie zawsze na przykład... My możemy zadzwonić, ale ktoś może nie chce nam udzielić informacji, a dużo łatwiej jest, jak ta osoba przyjdzie, przyjdzie spotkać się, bo wtedy ona powie wszystko. Gdzie pracuje, co, bardzo często jest, ile zarabia, wszystko. My możemy wiedzieć wszystko, ale właśnie na takim dla nich bezpiecznym miejscu, bo rozmowa z pracownikiem, nie wiem, z kierownikiem, z pracownikiem do spraw kadr, księgową, nie jest to bezpieczne. A tu jeżeli się spotka w gronie byłych współpracowników, jest dużo łatwiej (FGI ZAZ MT)

U nas nasi absolwenci, te osoby, które opuszczają placówkę, wiedzą, że spotykamy się trzy razy w roku wszyscy. Jest okres Bożego Narodzenia, są Andrzejką, jest zabawa karnawałowa. (...) W każdym razie wiedzą i to jest już wpisane jakby w pejzaż naszej działalności. Oni się sami dopytują, właśnie tak, sami. "Kiedy jest takie bądź takie spotkanie?" (...) Czyli faktycznie wtedy przychodzą i opowiadają co, co się dzieje (FGI WTZ MS)

[My, pracownicy WTZ] czujemy się odpowiedzialni za te osoby, które wychodzą od nas. Wiemy, że jeżeli ktoś jest na tyle samodzielny i sam, samotny, to pomimo tego że opuścił naszą placówkę i że nam nikt nie każe i nikt za to nie płaci, to czujemy się zobowiązani, żeby później umówić się "Słuchaj, to pokaż, jak chcesz to umówimy się, jak wynajmiesz mieszkanie, to my ci pomożemy w podpisaniu umowy". "Potrzebujesz pomocy? Masz numer telefonu, zadzwoń". Nie jest to absolutnie, nie mamy żadnej procedury na tą okoliczność. Ale z reguły jest tak, że te osoby mniej samodzielne, które wychodzą w świat, jeszcze tak długo, brzydkie słowo, monitorujemy, tak długo z nimi jesteśmy, dopóki jest to konieczne. Ale nie jest to nigdzie zapisane, nie jest to naszym obowiązkiem (FGI WTZ MS)

4.7.3. Kluczowe problemy związane z procesem reintegracji społeczno-zawodowej beneficjentów PES

Przeprowadzone badanie pomogło ustalić kluczowe problemy z którymi zmagać się muszą poszczególne typy podmiotów ekonomii społecznej podczas procesu reintegracji zawodowej beneficjentów. Problemy te można skategoryzować w kilka grup:

- a. nieudany proces reintegracji społeczno-zawodowej spowodowany ciągłym powracaniem beneficjenta do placówki PES u podłoża, którego leży:
 - nadmierne przywiązaniem do PES,

- znajdowanie jedynie krótkoterminowego zatrudnienia i powracaniem na bezrobocie,
- postawa roszczeniowa,
- zamykanie się w kręgu osób społecznie wykluczonych, co paradoksalnie wzmacnia izolację społeczną.

b. nieudany proces reintegracji i niemożność jego zakończenia, spowodowane:

- uzależnieniami,
- postawą roszczeniową,
- niezrozumieniem funkcji PES,
- strach przed opuszczeniem PES, bez możliwości powrotu,
- nieopłacalnością podjęcia pracy poza PES,
- brak podstawowych kompetencji zawodowych.

Wg pracowników PES biorących udział w badaniu problem stanowi również wzajemna konkurencja między poszczególnymi placówkami podmiotów ekonomii społecznej.

Uważam, że naprawdę powstało tych instytucji za dużo i zaczynamy się rozmieniać na drobne i to jest tak, że dawniej były dwa Warsztaty Terapii Zajęciowej i jeden ZAZ. Teraz jest tych ZAZ-ów coraz więcej, Warsztaty Terapii Zajęciowej dwa, środowiskowych domów mnóstwo (...). Wzajemnie sobie odbieramy klientów i zdarza się tak, że ja wiem, że, mnie się dawniej wydawało, że to powinno być w ten sposób, że jest środowiskowy dom samopomocy, troszkę wyżej WTZ, potem jest ZAZ i jeszcze po drodze łapki CIS, KIS. Okazuje się, że to wszystko jest wrzucone do jednego worka. Ja mam nadzieję, że wymienimy się numerami telefonów i że faktycznie nie skończy się tak, jak się zwykle skończy tylko na rozmawianiu, tylko może się jeszcze gdzieś tam kiedyś dzwonić. Tych instytucji według mnie jest za dużo, a jeśli nie to jednak pytanie o współpracę. Ta współpraca jest nie do końca taka jak powinna (FGI WTZ MS)

Przedstawiciele zakładów aktywności zawodowej zwrócili uwagę na problem działalności prowadzonych przez nich zakładów, które po opuszczeniu przez już wykwalifikowanych pracowników, pozostają z kadrą o minimalnych kompetencjach zawodowych, co uniemożliwia sprawne działanie zakładu i obniża jego konkurencyjność na rynku.

W tym roku wypuściliśmy dwóch zdecydowanie najlepszych pracowników, po których została luka nie do zastąpienia. Nie wiem, na jak długo. Żaden z pracowników tych, przynajmniej u mnie, który pozostał, nie jest w stanie zrobić tego, co ten dobry pracownik. To też jesteśmy, myślę, że bardzo pokrzywdzeni tutaj z tego powodu, bo wypuszczamy jednego z najlepszych pracowników, praca stoi, a nową osobę nawet przy bardzo dobrych chęciach i przy dużym nakładzie pracy wcale nie wiadomo, czy się go do tego przyuczy (FGI ZAZ MG)

4.7.4. Reintegracja społeczna i zawodowa beneficjentów PES oraz ich usamodzielnianie się

4.7.4.1. *Postrzeganie integracji społecznej i zawodowej przez przedstawicieli PES o charakterze integracyjnym*

Celem jaki stawiają sobie wszystkie typy PES jest reintegracja społeczna i zawodowa uczestników. **Wszyscy respondenci podkreślali, że oba rodzaje reintegracji powinny postępować równolegle. Jednak zgodnie stwierdzili też, że pierwszorzędne znaczenie odgrywa reintegracja społeczna, często łatwiejsza do przeprowadzenia.** Pierwszym krokiem jest więc wyciągnięcie beneficjenta ze społecznej izolacji, pokonanie lęku przed podjęciem pracy na otwartym rynku, zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, stabilizacji i wzmocnienie poczucia własnej wartości, o których mowa była w wcześniej. Ich działania mają stworzyć swoisty „inkubator” do nabywania kompetencji społecznych i zawodowych.

Także naszym obowiązkiem oprócz przyuczenia ich do nowego zawodu jest również stworzenie mu takiego inkubatora, takich warunków, żeby ten człowiek nie bał się do nas przychodzić. (FGI WTZ MS)

Co istotne podkreślano również, że na dłuższą metę reintegracja społeczna jest niemożliwa do przeprowadzenia bez reintegracji zawodowej, ponieważ to podjęcie pracy pomaga osiągnąć zamierzone efekty:

Znaczy ja myślę, że reintegracja społeczna jest trudna, wręcz niemożliwa bez reintegracji zawodowej. Ja widzę to na przykładzie moich klientów, na początku etapu pracy z nimi, były to osoby bardzo ciche, zamknięte w sobie, wiele w nich było lęku itd. Teraz kiedy przeszły szkolenie, mówię na podstawie ostatnich doświadczeń, przeszły szkolenie w współpracy z psychologiem, z doradcą zawodowym, a następnie teraz są na stażu, totalna przemiana, ponieważ oni zaczęli pracować z doradcą zawodowym i psychologiem, nad swoimi zasobami, nad tym kim są, nad pewnymi jakimiś blokadami, barierami w sobie, ale tak naprawdę najważniejszym czynnikiem jest to, że oni mają pieniądze, tak? Czyli mają tę pracę, wychodzą, jest sens, mają po co wstać rano, ubrać się, kobiety umalować. Widzę ich przemianę też, zwłaszcza w przypadku kobiet, jak dbały o siebie na początku współpracy z nami, a jak są teraz. (FGI KIS MS)

Respondenci wykazali również mankamenty systemu pomocy społecznej w Polsce, który *de facto* zamyka swoich beneficjentów w izolacji społecznej i poprzez nadopiekuńczość prowadzi do przyjmowania postawy roszczeniowej oraz apatii społecznej.

[System pomocy społecznej w Polsce] jest stworzony jak taki parasol ochronny. Ale to jest parasol, który, obrazowo mówiąc, to nie jakby tylko padanie deszczu na głowę. Tworzy wkoło taki kokon i w pewnym momencie osoby niepełnosprawne, również ich rodziny, nie chcą wyjść poza ten parasol. Ja... Swego czasu, pewnie jak i Państwo, gdzieś tam wyjeżdżałam i siłą rzeczy z racji tego, co robię w życiu, staram się obserwować, jak to się dzieje, jak inni to robią. Byłam kiedyś na takim wyjeździe ze Szwajcarami, w Szwajcarii. Takie same grupy niepełnosprawnych. I my pilnujący, czy zawiązał buty, czy wziął leki, czy zrobił wszystko po kolei i ta sama grupa Szwajcarów wychodzących wieczorem w miasto. Ja mówię: "Jak to to...?". "A dlaczego, czego ty się boisz? Przecież oni są dorośli. Przecież oni..." I okazało się, że tam potrafią im zaufać. Ale tam się nie boją. Natomiast my pracując z osobami niepełnosprawnymi, my

się boimy, bo ten system, który jest stworzony, on nam jako terapeutom, ja mam wrażenie, że czasami więcej zabrania niż pozwala. Bo postawa roszczeniowa, bo rodzice, bo partnerzy, bo sami beneficjenci są wyposażeni w tak olbrzymią ilość informacji, która się im należy. I oni są nauczeni tej postawy roszczeniowej (FGI WTZ MS)

4.7.4.2. Określenie efektów integracyjnych w zakresie aktywizacji społecznej i zawodowej

Omawiając skuteczność działań w zakresie aktywizacji społecznej i zawodowej, należy zauważyć, że nie istnieją jednoznaczne wskaźniki pozwalające ją ustalić. Stanowi to duży problem w ocenie efektów działalności PES. O sukcesie prowadzonych działań można mówić, w zależności od przyjętych kryteriów (pomocny może okazać się tzw. wskaźnik efektywności zatrudnieniowej). W niniejszym rozdziale przedstawimy, w jaki sposób przedstawiciele PES definiują efekty swoich działań integracyjnych i aktywizujących.

Respondenci przyznali, że tylko niewielki procent ich klientów znajduje stałe zatrudnienie na otwartym rynku pracy. Jako pracownicy różnego rodzaju PES mają do czynienia z osobami pozbawionymi często podstawowych kompetencji społecznych i zawodowych, stąd efektem jaki chcą osiągnąć jest przede wszystkim **wzmocnienie poczucia własnej wartości** i danie **poczucia bezpieczeństwa**, które stanowią kluczową rolę w procesie reintegracji. O sukcesie tego procesu można mówić w zależności od indywidualnego przypadku – może to być zdobycie stałego zatrudnienia na umowę o pracę, ale może to być również nauka jazdy autobusem, nauka punktualności, obowiązkowości w powierzonych zadaniach, zdobycie większej pewności siebie w kontaktach międzyludzkich, dbanie o wygląd zewnętrzny lub wynajęcie mieszkania. Proces reintegracji, którego pozytywne efekty będzie można zauważyć jest bardzo zróżnicowany. Może trwać kilka tygodni, miesięcy, a nawet kilka lub kilkanaście lat.

Bo my mamy takich rodzyneków, którzy naprawdę przez ileś tam lat poszukiwali pracy, będąc u nas w ciągu czterech, pięciu dni znaleźli. No to jest dla nas naprawdę duży sukces. Osoby, które były, powiedzmy, drugi, trzeci czy czwarty raz nawet, mamy też takich uczestników, też znaleźli pracę. Więc z każdego, nawet takich krótkotrwałych prac, naprawdę się cieszymy, to jest dla nich taki sukces, a dla nas tym bardziej (FGI CIS AK)

U nas na przykład jest ciekawą rzeczą to, że kilka osób wyszło ze swoich domów rodzinnych i na przykład mieszkają w mieszkaniu chronionym czy tam wspomaganim, prawda? To jest, to jest niesamowite. Była jedna, mamy jedną panią uczestniczkę, która mieszkała w Domu Pomocy Społecznej, no i sama chciała, robiła wszystko, żeby, żeby wyjść z DPS-u, żeby pójść do mieszkania chronionego, bo ona chce się usamodzielnąć, prawda? I mówi, że dzięki temu ona, jej wartość, samoocena jest dużo, dużo wyższa. No to jest bez porównania, naprawdę. I widać, widać to w pracy tak samo. To się przenosi na pracę. Ona całkiem inaczej pracuje, bo ona wie, że teraz musi zarobić na siebie, na tyle, że nikt jej nie da, nie da jej jedzenia, ona musi sobie sama wyjść do sklepu, musi sama zrobić zakupy, ugotować sobie, to jej jest gospodarstwo, a nie tak jak była w DPS-ie w dużym bloku, prawda? (FGI ZAZ MT)

Niewiele jest osób, które poszły do pracy. Ale jest taka pani, która pracuje, od dwóch albo trzech lat, na otwartym rynku pracy w jednej z firm sprzątających, ma narzeczonego, a ona jest osobą z niepełnosprawnością intelektualną, podjęła pracę, mieszka sama, sama się gospodaruje pieniędzmi. Ja jestem pełna podziwu dla tej kobiety, że ona kiedyś miała olbrzymie lęki, ona się bała wyjść sama z mieszkania. W tym momencie wyszła w świat na tyle, że wstaje rano po godzinie 5:00, żeby dojechać punktualnie do pracy, czyli nauczyła się punktualności, mówię, gospodaruje pieniężkami, odkłada sobie z pensji sprzątaczkę, odkłada sobie pieniądze na własne wesele, sama się utrzymując. Jakby tutaj w tym momencie weszła, ja myślę, że w szczególności panom szczeka by opadła. Jest piękną, zadbaną kobietą. Trzy lata temu, powiedzmy, czy cztery lata temu jak wyszła od nas i pomogłam jej w pójściu do pracy, jak zamieszkała sama, okazało się po drugim miesiącu (bo monitorowaliśmy ją, pomagaliśmy, byliśmy z nią), że nie potrafiła zrobić zakupów, nie potrafiła pomimo tego, że umiała ugotować zupę, nie potrafi się przestawić na tę samodzielność i ona nie wiedziała, ona żywiła się tylko i wyłącznie chlebem tostowym z masłem i czasami sobie coś kupiła. Teraz przygotowuje posiłki i to, to jest... I to trwało trzy lata. W przypadku Rafała, który pracuje u Pana, bo to też było na wejściu, przygotowanie go do takiej samodzielności trwało 20 lat (FGI WTZ MS)

Podsumowując, głównymi celami jakie stawiają sobie PES są:

- Przywrócenie poczucia własnej wartości,
- Odbudowa i nawiązywanie nowych relacji społecznych,
- Nadanie beneficjentowi poczucia podmiotowości i kontroli nad własnym życiem,
- Uniezależnienie od wsparcia instytucjonalnego,
- Nauka i rozwój kompetencji społecznych i zawodowych potrzebnych do podjęcia stałego zatrudnienia,
- Znalezienie i utrzymanie pracy.

4.7.4.3. *Motywacje i bariery do usamodzielnienia się beneficjentów PES*

Na podstawie wypowiedzi kadry zarządzającej wszystkich typów PES reintegracyjnych, można stwierdzić, iż główne motywacje do usamodzielnienia są uczestników to:

- **trudna sytuacja życiowa i finansowa, która zmusza do podjęcia aktywności zawodowej**

Widzimy takie perełki właśnie, które przyszły po to, że zmusiła ich ciężka sytuacja, czyli brzydko powiem, nie mają na chleb i muszę, więc te, powiedzmy, te trzysta parę złotych, nawet te 700 jak od nas dostają, to z pocałowaniem ręki, więc... Ale najlepsze jest to, bo mamy uczestników zarówno z miasta Kielce typowo i mamy też w projektach, jak realizujemy, osoby z powiatów, powiatu kieleckiego przede wszystkim. Więc te osoby, które są powiedzmy ze wsi, one są bardzo zmotywowane, bo one muszą dojechać, muszą wykonywać pewne czynności, więc cokolwiek im zaproponujemy, bo mamy też zlecenia z firm prywatnych, prawda? Też od przedsiębiorców czy innych osób

prywatnych, tak że na przykład gotują, sprzątaj, opiekują się. Więc nabywają pewnych czynności. Ale one chcą. Już one przychodzą na oferty pracy, nie muszą ich w cudzysłowie zmuszać (FGI CIS AK)

- **perspektywa uzyskania samodzielności finansowej, poczucia podmiotowości i rozwoju osobistego**

Była taka pani u nas, osoba trudna, bo mająca trudną sytuację, bo mieszkająca w bardzo trudnych warunkach lokalowych, bez łazienki, mąż no wręcz sadystyczny. (...) Dzięki temu, że wyszła z domu, poszła na to szkolenie, na staż, ona zaczęła wychodzić do ludzi, zmieniło się jej podejście w stosunku do samej siebie, inaczej się ubiera, maluje, dba o siebie, jakby tego męża sadystycznego spycha na dalszy plan. Chce wyjechać za granicę, bo skończyła kurs właśnie opieki nad osobami starszymi z językiem niemieckim. Ona pracuje na stażu w DPS-ie, chcą ją tam zatrudnić, ona mówi, że nie chce, ona chce wyjechać, chce uciec z domu (FGI KIS MS)

- **wychodzenie „z pomocną dłonią” i motywowanie do podejmowania działania przez pracowników PES**

Bo ostatnio nawet wpadłam na pomysł, że usłyszałam od naszych uczestników, żeby oni przyszli do kącika samodzielnego poszukiwania pracy, muszą wysłać zaproszenie. Więc napisałam: "Zapraszam serdecznie uczestników naszego CIS-u do codziennego przychodzenia na oferty pracy". I tak przez tydzień czasu oni przychodzili systematycznie, dzwonili, umawiali się na rozmowy kwalifikacyjne, robili coś. A jeżeli już zajęłam się czymś innym, czyli nie było tego przysłowiowego tego bata i marchewki, no to ich motywacja zmalała (FGI CIS AK)

Do kluczowych barier w usamodzielnieniu się beneficjentów respondencji wymienili wspomnianą już: **postawę roszczeniową, nadmierne przywiązanie do PES, uzależnienia, strach przed opuszczeniem PES, nieopłacalność podjęcia pracy poza PES, brak umiejętności nabycia podstawowych kompetencji zawodowych.** W przypadku WTZ i ZAZ nadmienić należy również problem rodzin i opiekunów osób z niepełnosprawnościami:

- **brak akceptacji niepełnosprawności dziecka/podopiecznego**

W podstawie oprócz bezpieczeństwa to jest brak akceptacji dla niepełnosprawności swojego dziecka bądź kogoś z rodziny. Mnie samej, pracującej od lat z osobami niepełnosprawnymi, trudno jest zrozumieć, dlaczego się tak dzieje, dlaczego w ogóle jest niepełnosprawność i rodzą się niepełnosprawne dzieci bądź ludzie robią się niepełnosprawni. I mam świadomość, jak trudno jest wyposażyć rodzica bądź rodzinę w umiejętność zaakceptowania tego stanu, że jest się niepełnosprawnym bądź ma się kogoś niepełnosprawnego w rodzinie. I to gdzieś tam po drodze później skutkuje na rozłożenie parasola ochronnego, tak? (FGI WTZ MS)

- **izolacja i nadopiekuńczość rodziców/opiekunów osób z niepełnosprawnościami**

[Osoby z niepełnosprawnościami] są powstrzymywane wręcz w sposób chorobliwy przez rodziców. Mam u siebie dwie osoby, które są niepiśmienne, analfabeci, których

rodzice odwożą i przywożą do pracy, aczkolwiek dziecko, to znaczy ta osoba, jest w stanie przeczytać sobie, o której godzinie jest autobus. Rozróżni autobus numer 4 od założmy tam, nie wiem, 13. Ale rodzic po prostu aż, aż wręcz niekulturalnie, aż się wpycha. To jest tak jak w żłobku, rodzice zostawiają, najchętniej to oni by stali i przez okno patrzyli na te swoje dzieci przez czas, kiedy u nas są (FGI ZAZ MG)

- **silna stygmatyzacja osób z niepełnosprawnością psychiczną**

Ludzie, którzy borykają się z problemami psychicznymi, będą mieli w orzeczeniach chorobę neurologiczną, upośledzenie umysłowe wszystko, tylko nie PS. Bo boją się tej etykiety. Zresztą nie wiem, czy Państwo zauważyli, ale ja również pracuję z osobami chorymi psychicznie oprócz osób z upośledzeniem umysłowym i jeśli chodzi o pozyskanie miejsc pracy, zauważyłam taką rzecz. Że jeżeli pracodawca ma do wyboru, to zawsze tego chorego psychicznie ustawi na końcu kolejki do pozyskania pracy (FGI WTZ MS)

Dużo osób w cudzysłowie zdrowych, zrównuje (ja się już spotkałem bardzo dużo razy) to, że chory psychicznie równa się nienormalny. I to jest, to jest bardzo krzywdzące dla tych osób. Dlatego że, no wiadomo, są różne, różne schorzenia psychiczne i to nie jest to, że chory psychicznie to ma już być od razu zamknięty w szpitalu psychiatrycznym i on tak sobie już dożywotkę będzie miał (FGI ZAZ MT)

4.7.4.4. *Efektywność zatrudnieniowa PES o charakterze integracyjnym oraz czas uczestnictwa w PES*

Czas uczestnictwa w PES jest bardzo zróżnicowany. Może trwać kilka tygodni lub nawet kilkanaście lat, w zależności od indywidualnej sytuacji beneficjenta wynikającej z czynników zewnętrznych i wewnętrznych wpływających na charakterystykę poszczególnych grup beneficjentów. Podstawowe kompetencje zawodowe beneficjent jest w stanie uzyskać nawet w przeciągu pierwszego tygodnia uczestnictwa w PES, jednak cały proces reintegracji społeczno-zawodowej wymaga poświęcenia beneficjentowi znacznie większej ilości czasu:

Do takiego automatycznego wypełniania swoich obowiązków są gotowi w przeciągu, tak jak powiedziałam, maksymalnie tygodnia. Natomiast naszym jakby zadaniem nadrzędnym jest przygotowanie i oswojenie tych ludzi w formie mentalnej, psychicznej, intelektualnej, zwłaszcza tych osób niepełnosprawnych umysłowo do przewyciężenia strachu, że jest to coś nowego. Kiedyś czytałam, że najbardziej stresującym czynnikiem w życiu jest zmiana pracy lub podjęcie pracy. To proszę sobie wyobrazić, jak bardzo stresujący jest teraz ten właśnie czynnik dla osób niepełnosprawnych umysłowo. A czasami to jest niewyobrażalne dla nas, osób intelektualnie sprawnych, w miarę przynajmniej, to, co oni przeżywają. Czasami są takie sytuacje, że my musimy zadzwonić do pracownika i mu przypomnieć - „Dzisiaj jest poniedziałek, czekamy na ciebie od pół godziny” (FGI ZAZ MG)

Wskaźnik efektywności zatrudnienia w opinii respondentów waha się na poziomie 10-20% w skali roku.

To jakieś 10-12% (FGI ZAZ ZW).

U nas może 10% w skali roku (FGI WTZ MS).

Trudno powiedzieć. Koło 20%. Ale to tak naprawdę strzelam. Bo nie prowadzimy tego typu statystyk (FGI KIS MS).

Trudność w jednoznacznej ocenie stopnia efektywności podejmowanych działań wynika z braku prowadzenia systematycznego monitoringu losów absolwentów.

4.7.4.5. *Rehabilitacja zdrowotna w WTZ i ZAZ*

Elementem całościowego procesu rehabilitacji społeczno-zawodowej w PES o charakterze reintegracyjnym jest rehabilitacja zdrowotna, szczególnie istotna w WTZ i ZAZ, czyli podmiotach dedykowanych osobom niepełnosprawnym, borykającym się z przewlekłymi problemami zdrowotnymi.

Jak wspomniano wcześniej, przedstawiciele WTZ i ZAZ, co do zasady nie oddzielają poszczególnych ścieżek rehabilitacji (społecznej, zawodowej i zdrowotnej), traktując je jako komplementarne procesy. Przykładowo, warunkiem osiągnięcia celów społecznych i zawodowych jest osiągnięcie takiego stanu zdrowia, który umożliwi pełnienie ról społecznych i zawodowych osobie niepełnosprawnej; z kolei aktywne funkcjonowanie społeczne i zawodowe zwrótnie może pozytywnie wpływać na stan zdrowia, zwłaszcza zdrowia psychicznego osoby niepełnosprawnej. Pracownicy PES o charakterze reintegracyjnym starają się tworzyć indywidualne programy rehabilitacji, które zawierają komponenty działań prozdrowotnych.

Konkretne działania w zakresie rehabilitacji zdrowotnej to najczęściej:

- Zabiegi fizjoterapeutyczne realizowane przez zatrudnionego w WTZ/ZAZ fizjoterapeutę (działania na rzecz zdrowia fizycznego) oraz zajęcia realizowane przez psychologa (działania na rzecz zdrowia psychicznego)

Jest rehabilitacja, którą prowadzi u nas zatrudniony fizjoterapeuta, psycholog. Prowadzimy różnego rodzaju projekty, umożliwiamy spotkania z aktorami w ramach tych projektów, ze specjalistami, którzy tak prowadzą te zajęcia, aby docelowo, bo to jest właśnie naszym celem, aby docelowo oni jak najszybciej znaleźli pracę na otwartym rynku pracy. (FGI WTZ)

U nas, my zatrudniamy 45 osób niepełnosprawnych plus 12 osób personelu, z czego zatrudniamy doradcę zawodowego, psychologa no i instruktorów i fizjoterapeutę, tak jak tutaj moi przedmówcy powiedzieli, prowadzimy głównie fizykoterapię, prawda? Tą godziną tak jak obliguje nas do tego ustawa. Jest godzina rehabilitacji prowadzona przez wykwalifikowanego fizjoterapeutę. (FGI ZAZ)

Warto zauważyć, że pracownicy niepełnosprawni zatrudnieni w ZAZ mają zgodnie z prawem wydłużone urlopy wypoczynkowe, co spowodowane jest właśnie koniecznością podjęcia dodatkowych działań zdrowotnych. Niektóre ZAZ organizują także dodatkowe, wyjazdowe turnusy rehabilitacyjne. Ponadto, dni przeznaczone przez pracowników niepełnosprawnych zatrudnionych w ZAZ na wizyty u lekarzy specjalistów są pełnopłatne.

Jeden z respondentów, w kontekście komfortowych z punktu widzenia osoby niepełnosprawnej warunków prowadzenia rehabilitacji zdrowotnej zwraca uwagę, że może to być jedna z przyczyn zniechęcających je do wchodzenia na otwarty rynek pracy.

To po co wychodzić na otwarty rynek pracy? (FGI ZAZ)

Przedstawiciele ZAZ poproszeni zostali w badaniu ilościowym o ocenę skuteczności ich działań w zakresie poprawy stanu zdrowia pracowników niepełnosprawnych. 2/3 z badanych zauważyło „widoczną poprawę” stanu zdrowia pracowników niepełnosprawnych, zaś 1/3 „znaczną poprawę”.

4.7.5. Podsumowanie

Reintegracja zawodowa i społeczna to proces długotrwały i wymagający systematycznej pracy z beneficjentem. Z uwagi na charakter podejmowanych działań, pracownicy PES najchętniej przyjmują model indywidualnej pracy z klientem, towarzysząc mu podczas całego procesu reintegracji. Cechy i zachowania charakteryzujące poszczególne grupy beneficjentów, ich indywidualne sytuacje życiowe oraz historie zatrudnienia są ściśle związane z motywacjami do podejmowania działań na rzecz usamodzielnienia się. Niestety mogą też stać się przeszkodą w tym procesie. Pracownicy PES w wypełnianiu swoich zadań napotykają również bariery strukturalne – nadopiekuńczość systemu pomocy społecznej, dezintegrację lokalnego środowiska podmiotów ekonomii społecznej (WTZ, ZAZ, KIS i CIS) oraz instytucji, które choć nie specjalizują się *stricto* w procesie reintegracji zawodowej grup zagrożonych wykluczeniem społecznym, mają bezpośrednią styczność zarówno z PES, jak również ich beneficjentami.

4.8. Szczegółowa identyfikacja problemów i diagnoza potrzeb PES o charakterze spółdzielczym

Drugi z przeprowadzonych zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) skierowany został do przedstawicieli spółdzielni socjalnych, które zostały zamknięte lub są obecnie w stanie likwidacji. W wywiadzie wzięły udział 4 osoby, trzy reprezentujące dawne spółdzielnie socjalne z województwa świętokrzyskiego oraz jedna osoba współtworząca niegdyś spółdzielnię pracy. Ciekawe zestawienie respondentów oraz ich doświadczeń związanych z zakładaniem i prowadzeniem spółdzielni, a także pogłębiony charakter przeprowadzonego badania jakościowego, pozwoliły na wyciągnięcie wniosków dotyczących diagnozy potrzeb i identyfikacji problemów dotyczących spółdzielców, a także przyczyn zakończenia działalności przez spółdzielnię.

4.8.1. Charakterystyka i profil działalności spółdzielni biorących udział w badaniu

Spółdzielnia socjalna to typ podmiotu ekonomii społecznej, którego celem jest stworzenie osobom nieradzącym sobie na rynku pracy, przestrzeni do ich społecznej i zawodowej reintegracji. Mimo, że spółdzielnia socjalna jest formą działalności gospodarczej jej głównym celem nie jest uzyskanie jak najwyższych przychodów. **Podstawowym zadaniem jest wykształcenie we współtworzących je osobach kompetencji społecznych**

potrzebnych do pełnienia ról społecznych i sprawnego funkcjonowania w życiu lokalnej społeczności. Spółdzielnie stawiają sobie za zadanie również zawodową reintegrację tychże osób, poprzez przygotowanie ich do samodzielnego funkcjonowania na otwartym rynku pracy.

W przeciwieństwie do spółdzielni pracy, które zrzeszają nieograniczone grono osób, których celem jest stworzenie sobie miejsca pracy i wspólne prowadzenie działalności gospodarczej, w przypadku spółdzielni socjalnych mogą to być osoby fizyczne należące do grup zagrożonych wykluczeniem (osoby bezrobotne, z uzależnieniami, z niepełnosprawnościami, po zakładach karnych, uchodźcy itd.) oraz osoby prawne (tj. organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego, organizacje kościelne). Dokumentem opisującym profil działalności, strukturę zatrudnienia, prawa i obowiązki spółdzielców jest statut. Natomiast główną podstawą prawną regulującą tworzenie i funkcjonowanie omawianych tu podmiotów ekonomii społecznych stanowi *ustawa z dn. 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz. U. z 2006 Nr 94, poz. 651 z późniejszymi zmianami)*.

Profil prowadzonej działalności

Obszar działalności spółdzielni, których przedstawiciele wzięli udział w badaniu różnił się od siebie. Dwie z nich zajmowały się działalnością gastronomiczną (cateringiem i prowadzeniem punktów gastronomicznych), kolejna trudniła się wytwarzaniem specjalistycznych narzędzi i form wtryskowych. Profilem działalności ostatniej z nich była specjalistyczna obróbka drewna.

Mieliśmy, jak to każda spółdzielnia, napisane szerokie spektrum działalności, ale właściwie głównym naszym przedmiotem działalności był catering. W większości to gotowaliśmy do szkoły, dla dzieci szkolnych, dla podopiecznych MOPSu, a oprócz tego prowadziliśmy catering prywatny, no ale to, że tak powiem, nie było mile widziane, żeby tam w inny sposób sobie dorabiać. Gotowaliśmy dla szpitala, dla domu dziecka w pobliskiej miejscowości, także to w zależności od okresu, ale głównie to było 600 obiadów dziennie gotowanych dla szkół. (FGI SP EP)

Zajmowaliśmy się produkcją form wtryskowych, narzędzi, więc to była taka typowa narzędziownia. (FGI SP MS)

Nasza spółdzielnia miała profil gastronomiczny, prowadziłyśmy taką jadłodajnię na terenie naszego miasta i dodatkowo jeszcze gotowaliśmy dla podopiecznych z Ośrodka Pomocy Społecznej. (FGI SP IP)

Struktura zatrudnienia i forma organizacji pracy

W spółdzielniach różniła się również struktura zatrudnienia. Jak wspomniano powyżej, spółdzielnie pracy mają możliwość zrzeszania nieograniczonej liczby pracowników, stąd reprezentant tego typu spółdzielni, który był obecny na spotkaniu wspominał o wysokim poziomie zatrudnienia. Przyznał jednak, że wskaźnik ten stopniowo malał – w czasach „światności” spółdzielni w istocie zatrudnionych było nawet 120 osób, jednak w momencie podjęcia decyzji o jej likwidacji liczba ta zmalała do 19 osób. W pozostałych spółdzielniach poziom zatrudnienia sytuował się na poziomie 5 osób.

Było nas łącznie 5 osób. (FGI SP IP)

Przy okazji likwidacji tych centralnych związków, na tej bazie powstała ta spółdzielnia, początkowo było tak około 120 osób. (...) Ale w pewnym okresie doszło już do 19 osób zatrudnionych w momencie ogłaszania likwidacji. (FGI SP MS)

Bo to łącznie ze mną spółdzielnia powstała i tamtych czystych spółdzielców były 4 osoby. (FGI SP WK)

Strukturę zatrudnienia i pełnione w spółdzielni funkcje regulował przyjęty przez nie statut. **Dawni spółdzielcy zgodnie stwierdzili, że role te zacięrały się w praktyce działania,** a największe obowiązki spoczywały na prezesach i vice-prezesach noszących na sobie największe poczucie odpowiedzialności.

[Struktura zatrudnienia była taka, że] był prezes, zastępca prezesa, księgowa, no i kucharki dwie. Ale jak to w spółdzielni bywa, to każdy jest członkiem spółdzielni i prezes na kuchni siedział, skoro jest pięć osób i mamy obsłużyć ponad 100 osób i jeszcze podopiecznych, to... (FGI SP IP)

Jeśli jest się prezesem, to jest się prezesem, staje do garów i albo bierze za ścierę (...) Prezesem się było wtedy jak pan burmistrz zadzwonił, więc w szafce było jakieś tam ubranie, żeby się przebrać do pana burmistrza i wtedy się było prezesem. A tak to się było członkiem spółdzielni. (FGI SP EP)

Długość działania spółdzielni

Czas funkcjonowania spółdzielni wahał się na poziomie 1 do 2 lat (2009-2010; 2013-2014; 2010-2012). Jedynie spółdzielnia pracy działała dłużej. Powstała pod koniec lat 80 - tych, podczas transformacji ustrojowej została przekształcona w spółdzielnię pracy i funkcjonowała do końca 2015 roku.

Moja [spółdzielnia] powstała w 2010 roku, funkcjonowała do końca 2012. Likwidacja w 2013. (FGI SP EP)

Powstała pod koniec lat 80 u nas, a ponieważ nie było zainteresowania, żeby inwestować, zostawiliśmy trochę w tyle, jeśli chodzi o technologię, no i coraz mniej konkurencyjni byliśmy i takie było postawienie, że dokąd się da, to będziemy prowadzić tą działalność i tak doszło do tego okresu. W ubiegłym roku postanowiona była likwidacja, bez jakichś tam odwłoków, pracownicy dostali normalnie odprawy przy zwolnieniu, udziały wszystkie, na wszystko wystarczyło. Majątek był sprzedany i w większości osoby były starsze, część na emerytury przeszło, część na świadczenia przedemerytalne, w przypadku likwidacji możliwość była. A mieli możliwość dorobić sobie i skorzystali z tego i tak to jest. W tym miejscu też pracuje trochę osób, które pracowały w spółdzielni. Nowy właściciel prowadzi taki sam profil produkcji, do takiej produkcji trzeba doświadczonych ludzi, więc chętnie skorzystał z pracowników dawnych i także rozstaliśmy się w zgodzie. Ci, którzy nie muszą pracować, nie pracują, Ci, którzy chcą, to pracują dalej. (FGI SP MS)

[Spółdzielnia powstała w] 2013, a zlikwidowana w 2014, w październiku. (FGI SP IP)

Zakończenie działalności spółdzielni

Po zakończeniu okresu działalności spółdzielni w niektórych przypadkach ich majątek został sprzedany, a działalność nie była kontynuowana (jak wskazuje jedna z cytowanych powyżej wypowiedzi), zaś w innych analizowanych przypadkach spółdzielnie socjalne zostały włączone w działalność różnego rodzaju stowarzyszeń i fundacji.

Pierwsze problemy pojawiły się w momencie, kiedy prezes [nazwa stowarzyszenia] poddał nam tę myśl, żebyśmy przeszli do Stowarzyszenia, że zapewni nam pracę, jeżeli przekazemy nasze sprzęty, to będzie pracować na naszym sprzętach, ale jako [nazwa stowarzyszenia], no i wtedy mamy pracę na czas określony, z możliwością przedłużenia na następny czas. (FGI SP IP)

Start był dobry, a początek końca był taki: zmiana prawa i likwidacja Centrum Integracji, bo to było gospodarstwo pomocnicze MOPS-u. Sobie ktoś wymyślił, że gospodarstwa pomocnicze są be, przy okazji likwidacji wyszło tak, że powstała taka fundacja, która dalej miała prowadzić działalność. (FGI SP WK)

4.8.2. Proces kształtowania się spółdzielni socjalnych

Założycielem spółdzielni może być **osoba fizyczna** (zagrożona różnymi formami wykluczenia społecznego – od bezrobocia, przez uzależnienia, po różnego rodzaju niepełnosprawność fizyczną i psychiczną) lub **osoba prawna** (najczęściej stowarzyszenia fundacje, jednostki samorządu terytorialnego lub organizacje kościelne). Zakładanie spółdzielni może odbywać się w wyniku **indywidualnych działań osób fizycznych** lub **za pośrednictwem instytucji** takich jak np. Centrum Integracji Społecznej. Najważniejszym z etapów zakładania działalności jest uchwalenie statutu spółdzielni, który reguluje jej strukturę zatrudnienia, obszar działalności gospodarczej oraz prawa i obowiązki członków spółdzielni. W poniższym podrozdziale opisane zostały motywacje osób podejmujących decyzję o aktywizacji społeczno-zawodowej poprzez założenie spółdzielni socjalnej, jak również okoliczności ich powstania oraz wykorzystane formy wsparcia instytucjonalnego i pozainstytucjonalnego.

Motywacje i okoliczności powstania spółdzielni

Badane spółdzielnie powstały w różnych okolicznościach - w wyniku działań konkretnych instytucji lub oddolnych działań opartych o indywidualne inicjatywy założycieli omawianych PES. Spółdzielnie powstały więc:

- **w wyniku przekształcenia dawnej struktury organizacyjnej podczas reformy ustrojowej**

Funkcjonowaliśmy około 30 lat, spółdzielnia powstała na bazie Krajowego Związku Spółdzielni Zabawkarskich (...) W okresie przemian ustrojowych likwidowano centralne związki zjednoczenia, tutaj też byliśmy zakładem Krajowego Związku Spółdzielni Zabawkarskich, która była likwidowana, a ponieważ pracowało tam sporo ludzi i żeby zachować miejsca pracy, to była możliwość utworzenia spółdzielni, trzeba było mieć minimum 50 osób chętnych, tak się zebrała taka grupa, utworzyliśmy spółdzielnię i tak wiele lat funkcjonowała, z tym, że potrzeby technologiczne,

inwestycje, tutaj prawo spółdzielcze nie za dobre jest, ponieważ odchodząc ze spółdzielni prawo takie jest, że cały majątek zostaje dla następców. (FGI SP MS)

- **w ramach projektów realizowanych przez inny PES**

Spółdzielnia socjalna, ona powstała z potrzeby zapewnienia efektów twardych wniosku na Centrum Integracji Społecznej i coś mi do tej głowy strzeliło... Bo nikt się tym nie przejmuje w takich projektach i nikt tego nie egzekwuje. To był duży projekt, samych pieniędzy było 1 260 000, no i ta spółdzielnia na nieszczęście moje powstała. (FGI SP WK)

- **przy okazji działań instytucji państwowych niezwiązanych *stricte* z podmiotami ekonomii społecznej** (w omawianym przypadku był to cykl szkoleń w Urzędzie Pracy aktywizujący osoby bezrobotne z grupy wiekowej 50+)

Znacząca nasza spółdzielnia nie powstała z żadnego projektu, myślimy się, to znacząca na kanwie takiego projektu, że spotkałyśmy się na szkoleniu, byłyśmy długotrwale bezrobotne, Urząd Pracy zaproponował nam udział w takim szkoleniu: ekspedient, usługa kasy fiskalnej. I to było wtedy z projektu bodajże 50 plus i nas tam było trzynaście czy czternaście i tam się nam fajnie szkoliło. Nam obiecywano miejsca pracy, my nie zawsze w to wierzyłyśmy i nic z tego nie wyszło, ale ponieważ myślimy się tam poznały i jakaś tam pani, która mówiła o możliwości dotacji, wzięcia, to zaczęłyśmy rozmawiać, że może by było fajnie nie rozstawać się, założyć coś razem, zawsze by to było rażniej i oczywiście spotkałyśmy się w większym gronie. Wykruszały się osoby i została nas ta piątka, która postanowiła spółdzielnię założyć. (FGI SP EP)

- **w ramach działających w województwie organizacji pozarządowych specjalizujących się m.in. w aktywizacji zawodowej i społecznej**

Znacząca my powstałyśmy z projektu [nazwa stowarzyszenia] i to było zaproszenie na spotkanie dla bezrobotnych, krótkotrwale bezrobotnych. Na początku było nas faktycznie spora grupka, no ale większość myślała, że jak stowarzyszenie daje pracę, to przyjdą i będą pracować, a tu chodziło o to, że trzeba się wszystkiego nauczyć. Stowarzyszenie zorganizowało nam szkolenia, mieliśmy zajęcia z konsultantami, z panią prawnik, z panią psycholog, które nam wskazywały takie ścieżki, jak trzeba iść, żeby było dobrze. I my wszystkie bezrobotne, które chciałyśmy pracować, zostałyśmy do końca i autentycznie zostało nas 5. (...) Każda z nas była z innej miejscowości, myślimy się nie znały. W ramach tych spotkań założyłyśmy tę spółdzielnię socjalną, bo to był warunek ze stowarzyszenia, że musi nas być 5, nie może być mniej, żeby powstała ta spółdzielnia. Ta chęć pracy doprowadziła do tego, że założyłyśmy spółdzielnię socjalną. (FGI SP IP)

Na podstawie powyższych wypowiedzi można stworzyć **katalog motywacji, które kierowały respondentów do podjęcia decyzji o zaangażowaniu się w tworzenie spółdzielni**. Były to:

- **potrzeba utrzymania miejsca pracy**
- **potrzeba zapewnienia efektów działań prowadzonych w ramach projektów realizowanych przez PES**

- **potrzeba wyjścia z długotrwałego bezrobocia** poprzez stworzenie wspólnej inicjatywy, która pozwoli poczuć się pewniej na rynku (**potrzeba działania w grupie i poczucia wspólnoty**)
- **potrzeba samostanowienia** (potrzeba samodzielnego dysponowania czasem pracy; potrzeba posiadania środków finansowych, którymi będzie można samodzielnie dysponować)

Idea powstania spółdzielni była taka, że to będzie super, będą to nasze pieniądze. Ja mówię, że my będziemy sobie rządzić, jak będziemy chcieli, żadnych szefów nad nami. (FGI SP EP)

- **ideał wspólnej pracy** (w przyjaznej i koleżeńskiej atmosferze, bez wykorzystywania, „pręgierza” pracodawcy tj. bez mocno zarysowanej hierarchii organizacyjnej)

No jest, jest, to znaczy powiem tak: spółdzielnia socjalna, jak się ją tworzy, to wszystko wygląda tak pięknie, człowiek jest takim idealistą, że będzie fajnie, bo jak się pracowało w innych firmach, a jeszcze nie daj Boże w prywatnych, to się widziało. To było moim marzeniem, żeby to stworzyć, że będzie fajnie... (FGI SP EP)

- **poczucie stagnacji i chęć podjęcia działania** (wywołane trudną sytuacją życiową, która uniemożliwiała podjęcie pracy lub poczuciem wykluczenia)

Na przykład ja byłam długotrwale bezrobotna, bo dużo przesłam, bo i choroba i takie przeciwności losu, przez pięć lat nie pracowałam, potem szukałam pracy, gdzie nie poszłam się pytać o pracę, to oczywiście PESEL nie ten. No, to jak się dowiedziałam, że jest takie szkolenie, no to czemu nie, niech to będzie to szkolenie, może coś z tego wyjdzie, no i wyszło. Nam naprawdę zależało na pracy, zresztą do tej pory każda z nas pracuje w stowarzyszeniu, więc to nie jest tak, że żadna z nas nie chciała pracować, tylko zdarzyło się tak jak jest. Stowarzyszenie zapewniło nam tę pracę, a ze strachu myśmy tą pracę podjęły. (FGI SP IP)

Jest jeszcze jedna motywacja, o której bardzo często wspominali rozmówcy, a która pojawi się jeszcze przy opisywaniu przyczyn zamknięcia spółdzielni socjalnych. Chodzi tu o **szukanie sposobu na uzyskanie prawa do otrzymywania świadczeń emerytalnych i „przetwanie do emerytury” lub wcześniejszej emerytury:**

Nic innego jej nie satysfakcjonowało, tylko właśnie likwidacja, żeby przejść na przedemerytalne, mieć uprawnienia, bo miała 20 lat pracy. (FGI SP EP)

[Pomysł na spółdzielnię] nie był zły z założenia, tylko po pierwsze nie ci ludzie, a później atmosfery zwyczajnie nie było, czyli jak mówimy o emerytach, to emerytka tu zwyczajnie załatwiła temat. (FGI SP WK)

Majątek był sprzedany i w większości osoby były starsze, część na emerytury przeszło, część na świadczenia przedemerytalne, w przypadku likwidacji możliwość była. (FGI SP MS)

Działania podejmowane w celu założenia spółdzielni oraz formy wsparcia wykorzystane przez założycieli spółdzielni socjalnych

Działania podjęte przez respondentów w celu założenia omawianych tu podmiotów ekonomii społecznej, jak również formy wsparcia, jakie wykorzystali u progu powstania spółdzielni socjalnych podzielić można na dwa rodzaje. Były to **działania instytucjonalne** podjęte z inicjatywy instytucji, ale też samych spółdzielców. Drugą z form były **aktywności podjęte oddolnie**, poza wymiarem instytucjonalnym.

a. działania instytucjonalne:

- szkolenia i spotkania ze specjalistami organizowane przez PES o charakterze reintegracyjnym oraz Urząd Pracy (dotyczące zakładania i prowadzenia spółdzielni socjalnych)
- pomoc w przeprowadzeniu ankietowych badań lokalnego rynku, w celu ustalenia korzystnego profilu planowanej działalności PES
- wsparcie finansowe w formie dotacji (unijnych, z projektów realizowanych przez PES)
- zlecenia „na dobry start” (organizowane przez inne PES oraz jednostki samorządu terytorialnego zaangażowane w tworzenie spółdzielni)
- „emocjonalne” wsparcie ze strony lokalnych władz (pozytywne nastawienie do powstającej działalności, chwalenie jej na forum publicznym)

b. działania pozainstytucjonalne:

- szukanie pomocy u praktyków (prezesów okolicznych spółdzielni socjalnych, wizyty studyjne w spółdzielniach socjalnych o podobnym profilu działalności)
- poszukiwania najkorzystniejszych rozwiązań prawnych (w tworzeniu statutu i struktury organizacyjnej spółdzielni)
- poszukiwania rad technicznych (dotyczących wyposażenia, sprzętu potrzebnego do prowadzenia działalności o konkretnym profilu)
- pomoc rodziny i przyjaciół (w remontowaniu lokali gastronomicznych, organizowaniu zaplecza technicznego, działań promocyjnych)

Podsumowując początkujący spółdzielcy otrzymali wsparcie ze strony różnego rodzaju instytucji (PES, Urzędów Pracy, jednostek samorządu terytorialnego), jednak nie zawsze okazywało się ono efektywne. Dlatego też respondenci szukali wsparcia pozainstytucjonalnego w kręgach bliskich znajomych i rodziny, ale również poszukiwali go w innych spółdzielniach (na poziomie lokalnym i ogólnokrajowym) by pozyskać cenną dla nich wiedzę praktyczną, co do prowadzenia spółdzielni socjalnej (zarówno w zakresie prawnym jak i technicznym).

4.8.3. Strategie prowadzenia działalności (działania promocyjne i strategie rozwoju)

Z przeprowadzonego wywiadu wynika, że działania promocyjne i poszukiwanie zleceń dla spółdzielni opierało się przede wszystkim o już istniejące sieci kontaktów, pomoc władz i PES organizujących zlecenia dla spółdzielni (patrz punkt 3.2.2.) oraz tworzenie stron internetowych

i branie udziału w konkursach tematycznych. Respondenci nie opierali swoich działań gospodarczych na zaplanowanych wcześniej strategiach rozwoju, trudno wnioskować czy w ogóle takowe dokumenty powstały w momencie zakładania działalności.

Nie prowadziliśmy jakiś specjalnych działań promocyjnych, bo mieliśmy swoich stałych klientów, którzy byli po całej Polsce i za granicę robiliśmy też wyroby, później już tylko cenowo byliśmy gorsi i innych ludzi potrzeba było. (FGI SP MS)

My miałyśmy stronę internetową, zresztą też dostałyśmy tę stronę od zaprzyjaźnionego człowieka na rok czasu za darmo, więc też byłyśmy szczęśliwe, że nie musimy płacić. Brałyśmy udział we wszelkiego rodzaju konkursach, kiermaszach, także, starałyśmy się jak mogłyśmy. (FGI SP EP)

4.8.4. Przyczyny zakończenia działalności przez spółdzielnie

Trudności pojawiające się podczas rozpoczynania działalności

Już podczas omawiania powyższych zagadnień powoli wyłaniały się problemy i trudności, z jakimi zetknęli się rozmówcy podczas zakładania i prowadzenia spółdzielni socjalnych. Te, które pojawiły się podczas rozpoczynania działalności możemy podzielić na **trudności o charakterze techniczno-formalnym oraz kadrowym**.

a. Problemy o charakterze techniczno-formalnym:

- trudności w uzyskaniu specjalistycznej pomocy w tworzeniu statutu spółdzielni
- nieprzychylność pracowników PES reintegracyjnych w bezpośrednim kontakcie z klientem:

Był wtedy taki projekt z [nazwa organizacji pozarządowej], który miał właśnie między innymi pomóc spółdzielniom socjalnym i przy zakładach. Myśmy przyjechały tutaj na własny koszt, do [nazwa organizacji pozarządowej], gdzie pani po prostu, jeszcze mało nie nakrzyczała na nas, rzuciła nam takie ulotki jak pisać statut, a my czy może pomogłaby nam w tym statucie? Nie. Był inkubator przedsiębiorczości, gdzie prawnik jakoby miał opłacany przez miasto porad prawnych udzielać darmo. Poszłyśmy do prawnika, prawnik nam zawołał 3 tysiące za napisanie statutu. (FGI SP EP)

- trudności w pozyskaniu wiedzy pomocnej w organizowaniu pracy spółdzielni, tworzeniu jej zaplecza technicznego
- niepewność uzyskania odpowiedniego lokalu na prowadzenie działalności
- trudności w dostosowaniu technicznym lokali stanowiących przyszłe siedziby spółdzielni

Olbrzymi [nakład pracy i kosztów], co mogłyśmy, to robiłyśmy same, to już nie mogę powiedzieć, bo pomagali i mężowie tych par, kto umiał kłaść kafelki to kafelki, kto robił elektrykę, kto hydraulikę, żeby już za to nie płacić, to się już tylko kupowało. Jeśli chodzi na przykład o reklamę, to mój bratanek zrobił stronę internetową, córka napisała teksty, koleżanka mojej drugiej córki zrobiła nam ulotki, zrobiła nam wizytówki, bratanek wypożyczonował nasze reklamy w Internecie, że jak się wpisało catering to wyskakiwałyśmy na pierwszym miejscu, no i tak to wyglądało. (FGI SP EP)

- brak świadomości kosztów finansowych potrzebnych do zapewnienia odpowiedniego zaplecza technicznego dla spółdzielni

No tak, ale nie miałyśmy nic, trzeba było robić wszystko od początku, łącznie ze sprzętami, talerzami. To nie jest dużo, myśmy myślały, jak dostaniemy te 100 tysięcy to świat zwojujemy... (...) a tu jak się okazało, że sam piec 40 tysięcy kosztuje to nam ręce opadły. (FGI SP IP)

No, to też każda z nas dostała po 10 tysięcy, ale jeśli chodzi o lokal to myśmy wydeptały wszystkie ścieżki i też mi pan W. pomógł, bo się skądś, najlepsza jest taka droga szemrana, że tak powiem, dowiedział się od kogoś, że dyrektor szkoły jednej, bo u nas były zlikwidowane stołówki szkolne (...). I on się dowiedział, że jest dyrektor, że chętnie, on ma stołówkę, która funkcjonowała, chętnie by was, mówi tam, otworzy na nowo, bo to duża szkoła, żeby jego dzieci jadły ciepłe, dobre obiady, gotowane na miejscu. Ja wchodzę do dyrektora, który okazuje się być moim kuzynem, więc on by nam tam nieba, że tak powiem, przychylił, on nas wpuścił do tego lokalu, ale to był olbrzymi lokal, bo to na stołówkę to opłacał media, ale wszystko musiałyśmy, dostałyśmy te 50 tysięcy, część to miała stare lodówki, stare zamrażarki, trzeba to było doposażyć, zrobić remont, to stałyśmy, to już nie powiem, że dwa czy trzy miesiące z pędzlami, na drabinach, w upale, bo to był okres letni, bo to miałam piętro stołówkę, drugie piętro, bo to było olbrzymie, magazyny i jeszcze musiałyśmy wszystko dostosować do potrzeb sanepidu. (FGI SP EP)

b. Problemy o charakterze kadrowym:

- niski poziom kwalifikacji i kompetencji zawodowych współpracowników
- brak nawyku pracy współpracowników
- brak świadomości odpowiedzialności za prowadzoną działalność
- brak świadomości związku między wysiłkiem włożonym w pracę a pozyskiwanym zyskiem finansowym

Zatrudnienie, było tych czterech spółdzielców nieszczęsnych, którym się nie chciało pracować. Jeden zakończył swoją działalność w spółdzielni w momencie, kiedy wziął ubranie, bo już nie chciałem tak kupić, bo były z fakturami, proforma zapłacona w firmie, która miała zapłacone. Każdy miał sobie pójść i dobrać, co mu pasuje, no i skończył tę działalność, jak już pobrał te ubrania, a ubrania były przyzwoite, bo było założenie, że to na lata się kupuje, także było co zhandlować. To było nieporozumienie ci ludzie, dlatego zostałem sam z tymi problemami potem, bo każdy był zainteresowany, tak ich edukowano, od tego są te wszystkie instytucje, dla bezrobotnych, żeby ich nauczyć głupocizny takiej, że to jest ich firma, ale w sensie takim, że on by chciał zarządzać, ale pracować to już niekoniecznie. (FGI SP WK)

Pierwsze problemy? Szczerze? Z chwilą, kiedy napłynęły pierwsze pieniądze na konto, bo ja miałam jedną tą szkołę, zaczynałyśmy we wrześniu, miałyśmy tam siedzibę i tam miałyśmy na wyżywienie tylko 80 dzieci, a u nas na stanie było tak, nas pięcioro spółdzielców, plus księgowy umowa zlecenie i to było na początku chyba tyle, jeszcze tam miałyśmy kierowców. To jak ugotowałyśmy te 80 obiadków to ta kwota zawrotna

nie było, ale lokal był darmo, to przecież szedł gaz, szedł prąd, trzeba było mieć na towar pieniądze, więc mówię, trochę pieniędzy przybyło, ale i rozchód był. Ja bez przerwy, przecież księgowy przychodził, ja bez przerwy siedziałam z nim, przecież doszło do takiej sytuacji, bo to tak trwało od września do grudnia, później wygraliśmy ten przetarg i przejęliśmy te inne szkoły. Trzeba było jakoś tutaj przetrwać, żeby ta spółdzielnia była, więc ja rozmawiałam szczerze, mówię, no dziewczyny nie ma mowy, żebyśmy brały pieniądze, bo mówię, nie dotrzymy. A jak z 80 zrobi nam się 400, to dziewczyny, my musimy mieć, trzeba było kupić termosy, takie wielki pojemniki termoizolacyjne, wynająć samochody, kierowców. Trzeba było mieć na towar, przynajmniej na początek, zanim nam zaczną, trzeba zainwestować. Ale właśnie od pierwszego momentu panie umiały liczyć, ile miały obiadów, ile cena jednego obiadu i jaka ta faktura była, zresztą ja nigdy tego nie kryłam, dokumenty były do wglądu dla wszystkich, żadna tajemnica. Skoro ja wzięłam te pieniądze, to im się te wypłaty należą, to te pieniądze, które się wzięło, trzeba od razu podzielić. (FGI SP EP)

Problemy narastające podczas prowadzenia działalności

Podczas prowadzenia działalności wymienione wyżej trudności narastały co odbijało się niekorzystnym echem w lokalnym środowisku władz, innych przedsiębiorców oraz klientów spółdzielni. Oprócz wymienionych poniżej skutków problemów techniczno-formalnych oraz kadrowych dodać można więc trzecią kategorię **problemów związanych z otoczeniem społecznym**.

a. Skutki narastających problemów kadrowych:

- kształtowanie się negatywnej opinii w środowisku przedsiębiorców i potencjalnych klientów spółdzielni

Znaczący problem z pracownikami narastał i się praktycznie to samo zakończyło, bo został jeden, którego mogłoby nie być, ale był. (...) Mówię, zaczęło się tak, [nasze miasto] jest grajdółem i świętokrzyskie jest grajdółem, to się po prostu taka atmosfera wewnątrz wytworzyła w środowisku. Tam radny, co pracował w centrum integracji chodził i pluł dookoła, że ile oni zarabiają, że maszyny się zużywają, że strugarka się przepracuje, przepracuje trzy tysiące godzin i łożyska trzeba wymienić, ale wymienia się łożyska i jedzie dalej. (FGI SP WK)

- problem w zarządzaniu pracą spółdzielni

A poza tym to jednak tego rodzaju inwestycje [przy których pracowaliśmy] to są takie roboty, gdzie trzeba się sprężyć. W tym przypadku trzeba było się sprężyć na trzy miesiące do trzech i pół. Bo to i dojazdy, nie ma już takiej roboty, że się przychodzi na siódmą, zanim się wypali papierosa, wypije kawę, przebierze się, to już przerwa na śniadanie i oni nie rozumieli tego, że co nie robi, to nie zarobi, więc ostatecznie trzeba było się podeprzeć obcymi, bo tak jak mówiłem, jeden w ogóle się nie pojawił. (FGI SP WK)

- zbyt duży natłok obowiązków „spadający na barki” prezesów spółdzielni (utrudnienie w pełnieniu funkcji zarządczych z powodu konieczności wykonywania „zwykłych” obowiązków zawodowych)

No u mnie, ja miałam jedną z wykształceniem gastronomicznym, ale jak miałam prywatną imprezę, gdzie musiałam mieć dobrze, to musiałam wygonić od garnczka i stanąć sama. (FGI SP IP)

- konflikty między pracownikami

b. Skutki narastających problemów techniczno-formalnych:

- problemy związane z prawem spółdzielczym

To jest taki nasz mankament do prawa spółdzielczego, że te osoby, które są starsze i wiedzą, że niedługo odejdą, to nie są zainteresowane inwestowaniem, bo to, co zostanie, to będzie dla następnych członków. A odchodząc, no to tylko dostaje się te udziały z pensji potrącone, które tam są, a resztę cały majątek zostaje dla następców. (FGI SP MS)

- problemy lokalowe

W sumie nasza spółdzielnia dosyć dobrze dawała sobie radę, tyle tylko, że nie miałyśmy własnego lokalu i gdyby to była inna sytuacja i dostałybyśmy własny lokal to pewnie by to trwało jeszcze jakiś czas (...) bo my naprawdę dobrze sobie dawałyśmy radę. (FGI SP IP)

- brak zleceń, przegrane przetargi

Tak jak było w naszym przypadku zlecenia były na pracę, tylko, że cenowo nie byliśmy konkurencyjni, bo stara technologia. Ci, którzy mieli nowoczesne maszyny robili to szybciej, taniej. (FGI SP MS)

- strach przed utratą pracy i przed przejęciem dobrze prosperujących spółdzielni przez prywatnych przedsiębiorców lub inne PES

Problemy pojawiły się w momencie, kiedy prezes [nazwa stowarzyszenia] poddał nam tę myśl, żebyśmy przeszły do stowarzyszenia, że zapewni nam pracę, jeżeli przekazemy nasze sprzęty, to będziemy pracować na naszym sprzętach, ale jako [nazwa stowarzyszenia], no i wtedy mamy pracę na czas określony, z możliwością przedłużenia na następny czas. No i strach taki troszkę, no bo nie przedłużą, no to po co nam te kotły, po co nam te piece, tym bardziej, że nikt tego tak nie kupuje, bo tym bardziej, że jeśli są to urządzenia zdobyte za pieniądze unijne, to one nie mogą być drugi raz w ramach innego projektu przejęte. Weszłam na Internet, jak ja przeczytałam, że taki piec konwekcyjny taki trochę lepszy kosztuje ileś tam i nikt tego nie kupuje, to kto kupi taki piec, który my mamy. Więc z tych 100 tysięcy, to ja nie wiem czy byśmy te 20 odzyskały. (FGI SP IP)

To niedobrze, że się dobrze działo, bo jak coś jest fajne, to se można wziąć, nie? (FGI SP WK)

- problem z uzyskaniem odpowiednich pozwoleń, które pozwoliłyby na rozwój prowadzonej działalności

Ponieważ my nie mogłyśmy mieć cateringu, to podopieczni z MOPSu do nas przychodzili. No, nie mogłyśmy, bo nam sanepid nie podpisał zgody. (FGI SP IP)

- problem z uzyskaniem wsparcia finansowego w trakcie prowadzenia działalności, potrzebnego do rozwoju działalności

Nie, nie, nie było [wsparcia finansowego]. W 2009 roku, to mieliśmy dostać środki z UE, wniosek niestety, znaleźliśmy się tylko na liście rezerwowej, tam chyba po dwóch czy trzech latach przyszła informacja, że możemy dostać, ale to już w tym czasie zmiany, decyzje, że już nie będziemy ciągnąć dalej, czas myśleć o likwidacji, bo to też swoich środków trzeba było zaangażować. Gdybyśmy dostali, to może by to dalej funkcjonowało. (FGI SP MS)

c. Problemy związane z otoczeniem społecznym:

- obawa przed podejmowaniem zleceń o charakterze prywatnym i poczucie przywiązania do zadań zleczanych przez PES i jednostki samorządu terytorialnego odpowiedzialnych za spółdzielnie

W środowisku władz często krzywo patrzą. Bo mówię, tak jak u nas ten dyrektor mój ostrzegał, mówił: „Ty jak chodzisz tam na zebrania do Urzędu Miasta, niech Cię Bóg broni powiedzieć, że Ty gotujesz dla szpitala albo dla kogoś prywatnego, bo z chwilą, gdy się dowiedzą, bo już tam pan M. zęby na Ciebie ostrzy, mówi, jak on się tylko dowie, bo Ty masz lokal tu darmo, ale jak on się tylko dowie, że Ty masz prywatne cateringi, że obsługujesz komunie, czy chrzciny czy coś tam, to Ci w momencie lokal zabiorą, albo taki czynsz Ci tu przywałą, że Ci w pięty pójdzie” (FGI SP EP)

- stygmatyzacja związana z nadanym spółdzielni przymiotnikiem „socjalna”, który budzi złe skojarzenia z patologiami społecznymi. Skutkiem była niechęć wobec podejmowania współpracy ze spółdzielnią lub nadmierną kontrolą i brakiem zaufania, co do jakości oferowanych przez nich usług. Warto zauważyć, że zjawisko to nie miało miejsca w przypadku spółdzielni pracy, której reprezentant brał udział w badaniu fokusowym.

Ja byłam na tym szkoleniu z panem J., więc on mówił nam, że on radzi, żeby się nie afiszować, że spółdzielnia socjalna. Pisać na jakiejś reklamie, że firma cateringowa, i myśmy tak zrobili, bo oni też tak tam robią, że ta spółdzielnia socjalna to piszą na pieczętce, bo to jest wymagane i na tym statucie musi być, ale jeśli chodzi o takich kontrahentów prywatnych to których miałam prywatnych, jak obsługiwałam, jak miałam rodziny czy tam firmy, które jak wiadomo, że każdą imprezę u mnie zamawiał i był zadowolony. Tu nie było żadnych tam obiekcji, że to jest spółdzielnia, liczyła się jakość potraw, styl podania, jakość obsługi. (...) Gorzej to było roztrąbione o co miałam pretensje, gorzej było roztrąbione wśród tych rodziców, tych uczniów [ze szkół publicznych], że to spółdzielnia socjalna przejmie, jaki to był strach, cóż to ta spółdzielnia, cóż to one będą gotować. (...) Nam tak na ręce patrzono, my tak w tych pieniądzach dobrze gotowały te obiady, ta poprzednia Pani, co była przed nami, to sam dyrektor mówił, że kilkakrotnie z zupą do niej jeździł, bo mówił, że jeść się nie da. Samo to, że tam była firma, po nas też przyszedł pan, jak przegraliśmy przetarg, też gotował byle jak w tych pieniądzach, ale nikt jakoś specjalnie ich nie krytykował jak tutaj tej spółdzielni socjalnej. Może dlatego, że to tak nagłośnie było w tych szkołach i przez dyrektorów, przez ten Urząd Miasta, ta spółdzielnia socjalna jakby

Bóg wie co, jakby to wyrzutkowie byli, ludzie niekompletnie nie znający się. Prywatnie to tak jak mówię, nikogo to nie interesowało co my robimy (FGI SP EP)

Tutaj to nie spółdzielnia socjalna, spółdzielnię pracy to inaczej się traktowało. (FGI SP MS)

My nie odczuwaliśmy jakiegoś tam, powiedzmy, jakiejś niechęci ze strony tych przedsiębiorców prowadzących podobne firmy jak nasza, ale wiadomo, że jak przyszedł czwartek, czyli u nas w mieście „święto dyszla”, to nikt do nas nie przyszedł, bo to była jadalnia bezalkoholowa, więc wiadomo, że poszli do baru, gdzie był full wypas. (FGI SP IP)

Bezpośrednie przyczyny zakończenia działalności, strategie poszukiwania wsparcia i przewycięzania problemów

Reasumując, problemy które pojawiły się w momencie zakładania spółdzielni socjalnych narastały w trakcie prowadzenia działalności stanowiąc barierę do rozwoju spółdzielni, a niektóre z nich stały się bezpośrednią przyczyną likwidacji spółdzielni. Do przyczyn bezpośrednich zaliczyć możemy:

- przejęcie przez inny podmiot ekonomii społecznej,
- przejęcie przez prywatnego właściciela (spółdzielnia pracy),
- brak możliwości inwestowania i brak wsparcia finansowego, w efekcie utracenie konkurencyjności na rynku

Po zalaniu rynku przez Chiny tymi zabawkami u nas nie bardzo się opłacało robić to, ale funkcjonowaliśmy dalej, wykonywaliśmy narzędzia, ponieważ postęp w technice tak duży był, że w narzędziowni potrzeba było dużych inwestycji, żeby być konkurencyjnym cenowo na rynku. Te nasze stare technologie przestały być opłacalne, na rynek wchodziły maszyny numeryczne, a to jest dość duży koszt. U nas przeważały osoby raczej w starszym wieku i nie było zainteresowania, żeby inwestować. Woleli zysk jaki był, żeby podzielić. (FGI SP MS)

- pozbawienie spółdzielni lokalu, w którym mogłaby prowadzić działalność

Znaczy u nas bezpośrednią przyczyną też było to, że bałyśmy się trochę, że zostaniemy bez pracy, bo skoro nam nie przedłużą umowy wynajęcia lokalu, to zostaniemy bez pracy, bo nie mamy lokalu. Najważniejsze, jeśli chodzi o nas, to najważniejszy był lokal. (FGI SP IP)

- konflikt współpracowników i brak motywacji do pracy z powodu zbliżającej się perspektywy przejścia na emeryturę

U mnie oprócz, powiem szczerze, głównym powodem, to może nie było przegranie tego przetargu, bo gdyby to były inne osoby, inna atmosfera nawet wśród tych członkiń spółdzielni to można by to było przetrzymać. Ja proponowałam nawet jednej części nawet na moment przejść na bezrobocie, przeczekać najgorszy okres zanim tam wystartujemy do innego przetargu albo znajdziemy sobie jakieś inne. U nas to

głównie ten czynnik ludzki i przede wszystkim właśnie ten przegrany przetarg. (FGI SP EP)

Rozmówcy podejmowali próby rozwiązywania pojawiających się trudności i pokonywania pojawiających się barier na różne sposoby. Było to przede wszystkim: poszukiwanie pomocy u PES, które pomagały zakładać spółdzielnie lub innych jednostek, a które ewentualnie mogłyby rozwiązać bieżące problemy techniczno-formalne. Z innych działań wyróżnić można próby zaciągnięcia pożyczek na poczet kupna potrzebnego sprzętu do rozwoju działalności; zmiany kadrowe, angażowanie do współpracy nowych spółdzielców, posiłkowanie się pomocą kadrową z zewnątrz; szukanie pomocy pozainstytucjonalnej u rodziny, bliskich znajomych i zaprzyjaźnionych spółdzielców.

4.8.5. Ocena skuteczności uzyskanego wsparcia instytucjonalnego

Rozmówcy oceniali uzyskane wsparcie instytucjonalne w dwojaki sposób. **Pozytywnie wartościowano:** (1) pomoc finansową udzieloną na początku zakładania spółdzielni, (2) przychylność lokalnych władz popierających zakładanie spółdzielni, (3) pomoc zaoferowaną poprzez zlecenia „na dobry start”, (4) szkolenia przygotowujące do założenia i prowadzenia spółdzielni. **Krytyce poddano:** (1) brak wystarczającego wsparcia szkoleniowego, merytorycznego i pomocy specjalistów, jak również (2) brak pomocy w zapewnieniu lokali odpowiednich do prowadzenia działalności, (3) niewielką pomoc finansową podczas prowadzenia działalności. Negatywnie punktowano też (4) wykorzystywanie spółdzielni socjalnych tylko i wyłącznie do potrzeb politycznych władz, organizacji pozarządowych lub prowadzonych projektów z zakresu ekonomii społecznej.

4.8.6. Oczekiwania działaczy spółdzielni socjalnych względem pomocy ze strony instytucji, która mogłaby zapobiec zamknięciu spółdzielni

Na podstawie indywidualnych doświadczeń wynikających z prowadzenia spółdzielni socjalnych, które zostały poddane likwidacji, rozmówcy wyróżnili szereg działań, które pomogłyby sprawniej zakładać spółdzielnie socjalne oraz mogłyby zapobiec ich zamknięciu, zapewniając spółdzielcom pełniejszą reintegrację społeczno-zawodową.

Oczekiwane formy pomocy u początków działania spółdzielni socjalnych

- **wsparcie praktyków, wizyty studyjne w dobrze funkcjonujących spółdzielniach**

Poprawiałam [ten statut, ale jednak to jest] co innego jak przychodzi do Ciebie chętny do założenia spółdzielni, Ty już jesteś praktykiem, bo jak piszesz ten statut, są kartki, które Ci się wydaje, że jest wymóg tylko prawda, w sądzie, gdzieś tam, bo Ty ten statut musisz mieć. Jak już trochę nabędziesz praktyki to wiesz, bo ja wiedziałam, bo moje panie to dostały statut do ręki, ale do tej pory chyba żadna go nie przeczytała, ale jak człowiek musiał na nim bazować, to go miał w jednym palcu. Już sobie wtedy człowiek zdał sprawę, że tu, to mogłabym zmienić, że tu, to mogło być inaczej, prawda, dostosować do tych potrzeb (FGI SP EP)

- **zapewnienie lokalu potrzebnego do prowadzenia działalności**

Na dzień dzisiejszy, jeśli miałabym tę mądrość, którą mam dzisiaj, to nie wiem, deptałabym chyba ścieżki do samego Boga, żeby dał mi lokal. I oczywiście wsparcie finansowe, ale lokal jest bardzo ważny. (FGI SP IP)

- **pomoc w znalezieniu pierwszych zleceń**

Stabilne warunki są potrzebne na początek. Ich spółdzielnia by nie powstawała, gdyby nie zlecenie MOPSu na dzień dobry. (FGI SP WK)

- **większa pomoc merytoryczna i szkoleniowa w zakresie formalno-prawnym**

- **dokładniejsza weryfikacja kompetencji zawodowych i społecznych przyszłych spółdzielców**

Z takich ludzi z tych zajęć i szkoleń, co są cały czas prowadzone, to zamiast biznesowych szkoleń, to pierwsza rzecz, żeby ich przetestować, że oni się w ogóle nadają. Bo ich się uczy, że to jest ich firma i oni tutaj rządzą, a nie uczą, że pracować trzeba. (FGI SP EP)

Jakby się tak dało z ludzi wyciągnąć, żeby ktoś ankietę przeprowadził, z ludzi wyciągnął i było wiadomo co, jakie kto ma motywacje przystępując do spółdzielni socjalnej, bo się okazuje, że jeden chciał pracować i zarobić, a drugi właśnie iść na wcześniejszą emeryturę. (FGI SP WK)

- **szkolenia wyprofilowane pod kątem konkretnej działalności** (np. kursy gastronomiczne, przygotowujące do pracy w kuchni).

Oczekiwane formy pomocy podczas prowadzenia działalności

- **stabilne wsparcie ze strony jednostek samorządu terytorialnego**

Ja bym to właśnie [zmieniła], to co jest zapisane w tej ustawie o spółdzielniach socjalnych, że gmina może pomóc finansowo, tylko, że musi i przede wszystkim, żeby, no, pomarzyć sobie można, wyciągamy wnioski. (FGI SP EP)

Myślę, że to, co jest potrzebne takim spółdzielniom to na pewno jest potrzebne wsparcie gminy. Bez gminy nie mają szansy. (FGI SP WK)

- **stopniowe przystosowywanie spółdzielni do funkcjonowania na otwartym rynku** (zamiast przywiązywania do zleceń publicznych)

Można, założmy, w gminie rozwiązać w ten sposób, że no dobra, wy już się najadłyście, to tak powoli co roku trochę mniej, a z resztą sobie radźcie. (FGI SP WK)

- **pomoc w uzyskaniu wsparcia finansowego potrzebnego do inwestowania i rozwijania działalności**

4.8.7. Podsumowanie

Jak stwierdziła jedna z rozmówczyń trudno o receptę na „idealną spółdzielnię”. Dużo zależy od tego, kto się w nią zaangażuje oraz jakie będzie miał **cele i motywacje**. Wiele znaczą również **wstępne szkolenia** przed założeniem spółdzielni. Nie powinny być to sporadyczne szkolenia fragmentarycznie i powierzchownie wprowadzające w tematykę spółdzielni socjalnych. Jedna z respondentek biorących udział w wywiadzie bardzo dobrze wspominała szeroki cykl szkoleń, które miały na celu przygotowanie uczestników do założenia i prowadzenia działalności zarówno pod kątem formalno – prawnym, technicznym, ale również psychologicznym. Nie miało tu znaczenia czy spółdzielcy znali się zanim założyli działalność. W przypadku rzeczonyj respondentki uczestniczki szkoleń nie znały się wcześniej, mimo to współpracowały bardzo sprawnie i gdyby nie problemy lokalowe prawdopodobnie funkcjonowałyby dalej. Niewątpliwie jednym z czołowych problemów występujących podczas prowadzenia spółdzielni jest **problem zarządzania zespołem**. Spółdzielnie zakładają często przypadkowe osoby, o bardzo różnych kompetencjach zawodowych i społecznych, często nieprzygotowane do prowadzenia danego typu działalności (np. gastronomicznej lub produkcyjno-technologicznej). Ich wyobrażenia tego jak wygląda praca w spółdzielni skupiają się głównie na zarządzaniu, autonomiczności działań i zyskach finansowych, natomiast jak twierdzą respondenci często występuje brak świadomości wysiłku jakiego wymaga taka forma pracy. Jak stwierdziła jedna z respondentek korzystne byłoby również różnicowanie grupy zakładającej spółdzielnię pod kątem wieku, ponieważ usprawniłoby to wykonywanie wielu zadań (np. związanych z pracą przy komputerze):

[Najlepsze jest] połączenie młodości, nowej myśli, ze starszymi ludźmi i doświadczeniem. Ja nie raz sobie o tym myślałam, bo na przykład u mnie, moje panie, proszę nie myśleć, że jestem jakąś, specjalistką, bo też już jestem starszej daty, że jestem jakąś wybitną specjalistką komputerową, ale takich podstawowych, to co mi było potrzebne, to sobie radziłam. I obsłużyć potrzebne mi programy i napisać pismo, zrobić sobie jadłospisy, znaleźć sobie coś w Internecie, poszperać, to moje panie nie miały o tym pojęcia. Ile razy jak doszło do zrobienia czegoś takiego, wierzcie mi, to ja już nie miałam wyjścia, to musiałam zrobić, choćbym miała paść. Jak sobie wtedy marzyłam, mówię, Boże, zamiast tych to dwoje młodych, takich z werwą, jakby mnie odciążyli, chociaż w biurze, bo ja to się męczę nad tym pismem, a młody jakby siadł, w trzy minuty mi wystukał, trzeba by było zrobić spisy na kartce, bym napisała i moment i by mi zrobił. (FGI SP EP)

W zebranych podczas wywiadu opiniach wyraźnie zarysowuje się **potrzeba wsparcia ze strony samorządu i reintegracyjnych podmiotów ekonomii społecznej zapewniającego stabilność działania spółdzielni** (wsparcia technicznego, pomocy w pozyskiwaniu środków finansowych na nowe inwestycje, potwierdzania jakości usług spółdzielni autorytetem władz, co zwiększyłoby konkurencyjność na rynku). Z drugiej strony pojawia się tu **problem stygmatyzacji społecznej** wynikającej z nadawania spółdzielniom przydomka „socjalna”, co budzi podejrzenia potencjalnych klientów i negatywne skojarzenia z patologią społeczną. Związane to jest również z przywiązywaniem spółdzielni socjalnych do zleceń o charakterze publicznym (np. dla klientów MOPS), jednoczesne utrudnianie realizacji zleceń prywatnych, a co za tym idzie uniemożliwianie pełnej reintegracji społeczno-zawodowej

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

WOJEWÓDZTWO
ŚWIĘTOKRZYSKIE

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

spółdzielców na otwartym rynku. Przeprowadzone badanie jakościowe ukazało również braki w prowadzeniu działań strategicznych w spółdzielniach socjalnych. Badani tylko szczątkowo nawiązywali do prowadzonych działań promocyjnych, pomijając w ogóle kwestię tworzenia i strategii rozwoju.

4.9. Analiza SWOT sektora ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim

W niniejszym rozdziale zaprezentowano analizę SWOT sektora ekonomii społecznej stanowiącą podsumowanie wyników badania i określającą kompleksowo możliwości oraz bariery w rozwoju sektora ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim.

MOCNE STRONY	
- Pozytywy (czynniki ułatwiające rozwój sektora ekonomii społecznej) - Wewnętrzne (związane z kondycją i funkcjonowaniem PES)	• Dość duża, rosnąca liczba organizacji pozarządowych /TDI OWES/. • Stabilna i duża (w porównaniu z innymi regionami kraju) liczebność podmiotów reintegracyjnych /pkt. 4.1.2/ • Duża skuteczność PES w obszarze działań reintegracyjnych, w tym w szczególności związanych z reintegracją społeczną /pkt. 4.3.2 i 4.7.4/ • Dobre relacje pomiędzy pracownikami zatrudnionymi w PES. Rzadko występują poważne konflikty, co stwarza dobrą podstawę do prowadzenia procesu reintegracji społecznej i zawodowej /pkt. 4.3.4/ • Dość wysoki poziom skuteczności PES w aplikowaniu o zewnętrzne finansowanie /pkt. 4.4.2/ • Widoczne początki wewnętrznej konsolidacji sektora PES /pkt 4.5.2/
SŁABE STRONY	
- Negatywy (czynniki utrudniające rozwój sektora ekonomii społecznej) - Wewnętrzne (związane z kondycją i funkcjonowaniem PES)	W zakresie zasobów ludzkich • Brak wiedzy i doświadczenia w działalności ekonomicznej osób angażujących się w sektorze społecznym <i>Większość osób działających w sektorze nie wie jak powiedzieć rozwijać tego typu działalność odpłatną, nie wie jak się ekonomizować, nie ma odnośnie tego żadnych doświadczeń /TDI OWES/</i> • Rozpowszechnione w środowisku pozarządowym przekonanie, że prowadzenie działalności zarobkowej pozostaje w konflikcie z celami i charakterem działalności sektora społecznego <i>Panuje takie przekonanie, że sektor w ogóle nie powinien rozwijać się [w kierunku ekonomizacji] /TDI OWES/</i> • Zbyt niski poziom zaangażowania pracowników w procesy decyzyjne w PES (niski

poziom demokratyzacji zarządzania podmiotami) /pkt. 4.3.6/

W zakresie funkcjonowania instytucjonalnego

- Zorientowanie PES niemal wyłącznie na pozyskanie grantów, zamiast myślenia o bieżącej działalności generującej stałe przychody własne;
Większość organizacji skupia się tylko na dotacjach, od jakichś grantów samorządowych, od jakichś środków, które uzyskują na przykład od członków, kompletnie nie próbując nawet rozwijać działalności innej. /TDI OWES/
- Znaczna liczba PES nie zatrudnia personelu lub zatrudniają go jedynie okazjonalnie, w ramach umów cywilno-prawnych /pkt. 4.1.4/
- Brak strategicznego zarządzania w większości PES – tylko nieliczne podmioty posiadają opracowane strategie lub plany rozwoju /pkt. 4.4.4/
- Słabo rozwinięta współpraca PES z JST, brak istotnej współpracy PES przy wspólnej realizacji przedsięwzięć gospodarczych /pkt. 4.5.2 i 4.6/
- Brak trwałych sieci współpracy PES reintegracyjnych z innymi instytucjami działającymi na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym (np. PUP) /pkt. 4.7/

W zakresie prowadzonej działalności

- Wiele PES, w szczególności NGO, nie prowadzi de facto żadnej działalności zarobkowej (statutowej odpłatnej lub gospodarczej) lub prowadzi ją w minimalnym wymiarze. /pkt. 4.1.6/
- Brak pomysłów na prowadzenie działalności gospodarczej PES, ograniczenie obszaru działalności tylko do kilku wybranych branż o niskiej rentowności i dużej konkurencji, /pkt. 4.1.7/
W sektorze często dominuje myślenie, że jeżeli miejsca pracy w spółdzielniach socjalnych to na przykład tematy sprzątania, ochrony, segregacji odpadów, czyli takie, powiedzmy szczerze, dość mocno nawet stygmatyzujące branże. Utało się stwierdzenie, że spółdzielnie socjalne prowadzą usługi cateringowe, ale na tym rynku jest tak duża konkurencja, że te podmioty często po prostu nie wytrzymują takiej działalności. Utało się stereotyp, że spółdzielnie socjalne prowadzą usługi związane z odpadami, ze sprzątaniami, z terenami zielonymi, bo samorządy chcą to zlecać. Ale to są stanowiska pracy uzależnione ściśle od samorządu, a po drugie no niestety dość mocno stygmatyzujące osoby, które w to wejdą. /TDI OWES/
- Niska rentowność działalności zarobkowej prowadzonej przez PES /pkt. 4.2.2/
- Niewielka skala wykorzystywania przez PES zwrotnych form wsparcia finansowego (kredytów i pożyczek) /pkt. 4.2.4/
- Niewielki odsetek PES, które prowadzą kompleksową działalność o charakterze reintegracji społecznej i zawodowej w oparciu o tworzenie miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym /pkt. 4.3.1./
- Niewielka skala wykorzystywania przez PES profesjonalnych (płatnych) narzędzi promocyjnych /pkt. 4.4.3/
- Dość słabe efekty PES reintegracyjnych w zakresie aktywizacji zawodowej uczestników /pkt. 4.7.4/

SZANSE

- Pozytywy (czynniki wspierające rozwój sektora ekonomii społecznej)
- Zewnętrzne (związane z kondycją i jakością funkcjonowania otoczenia PES)

W zakresie zapotrzebowania na działalność w obszarze ekonomii społecznej

- Wysoka stopa bezrobocia, duże zapotrzebowanie na powstawanie miejsc pracy w PES

To świętokrzyskie jest cały czas pod kątem bezrobocia tym jednym z gorszych województw, nie wiem, chyba w szóstce tych województw, które mają więcej niż 10% bezrobocia. W październiku było 10,6, a już na czele jest ten powiat skarżyski nasz, który ma powyżej 20% bezrobocia. Więc dlaczego mówię o tej skali bezrobocia? Jest to pewna specyfika jeżeli chodzi o nasze województwo, gdzie przy takiej ilości osób bezrobotnych, a jeszcze co istotne, przy ich strukturze, bo w naszych ewidencjach większość osób to są właśnie te osoby, które są w szczególnej sytuacji na rynku pracy, w tym duża część to jest właśnie ten trzeci profil. Poza tym region jest jednym z najszybciej starzejących się regionów w Polsce, więc taka struktura bezrobocia, struktura też demograficzna powinna powodować to, że ekonomia społeczna będzie się rozwijała prężnie i szybko w województwie świętokrzyskim /TDI OWES/

W zakresie funkcjonowania i współpracy z PES samorządów lokalnych w regionie

- Silne zaangażowanie niektórych samorządów w rozwój i promocję PES

Chciałbym docenić, podkreślić powiat skarżyski jako całość, jeżeli chodzi o wsparcie ekonomii społecznej. Zastanawiałem się dlaczego nie startowali jako powiat czy jako miasto do nagrody ekonomii społecznej, która była w zeszłym tygodniu tutaj wręczana, bo akurat Skarżysko według mnie naprawdę mnóstwo bardzo dobrej, takiej mozolnej pracy na rzecz ekonomii społecznej wykonało. Istnieją spółdzielnie socjalne, w tym osób prawnych, ta współpraca pomiędzy urzędem pracy a ośrodkiem pomocy społecznej, wspólne projekty, wspólne działania, realizacje działań w zakresie reintegracji, chociażby w tym roku realizowany PAI poprzez umowę pomiędzy urzędem pracy, OPS i stowarzyszeniem /TDI OWES/

- Możliwości związane ze zwiększeniem ilości zamówień publicznych dla podmiotów ekonomii społecznej ze strony samorządu, w tym możliwość zwiększenia skali wykorzystywania klauzul społecznych i innych form społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych /pkt. 4.6.4/
- Idea ekonomii społecznej, choćby na najbardziej ogólnym poziomie, jest dość dobrze rozpowszechniona wśród pracowników samorządów lokalnych w województwie świętokrzyskim. /pkt. 4.6.2/
- Przedstawiciele JST dostrzegają potrzebę tworzenia nowych PES, w szczególności podmiotów reintegracyjnych /pkt. 4.6.8/

W zakresie funkcjonowania i współpracy z PES podmiotów i instytucji z innych sektorów rynku

- Wyjątkowo duże i efektywne zaangażowanie organizacji kościelnych w rozwój sektora *ekonomii społecznej*

Wydaje mi się, że specyficzne jest też, że bardzo dużą rolę w rozwoju ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim mają organizacje kościelne i chwała, bo to jest naprawdę olbrzymia praca, którą wykonują. W innych województwach też oczywiście funkcjonują, natomiast specyfiką jest to, że w naszym są bardzo prężne, nie wiem czy nie najprężniejsze i to jest duży plus. /TDI OWES/

- Przedstawiciele PES bardzo pozytywnie oceniają gotowość i możliwości współpracy z podmiotami z innych sektorów /pkt. 4.5.5/

W zakresie funkcjonowania i współpracy z PES podmiotów wspierających ES

- Zaangażowanie Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej, samorządu województwa, w upowszechnianie wiedzy o wartościach ekonomii społecznej, w szczególności wśród pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej

Od pewnego czasu tutaj się dość dużo zmieniło w kontekście działań Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej. On się dość fajnie włączył w te działania, bardzo prężnie działa tam w tej chwili, w tych strukturach jest rzeczywiście taki zespół, który się tym zajął i widać już pierwsze efekty tego wsparcia. /TDI OWES/

- Uzyskanie akredytacji OWES przez trzy konsorcja funkcjonujące na terenie regionu i rozpoczęcie realizacji przez dwa spośród nich projektu współfinansowanego ze środków EFS.
- Wsparcie sektora ES w regionie i kraju ze środków z EFS w ramach RPO oraz POWER;
- Ogólne wsparcie kierowane do osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym w ramach strategii włączenia społecznego realizowane ze środków EFS i krajowych;

W zakresie otoczenia prawnego

- Trwające prace nad nowymi regulacjami prawnymi w obszarze działalności podmiotów ekonomii społecznej, w tym w szczególności nad ustawą o przedsiębiorstwie społecznym oraz ustawą o zasadach udziału podmiotów ekonomii społecznej, w tym przedsiębiorstw społecznych, w realizacji usług społecznych użyteczności publicznej.

W zakresie otoczenia społecznego i biznesowego

- Walory turystyczne, ekologiczne (brak uciążliwego przemysłu) i krajoznawcze regionu, duża liczba terenów objętych ochroną przyrodniczą, zasoby uzdrowiskowe. /TDI OWES/
- Relatywnie niskie wynagrodzenie z tytułu pracy najemnej. /TDI OWES/

ZAGROŻENIA

- Negatywy (czynniki utrudniające rozwój sektora ekonomii społecznej)
- Zewnętrzne (związane z kondycją i jakością funkcjonowania otoczenia PES)

W zakresie świadomości i obowiązujących wzorców kulturowych mieszkańców regionu

- Brak pozytywnych wzorców w zakresie m.in. pracy dla dobra wspólnego, zaufania, wzajemności i współodpowiedzialności za efekty. Traktowanie przez mieszkańców regionu majątku wspólnego (publicznego lub społecznego) jako „niczyjego” i związana z tym skłonność do jego wykorzystywania na rzecz rozwoju i zasobności własnej/prywatnej/rodzinnej.
 - Ogólny brak zrozumienia idei funkcjonowania ES (w większości środowisk i grup, bez których sektor es nie może się rozwijać), jako sfery aktywności obywatelskiej, która w połączeniu z działalnością ekonomiczną realizuje cele społeczne. Brak utożsamiania ciekawych inicjatyw gospodarczych i społecznych w województwie z ekonomią społeczną.

W regionie mamy bardzo mało dobrych praktyk z zakresu ekonomii społecznej, znaczy takich podmiotów, które rozwijają się, ekonomizują. Dodatkowo podmioty, które są dobrą praktyką, często nie są kojarzone w ogóle z sektorem ekonomii społecznej, na przykład park jurajskie w Bałtowie, który jest ekonomią społeczną, a większość mieszkańców w ogóle tego w ten sposób nie kojarzy. Myślą, że to jest działalność prywatna, biznesowa firmy /TDI OWES/

- Stereotypy i uprzedzenia dotyczące funkcjonowania organizacji społecznych.

Jeszcze jedną rzecz na koniec, to co ostatnio w mediach, szczególnie w mediach publicznych jest pokazywane – takie dyskredytowanie działalności generalnie wszystkich organizacji pozarządowych, tych NGO-sów. Ta dyskredytacja w ostatnim czasie naprawdę nie ułatwia /TDI OWES/
- Zła opinia na temat spółdzielni socjalnych wśród ewentualnych partnerów i klientów

Generalnie jest bardzo zła opinia o spółdzielniach socjalnych, znaczy jest opinia o tym, że to były podmioty, które nie wypaliły, często się mówi, że zmarnowane pieniądze, zmarnowane możliwości i niestety jest to opinia w większości prawdziwa. To trzeba brutalnie powiedzieć /TDI OWES/

W zakresie zapotrzebowania na działalność w obszarze ekonomii społecznej

- Poprawiająca się sytuacja na rynku pracy oraz nowo wprowadzane świadczenia socjalne (np. 500+) mogą spowodować zmniejszenie zainteresowania mieszkańców regionu pracą w podmiotach ekonomii społecznej.

W zakresie funkcjonowania i współpracy z PES samorządów lokalnych w regionie

- Brak zaangażowania większości samorządów w rozwój podmiotów ekonomii społecznej, w tym podmiotów reintegracyjnych i spółdzielni socjalnych

Widać to chociażby w ilości CIS-ów, bo działa 6 centrów integracji, z czego tylko 2, według mojej wiedzy, to są założone, czy prowadzone przy jakimś udziale

samorządów. Skarżysko na pewno i Staszów bodajże, a pozostałe są założone przez organizacje pozarządowe. Podobnie jest z KIS-ami, bo na 11 istniejących bodajże tylko 4 są założone przez samorząd i tu są Starachowice, są Kielce, ponownie Skarżysko, bo Skarżysko ma i CIS i KIS, Końskie chyba. A pozostałe 7 jest prowadzone przez organizacje. Według mnie zdecydowanie samorządy mogłyby się mocniej angażować w kierunku reintegracji /TDI OWES/

- Niewielki zakres zlecania PES przez samorząd zamówień publicznych oraz stosowania klauzul społecznych i innych form społecznie odpowiedzialnych zamówień /pkt. 4.6.4/

Niewykorzystane możliwości poprzez zlecenia, szczególnie jeśli chodzi o zlecenia w zakresie tych usług publicznych, które i tak gminy, samorządy realizują, a mogłyby wykorzystując zapisy prawa zamówień publicznych zlecać właśnie do podmiotów ekonomii społecznej i to by dawało właśnie tę bazę, o której mówiliśmy na początku /TDI OWES/

- Brak przejrzystych i czytelnych zasad regulujących relacje pomiędzy władzami lokalnymi a podmiotami prowadzącymi działalność społeczną lub gospodarczą na danym terenie.

Częsta jest niechęć liderów lokalnych do tego, żeby tworzyć silne podmioty ekonomizowane. Raczej jest tendencja do tego, żeby jeśli już coś powstaje, to żeby to było uzależnione od samorządu. [...] Na terenach wiejskich dominuje bardzo duże uzależnienie od władz lokalnych, od lokalnych grup działania, od tego jak one działają, komu przyznają środki. Tam tak naprawdę rozwój ekonomii społecznej jest cały czas powiązany z jakimiś indywidualnymi takimi relacjami osobistymi. Jeśli dana organizacja jest lubiana przez samorząd, to ma możliwość rozwoju. Jeżeli nie, możliwości rozwoju nie ma. /TDI OWES/

- 60% badanych JST nie posiada żadnych zapisów dotyczących rozwoju sektora ekonomii społecznej w skali lokalnej (gminnej lub powiatowej), a w połowie jednostek nikt nie odpowiadał za koordynację działań z obszaru ES /pkt. 4.6.3/
- Słaby stan diagnoz lokalnych (gminnych, powiatowych) sektora organizacji pozarządowych w województwie świętokrzyskim /pkt. 4.6.2/

W zakresie funkcjonowania i współpracy z PES podmiotów wspierających ES

- Zbyt małe wsparcie dla istniejących już podmiotów ekonomii społecznej. System wsparcia koncentruje się na tworzeniu nowych podmiotów oraz tworzeniu nowych miejsc pracy. W zbyt małym stopniu wspierane są już istniejące podmioty ekonomii społecznej, w szczególności te które chciałyby przekształcić się w przedsiębiorstwo społeczne. /TDI OWES/

Jest duża dysproporcja, że mamy lepsze wsparcie dla podmiotów nowopowstałych, to wynikało z konkursu i kształtu wytycznych, a gorsze dla tych już istniejących /TDI OWES/

- Częsty rutynizm pracowników instytucji pomocy i integracji społecznej oraz brak skłonności do faktycznej aktywizacji osób zagrożonych wykluczeniem społecznym poprzez utworzenie przedsiębiorstwa społecznego. /TDI OWES/
- Roszczeniowość uczestników PES o charakterze reintegracyjnym i ich rodzin /pkt. 4.7.1/

W zakresie otoczenia prawnego

- Brak jasnych i precyzyjnych regulacji prawnych dotyczących przedsiębiorstw społecznych

Brak tak naprawdę regulacji odnośnie przedsiębiorczości społecznej, bo to jest pojęcie, które jest i nie jest uregulowane, co powoduje, że samorządy często boją się przedsiębiorstw społecznych, bo nie mają podstaw prawnych do zrozumienia takich podmiotów. Wszystko jest regulowane oddolnie, w ramach projektów, natomiast nie ma odgórnej regulacji, chociaż o tym się mówi już od wielu lat i nadal nie jest to określone w żaden sposób. /TDI OWES/

- Zapisy prawa spółdzielczego zniechęcające spółdzielców znajdujących się w wieku przedemerytalnym do inwestowania w rozwój spółdzielni /pkt. 4.8.4/

W zakresie otoczenia społecznego i biznesowego

- Niska aktywność gospodarcza mieszkańców regionu (nie tylko w obszarze przedsiębiorczości społecznej) /TDI OWES/
- Zapóźnienia cywilizacyjne m.in. niedostatki w infrastrukturze technicznej (drogowej, kolejowej, ochrony środowiska, transportu lotniczego, infrastruktury społeczeństwa obywatelskiego, czy złego zagospodarowania przestrzeni miejskich i wiejskich). /TDI OWES/
- Gorsze od wielu sąsiednich województw warunki do rozwoju turystyki /TDI OWES/
- Struktura podmiotów gospodarczych (bardzo mało dużych przedsiębiorstw) – z niewielkim wykorzystaniem możliwości kooperacyjnych, outsourcingowych, podzlecania i podwykonawstwa. /TDI OWES/
- Postrzeganie przez przedstawicieli biznesu PES oraz możliwości współpracy z PES przez pryzmat działalności charytatywnej. Nie dostrzeganie przez biznes w PES potencjalnego partnera w przedsięwzięciach gospodarczych /pkt. 4.5.2/

5. Wnioski i rekomendacje

L.p.	Wniosek	Rekomendacja
1.	Negatywnie oceniana jest współpraca z instytucjami niewyspecjalizowanymi w tematyce ekonomii społecznej i reintegracji społeczno-zawodowej grup zagrożonych wykluczeniem społecznym. Zwracano tu szczególną uwagę na: brak szkoleń pracowników tych instytucji, problem w przepływie informacji na poszczególnych poziomach hierarchii organizacyjnej tych instytucji oraz ogólny brak zrozumienia zagadnienia reintegracji społeczno-zawodowej grup wykluczonych.	OWES-y powinny podjąć w środowiskach lokalnych działania animacyjne na rzecz powstawania trwałych partnerstw lokalnych na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Obok PES o charakterze reintegracyjnych powinny wchodzić do nich także inne podmioty działające na rzecz osób marginalizowanych (np. OPS, PUP, organizacje pozarządowe). Współpraca pomiędzy różnego typu instytucjami powinna wzmocnić skuteczność działań podejmowanych na rzecz tych samych grup docelowych.
2.	Sektor pozarządowy w niewielkim stopniu podejmuje się działalności zarobkowej. Dominuje model finansowania działalności społecznej w oparciu o pozyskiwane dotacje i granty ze środków publicznych. Ogranicza to zdolność organizacji do tworzenia trwałych miejsc pracy oraz wzmacnia uzależnienie organizacji od instytucji publicznych.	Znaczny wysiłek informacyjny i szkoleniowy w obszarze promocji ekonomii społecznej powinien zostać skierowany na wsparcie procesów ekonomizacji klasycznych organizacji społecznych i ich przekształcenia w przedsiębiorstwa społeczne. W praktyce działalności OWES-ów wsparcie procesów przekształcenia podmiotów społecznych w przedsiębiorstwa społeczne powinno zostać zrównane z działaniami nakierowanymi na inicjowanie powstawania nowych PES.
3.	Pomimo kilkuletniego już okresu intensywnego wspierania podmiotów ekonomii społecznej ich liczba na terenie województwa nie jest duża. Istniejące podmioty nie tylko nie rozwijają prowadzonej działalności, ale w wielu przypadkach ograniczają jej skalę.	Wskazane byłoby zintensyfikowanie działań ukierunkowanych na wzmocnienie już istniejących podmiotów (działania OWES, działania samorządów lokalnych). W ocenie skuteczności działań wspierających rozwój sektora ekonomii społecznej, wskaźnikami równie istotnymi, co powstanie nowych podmiotów/utworzenie nowych miejsc pracy powinny być wskaźniki związane z utrzymaniem działalności/utrzymaniem miejsc pracy w istniejących PES. Powinny to być kluczowe wskaźniki monitorowania sektora ES w województwie świętokrzyskim.
4.	Funkcjonujące na terenie województwa PES w niewielkim stopniu podejmują działalność partnerską, a w szczególności wspólną działalność gospodarczą. W sytuacji, gdy potencjał gospodarczy pojedynczych podmiotów nie jest duży, a tym samym ich możliwości realizowania większych zleceń i zamówień są ograniczone, łączenie potencjału poszczególnych podmiotów powinno zwiększyć ich udział w rynku.	OWES-y powinny wspierać wszelkie działania mające na celu sieciowanie PES. Tworzone sieci PES powinny w szczególności koncentrować się na podejmowaniu wspólnych inicjatyw gospodarczych. Szkolenia dla przedsiębiorstw społecznych z zakresu uczestnictwa w postępowaniach o zamówienie publiczne powinny uwzględniać tematykę przygotowania ofert wspólnych (konsorcja).

5.	Klauzule społeczne w zamówieniach publicznych są wykorzystywane w samorządach lokalnych w bardzo niskim stopniu. Podstawową przyczyną niewykorzystywania klauzul społecznych deklarowaną przez przedstawicieli JST jest brak precyzyjnych regulacji prawnych.	ROPS powinien podjąć działania doradcze dla JST w zakresie stosowania klauzul społecznych/aspektów społecznych w zamówieniach publicznych, w tym także ich instytucjonalizacji w postaci wprowadzenia odpowiednich zapisów do regulaminów zamówień publicznych JST (jednostek organizacyjnych JST). Doradztwo powinno zwiększyć zakres zastosowania klauzul społecznych, a tym samym przyczynić się do rozwoju sektora ES.
6.	Działalność gospodarcza PES ogranicza się w większości przypadków do branż o niewielkim potencjale gospodarczym, najprostszych, w których przewagę konkurencyjną można oprzeć głównie na niskich kosztach pracy.	Warto rozważyć przeprowadzenie przez ROPS kompleksowych badań mających na celu zdiagnozowanie i wskazanie potencjalnym animatorom PES branż i kierunków prowadzenia działalności o bardziej innowacyjnym charakterze, wykorzystujących potencjał wiedzy i kompetencji zgromadzony w sektorze pozarządowym oraz nisz rynkowych obecnych w poszczególnych subregionach województwa. W prowadzonej działalności promocyjnej w obszarze ES warto wykorzystywać prezentację dobrych praktyk w tym zakresie, zarówno nielicznych innowacyjnych przedsiębiorstw społecznych działających w Polsce, jak i ciekawych przedsięwzięć z innych krajów.
7.	Najbardziej pożądanym przez przedstawicieli JST typem usług oferowanych przez PES są usługi opiekuńcze nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi. PES realizujące usługi w tym obszarze mogą zatem potencjalnie liczyć na największe wsparcie ze strony samorządów lokalnych.	OWES-y wspierające tworzenie nowych PES w województwie świętokrzyskim (w tym w szczególności spółdzielni socjalnych) powinny rozważyć nakierowanie PES na świadczenie usług opiekuńczych dla osób starszych i niepełnosprawnych tak, by zwiększyć szanse na otrzymywanie trwałego wsparcia ze strony JST.
8.	Pomimo niewielkiego potencjału gospodarczego funkcjonujące na terenie województwa PES w niewielkim tylko stopniu finansują swój rozwój w oparciu o zwrotne formy wsparcia finansowego. Wydaje się, że zjawisko to związane jest z nadmierną koncentracją PES na wsparciu o charakterze bezzwrotnym oraz niechęcią do podejmowania ryzyka rynkowego.	OWES-y powinny przygotować katalog dostępnej dla PES na lokalnym rynku oferty zwrotnej pomocy finansowej oraz promować odpowiedzialne wykorzystanie takich instrumentów finansowych zarówno wśród nowopowstających, jak i już działających podmiotów.
9.	PES nie wykorzystują w pełni dostępnych narzędzi w obszarze promocji. Wykorzystują głównie nisko-kosztowe formy promocji (strony www, media społecznościowe, wywiady w mediach tradycyjnych).	Istnieje potrzeba wsparcia PES w obszarze wykorzystywania w celach promocyjnych i reklamowych płatnej reklamy w mediach tradycyjnych oraz obecności na targach gospodarczych. Powinno być ono zapewnione przez OWES i ROPS. Może być wdrożone zarówno poprzez organizację akcji i programów promocji ES w mediach tradycyjnych (realizowanych np. za pomocą

		promocji „dobrych praktyk” – prezentacji konkretnych PES działających na terenie województwa), jak i poprzez wsparcie PES w obecności na lokalnych i regionalnych targach (realizowanych np. w formie organizacji sektorowych targów dedykowanych PES i podmiotom z ich otoczenia lub poprzez promocję bezpłatnego udziału PES w targach komercyjnych prowadzoną w ramach strategii CSR przedsiębiorstw i instytucji organizujących targi).
10.	Badanie wykazało, że zarówno wśród mieszkańców województwa, jak i przedstawicieli partnerów PES (np. z obszaru biznesu) dominują niekorzystne stereotypy i przesady dotyczące roli i sposobu funkcjonowania PES. W szczególności wiążą się one ze stereotypową oceną niskiej jakości świadczonych przez PES usług i wytwarzanych produktów. Ponadto współpraca pomiędzy PES a przedsiębiorstwami komercyjnymi postrzegana jest jedynie w kontekście działalności charytatywnej tych ostatnich.	W tym kontekście dużego znaczenia nabiera promocja i budowanie marki ekonomii społecznej, a w szczególności wprowadzenie do obiegu i świadomości mieszkańców regionu znaku promocyjnego ekonomii społecznej. ROPS powinien skorzystać z istniejących już w tym obszarze praktyk i konsekwentnie postawić na jeden, maksymalnie dwa systemy certyfikacji podmiotów i produktów ekonomii społecznej.
11.	Badanie pozwoliło zidentyfikować słaby stan wiedzy w samorządach gminnych i powiatowych na temat działających i funkcjonujących PES na ich terenie.	OWES-y powinny wesprzeć samorządy lokalne w inwentaryzacji NGO prowadzących działalność gospodarczą/odpłatną działalność pożytku publicznego. Uzyskanie rzetelnych danych jest warunkiem podjęcia przez JST działań na rzecz rozwoju sektora ES.

Fundusze Europejskie
Program Regionalny

WOJEWÓDZTWO
ŚWIĘTOKRZYSKIE

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

6. Aneksy

- 6.1. Baza podmiotów ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim
- 6.2. Zestawienia z analizy danych
- 6.3. Zestawienie źródeł informacji wykorzystanych w badaniu
- 6.4. Zastosowane narzędzia badawcze

7. Literatura

Przy realizacji badania korzystano z dostępnej literatury:

- E. Babbie, Badania społeczne w praktyce, Warszawa 2003
- M. Grewiński, M. Rymsza (red.), Polityki aktywizacji w Polsce, Usługi reintegracji w sektorze gospodarki społecznej, Warszawa 2011
- Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi, Ekonomia społeczna a osoby niepełnosprawne, Puszczykowo 2011
- Fundacja Fundusz Współpracy, Systemu wsparcia finansowego dla przedsiębiorstw społecznych, Pomysły i przykłady z krajów europejskich, Warszawa 2013
- J. Głowacki, M. Jelonek, Badanie społecznej wartości dodanej podmiotów ekonomii społecznej w Polsce za pomocą narzędzia ESometr, raport z badania, Kraków 2013
- Centrum KLUCZ, Poradnik dla prowadzących biznes społeczny, Łódź 2014
- Fundacja im. Królowej Polski św. Jadwigi, Zakup prospołeczny. Know-how dla instytucji certyfikujących, Puszczykowo 2014

oraz stron internetowych:

- www.ekonomiaspoleczna.pl
- <http://www.es.umws.pl/>
- <http://ozrss.pl>
- www.ngo.pl